

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
KRIMINAALÕIGUSE, KRIMINOLOOGIA JA KOGNITIIVSE PSÜHHOLOOGIA
ÕPPETOOL

Piret Raudvere

VÄÄRTEOKOSSEIS EESTI KARISTUSÕIGUSES

Magistritöö

Juhendaja knd (õigus) prof Indrek Koolmeister

2009

SISUKORD

Sissejuhatus.....	4
-------------------	---

1. VÄÄRTEGUDE TEOKOOSSEISUDE MÄÄRATLEMINE KEHTIVAS ÕIGUSES

1.1. Sissejuhatus.....	7
1.2. Deliktitüübid.....	9
1.2.1. Tegevus-/tegevusetusdeliktid.....	9
1.2.2. Teo-/tagajärjedeliktid.....	11
1.2.3. Kahjustus-/ohudeliktid.....	14
1.2.4. Alternatiivaktilised deliktid.....	17
1.2.5. Viitelised deliktid.....	18
1.3. Nn nõuete rikkumise deliktid	20
1.3.1. Nõuete õiguslik määratletus. Allikad	20
1.3.2. Nõuete määratletuse probleemid	22
1.3.2.1 Viited ebamäärastele seadustele.....	25
1.3.2.2. Terve seaduse rikkumine.....	26
1.4. Korduvus väärteokoosseisudes.....	27
1.5. Väärteo subjektiivse teokoosseisu erisusi.....	28
1.6. Juriidiline isik ja väärtegu.....	30
1.7. Väärteo ja kuriteo seostest.....	31
1.7.1. Prejuditsioon.....	31
1.7.2. Kattuvad süütegude koosseisud.....	32

2. VÄÄRTEOKOOSSEISUD JA KARISTUSED

2.1. Sissejuhatus.....	35
2.2. Teokoosseisud ja füüsilisele isikule kohaldatavad karistused.....	36

2.3. Teokoosseisud ja juriidilisele isikule kohaldatavad karistused.....	37
2.4. Füüsilisele ja juriidilisele isikule kohaldatavate karistuste võrdlus.....	43
2.5. Karistuste määra alused.....	44
3. VÄÄRTEOKOOSSEISUDE SÜSTEMATISEERIMISE VÕIMALUSED JA VIISID	
3.1. Sissejuhatus.....	47
3.2. Praeguse olukorra puudused.....	48
3.3. Süstematiseerimise eesmärgid.....	49
3.4. Süstematiseerimise viisid.....	50
3.4.1. Korrastamine.....	50
3.4.2. Seadustiku loomine.....	52
3.4.2.1. Arutelu enne karistusseadustiku vastuvõtmist.....	52
3.4.2.1. Karistusseadustiku-eelsete argumentide kontroll.....	53
3.5. Ettepanekud uue seadustiku loomiseks.....	56
3.5.1. Kodifitseerimisidee.....	56
3.5.2. Väärteo mõiste teoreetilise aluse kujundamine.....	57
3.5.3. Väärtegude astmetesse jagamine.....	58
3.5.4. Väärtegude grupeerimine.....	59
3.5.5. Sisulise selguse tagamine.....	61
KOKKUVÕTE.....	62
RESÜMEE.....	68
VIIDATUD ALLIKAD.....	72
LÜHENDITE LOETELU.....	76
LISA 1. LOETELU VÄÄRTEOKOOSSEISE SISALDAVATEST ERISEADUSTEST.....	77

SISSEJUHATUS

2002. aasta 1. septembril jõustus uus karistusseadustik (*edaspidi* KarS). Antud õigusakt viis läbi põhjaliku karistusõiguse reformi. Eelnõu loojad soovisid Eesti ühinemist lääneeuroopalike karistusõiguslike arusaamadega, mis viiksid Eesti lõplikult välja nõukoguliku kriminaalõiguse raamidest. Võrreldes varemkehtinud kriminaalõigusega toimusid olulised muudatused nii deliktstruktuuris, vastutuse alustes, sanktsioonisüsteemis kui ka eriosa süüteokoosseisudes.¹

Karistusõiguse reformi üks põhilisi uuendusi seisnes selles, et uus KarS-i üldosa annab alused kõikide karistatavate tegude karistamiseks – nii nende, mis olid varem sätestatud kriminaalkodeksis, kui ka nende, mis olid enne sätestatud haldusõiguserikkumiste seadustikus. Eesti Vabariigi 1929. aasta kriminaalseadustiku eeskujul hakkas KarS kõikide karistatavate tegude üldmõistena kasutama mõistet *süütegu*. Varem kriminaalkodeksis käsitletavat õiguserikkumised säilitasid oma senise nimetuse *kuriteod*, samas haldusõiguserikkumised hakkasid kandma nimetust *väärteod*.²

Antud reformi tulemusel tekkis Eestis põhikaristusõigus ning harukaristusõigus. Kui KarS-is sisalduvad kõik kuriteokoosseisud, siis reeglina kõik väärteokoosseisud viidi reformi tulemusel eriseadustesse, nimelt valdkonnapõhiste seaduste lõpuossa. Samas kehtib ka väärtegude jaoks KarS-i üldosa, kuna väärteod on kuritegude kõrval teine süütegude liik. Alates 2002. aastast on väärteokoosseise lisatud niisiis arvukatesse eriseadustesse, jättes samas ka KarS-i teatava hulga väärteonorme.

Nagu ülal mainitud, toimus reformiga haldusõiguserikkumiste „ümber nimetamine“. Tegelikult tähendab taoline „ümber nimetamine“ palju enam kui üksnes uue mõiste kasutusele võtmist, sest seeläbi viidi seni haldusõiguse alla kuulunud normid karistusõigusesse. Karistusõigusele seatud eesmärgid ja kriteeriumid ei ole samasugused haldusõiguse omadega. Haldusõigus on avaliku õiguse haru, mille normid reguleerivad avalikku haldust teostavate organite

¹ J. Sootak, P. Pikamäe (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 3. täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn, 2009, lk 24.

² M. Ernits jt. Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Eelnõu lähtealused ja põhjendus. Tallinn, 1999, lk 15 p 1.

moodustamist ja funktsioneerimist ning sealjuures tekkinud suhteid eesmärgiga tagada avalike huvide realiseerimine.³ Materiaalne karistusõigus kehtestab teo karistatavuse eeldused, karistuse kohaldamise eeldused (üldosa) ning näeb ette, millised konkreetsed teod on süüteod ehk karistatavad teod (eriosa).⁴

Karistusõiguse oluliste põhimõtetenähtena võib välja tuua *nullum crimen nulla poena sine lege, nullum crimen sine lege stricta, in dubio pro reo*, määratletusnõude, aktsessoorsuse, topeltkaristamise keelu. Erinevus kahe õigusharu vahel peaks paratamatult väljenduma ka normides. Pelgalt delikti ümbernimetamisega ei ole tagatud, et norm on ühtlasi kooskõlas ka karistusõiguses tunnustatud põhimõtetega.

2007. a selgitas üksnes politsei välja 285 101 väärtetu.⁵ Väärtetu on massilised õigusrikkumised. Selleks, et kedagi väärtetu eest vastutusele võtta, peab eelnema subsumeerimisprotsess vastavalt väärtetukoosseisule. Seni pole läbi viidud aga ühkti põhjalikumat uurimust sellest, millised on väärtetunormid. Puudub ülevaade ja täpsem arusaam, mida kujutab endast väärtetukoosseis, mis on väärtetukoosseisudele iseloomulik. Kui haldusõiguserikkumiste ajal oli enamik rikkumisi kergelt leitavad haldusõiguserikkumiste seadustikust, siis olukorras, kus väärtetukoosseise on lisatud kümnetesse ja kümnetesse seadustesse, pole neist lihtne ülevaadet saada, nii selleks, et valida õiguspärane käitumine kui ka selleks, et tervikuna arendada väärtetukoosseist.

Antud magistriritöö „Väärtetukoosseis Eesti karistusõiguses“ aktuaalsus seisneb tõsiasjas, vastavat teemat pole seni Eestis teaduslikult käsitletud, puudunud on ka üldine väärtetukoosseisude alane diskussioon, kus tähelepanu alla oleks võetud kõik kehtivad väärtetunormid, pole tehtud väärtetunormide kohta põhjalikku analüüsi. Nagu eelpool märgitud, toimub väärtetunormide rakendamine aga igapäevaselt ja suures hulgas, mistõttu on oluline omada arusaama ka väärtetudest väärtetunormide tasandil, et praktikat oleks võimalik reguleerida ja suunata kõige efektiivsemal ja kohasemal viisil.

Magistriritöö eesmärgiks on uurida väärtetukoosseise – selgitada välja, millistes seadustes väärtetukoosseisud sisalduvad, kui palju on sellised seadusi, millised on levinumad deliktitüübid, millised aspektid iseloomustavad väärtetukoosseise, tuua välja ka põhilised probleemid. Samuti

³ K. Merusk, I.Koolmeister. Haldusõigus. Õpik Tartu Ülikooli õigusteaduskonna üliõpilastele. Tallinn, 1995, lk 28.

⁴ J. Sootak. Õpetus karistusseadusest. Tallinn, 2003, lk 10.

⁵ Eesti Politsei 2007. aasta töötulemused, slaid nr 19. Eesti Politsei koduleht. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.politsei.ee/files/dokumendid/Politseitoo/siseturvalisus_2101.pdf, 31. oktoobril 2009.

on sihiks käsitleda väärteokaristusi – milised on levinumad trahvimäärad/-summad, mille eest neid on võimalik määrata, kas on erinevusi füüsilistele ja juriidilistele isikutele sätestatud sanktsioonides jne. Lõpuks on magistritöö autori eesmärgiks pakkuda välja lahendusi töö käigus tõusetunud probleemidele, et väärteokoosseisude formuleerimise taset tõsta ning olemasolevat väärteoõigust edasi arendada. Laiemalt on töö eesmärgiks läbi viia esimene väärteokoosseise puudutav uurimus, mis võiks olla lähtepunktiks edasisele väärteokoosseisude hetkeseisu ja olemust puudutavale diskussioonile Eesti karistusõiguses.

Töö on vastavalt uurimisküsimustele jaotatud kolmeks peatükiks. Esimeses peatükis käsitletakse väärteonormide teokoosseisu tasandit. Peatükk on vastavalt erinevatele uuritavatele aspektidele jaotatud kuueks osaks, igas alajaotuses kirjeldatakse antud aspektist väärteokoosseise ning tuuakse välja ja analüüsitakse esile tulnud puudujääke ning probleeme. Teises peatükis on vaatluse alla võetud väärteo karistus – eraldi uuritakse karistusi füüsilistele ja juriidilistele isikutele, lisatud on ka nende omavaheline võrdlus ning sanktsiooni alust puudutav alapeatükk. Kolmandas ja ühtlasi viimases peatükis keskendutakse eelnevates peatükkides väljatoodud probleemidele, analüüsitakse viise, kuidas olukorda parandada ning puudujäägid kõrvaldada. Autor teeb ka omapoolsed ettepanekud, kuidas võiks Eestis toimuda edasine areng väärteokoosseisude vallas.

Magistritöö toetub eelkõige KarS-ile ja kõigile eriseadustele, kus väärteokoosseise sätestatakse. Lisaks on kasutatud nii eesti- kui võõrkeelseid erinevaid kirjandus- ja internetiallikaid, Riigikohtu lahendeid, samuti Riigikogu õiguskomisjoni protokollid ja muid materjale. Viitamisel väärteokoosseise sisaldavatele eriseadustele otsustas autor loobuda teksti sees ja joone all Riigi Teataja avaldamismärgetele osutamisest, kuna magistritöö baasmaterjaliks on need samad kokku märkimisväärselt suure hulga moodustavad seadused. Ühel leheküljel on väga sageli toodud näiteid kümnetest erinevatest seadustest, mistõttu võtaks joonealune tekst sel juhul enda alla enamiku terve lehekülje mahust. Teksti parema jälgitavuse, otstarbekuse ja töö iseloomu tõttu on kõigi eriseaduste Riigi Teataja avaldamismärked toodud magistritöö lõppu lülitatud Lisa 1-s, kust on leitavad kõik täpsed andmed.

Töö on oma põhiolemuselt empiiriline, kuna pühendutakse kehtivate normide kirjeldamisele, mõistmisele ja tõlgendamisele. Samas on iga teema juures ka teoreetiline käsitlus, et anda püstitatud küsimustele võimalikult põhjalikud ja ammendavad vastused.

1. VÄÄRTEGUDE TEOKOOSSEISUDE MÄÄRATLEMINE KEHTIVAS ÕIGUSES

1.1. Sissejuhatus

Karistusõigus opereerib kolmesuguste normidega. Esiteks võtab ta lähtekohaks käitumisnormi (primaarnormi), mis keelab teatud hüve kahjustamise. Seejärel loob ta keelatud ja karistusväärset käitumist täpsemalt kirjeldava süüteo koosseisu ehk sekundaarnormi. Ning kolmandaks, keelatud teo kirjeldusele järgneb õigusjärelm – sanktsioon ehk karistusnorm.⁶

Süütegu on väga harva seadustes defineeritud. Need seadustikud, kus seda on tehtud, teevad seda tavaliselt poliitilises valguses (näiteks Hiina 1980. a kriminaalkoodeks). Teine viis on anda süüteo määratlus puht-tehniliselt, toetudes doktriinis väljakujunenud süüteo elementidele. Kolmandaks võib definitsiooni anda ka täiesti formaalselt, kus üksnes nenditakse, et süütegu on tegu, mille eest on ette nähtud karistus kas selles samas seaduses või teistes seadustes (näiteks Rootsi 1965. a kriminaalkoodeksis). Kuna taolised määratlused ei anna tegelikult kuigivõrd süüteo tähendust edasi, siis on enamik riike otsustanud süüteo definitsiooni seaduses mitte esitada.⁷

Eesti loobus süüteo materiaalsest määratlusest ühiskonnaohtlikkuse kaudu 1992. aastal. Karistusseadustikus on otsustatud formaalse määratluse kasuks. Lisaks on Eesti karistusõiguse eripäraks tuua juba legaaldefiniitsioonis ära deliktistruktuur.⁸ Karistusõiguse 2002. a reformi järgselt kuuluvad ka väärted karistusõiguse valda ja nad alluvad KarS-i üldosale. Seega kehtivad ka väärtegade puhul printsiibid, millele õigusriigis karistusnormid alluvad.

Süüteokoosseis on KarS-i eriosa või muu seaduse normi dispositsioonis sisalduv karistatava teo kirjeldus, selle tunnuste kogum (KarS § 12 lg 1). Süüteokoosseis täidab karistusõiguses olulist õigusriiklikku garantiifunktsiooni, sest just süüteokoosseis on *lex* põhimõttes *nullum crimen sine*

⁶ J. Sootak. Norm ja käitumine. – Akadeemia, 2005, nr 5, lk 1015.

⁷ J. Pradel. Droit pénal comparé. Paris, 1995, p. 225.

⁸ J. Sootak. Karistusseadustiku süüteomõiste ja deliktistruktuur. – Juridica, 2001, nr 7, lk 447, 448 p 2.

lege, seega on süütekoosseis teo süüteona hindamise alus ja lähtepunkt.⁹ Legaliteediprintsiip tähendab ka seda, et süütegu tuleb seaduses kirjeldada täpselt ja selgelt. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni¹⁰ artikkel 7 kaitseb isikut liiga laialivalguvaid ja seeläbi tema isikuvabadust ohustavaid koosseise sisaldavate seaduste vastu.¹¹ Legaliteedipõhimõtte kohaselt peab süütekoosseis olema seega selgelt määratletud.

Süütekoosseise annab sõltuvalt tüübist liigitada erinevatesse gruppidesse. Tüüp kujutab endast normitehnilist vormi, kuid neis ei tuleks näha üksnes vormi – koosseisutüübi tuvastamine on vajalik normi õigeks kohaldamiseks, sellest tuleneb mitmete karistusõiguslike instituutide kohaldamine.¹² Antud töös on väärteonorme vaadeldud kaheksa deliktitüübi raames: tegevus-, tegevusetus-, teo-, tagajärje-, kahjustus-, ohu-, alternatiivaktiivsed ja viitelised deliktid. On võimalik eristada enamgi erinevaid tüüpe, kuid antud tüübid peaksid andma piisava iseloomustuse väärteokoosseisudest ning nende olulisematest tunnusoontest. Lisaks deliktitüüpide kaudu väärteonormide tutvustamisele on uuritud teisigi aspekte (korduvus, subjektiivne koosseis jne), mis väärteonormidest parema ülevaate ja arusaamise peaksid tagama.

Kokku on väärteokoosseise sätestatud 146 eriseaduses, lisaks KarS-is. Väärtegusid sisaldavad sätted on seadustes paigutatud lõpuossa, tavaliselt eraldi vastutust käsitlevasse peatükki. Mõnedel juhtudel on vastutus ja järelevalve ühes peatükis, lühemate seaduste puhul võib vastutuse paragrahvid leida ka lihtsalt viimaste sätetena seaduse lõpus, ilma eraldi struktuuriüksust moodustamata. Karistusseadustikus on 30 väärteokoosseisuga paragrahvi, mis paiknevad KarS-i eriosas segiläbi kuriteokoosseisudega, ehk iseseisvat alajaotust nende jaoks loodud pole. Põhjus, miks osad väärteod paiknevad eriseaduste asemel KarS-is, peitub lihtsas tõsiasjas, et nende kohta ei ole vastavat valdkonnaseadust, kuhu oleks võimalik antud väärteod lisada.¹³

Esinemissageduse alusel on eriseadustes tüüpilisemateks väärteokoosseisudeks:

- valeandmete esitamine

⁹ J. Sootak (viide 8), lk 451 p 6.2.1.

¹⁰ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. Rooma, 4. november 1950. – RT II1996, 11/12, 34.

¹¹ P. Canin. *Droit pénal général*. 4e édition. Paris, 2007, p. 22, 23.

¹² J. Sootak. *Süütekoosseis: mõiste ja objektiivne koosseis*. Tallinn, 2003, lk 12.

¹³ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 30. 19. oktoober 1999, 4. päevakorrapunkti p 1.2.2. P. Pikamäe vastus J. Naabrile. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=992930013&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>, 31. oktoobril 2009.

- andmete esitamata jätmine
- järelevalve teostamise takistamine
- teatamiskohustuse täitmata jätmine
- tegevusloa tingimuste rikkumine
- tegevusloata tegutsemine
- kohustuse rikkumine
- nõuete rikkumine.

1.2. Deliktitüübid

1.2.1. Tegevus-/tegevusetusdeliktid

Tegevusdeliktis on kirjeldatud tegija aktiivne tegu. Eksitakse keelu vastu ja põhjustatakse seeläbi kindel tagajärg või vähemalt sündmus välisilmas.¹⁴

Tegevusetusdeliktidele on iseloomulik, et toimija ei tee mitte midagi.¹⁵ Tegevusetus ei tähenda samas mitte lihtsalt passiivset olesklemist, mittemidagi tegemist, vaid *teatava* akti mittesooritamist, näiteks haige mitteabistamist jmt.¹⁶ Tegevusetusdelikte annab omakorda jagada kahte gruppi. Ehtsad tegevusetusdeliktid (*delictum omissionis*)¹⁷ näevad sõnaselgelt ette koosseisu, kus karistatava teona ongi käsitletud tegevusetust mingi nõude osas.¹⁸ Seda liiki deliktide arvu kasv on tavaliselt seotud eelkõige solidaarsuse tugevnemisega ühiskonnas ning üha laialdasema tehnika kasutamise igapäevaelus, samuti kohustuste tekkega kõige erinevates valdkondades.¹⁹ Ebaehtsateks tegevusetusdeliktideks (*delictum commissionis per omissionem*)²⁰ nimetatakse koosseise, kus delikt ise on sätestatud aktiivse tegevuse kaudu, kuid koosseis täidetakse passiivseks jäämise läbi.²¹ Aluse vastutusele võtmiseks annab KarS-i § 13. Näiteks tapmiskoosseisu võib täita nii tulirelvast tulistamise kui janusse jätmise läbi, seega liigitub antud koosseis ebaehtsate deliktide hulka. Samas koosseis, kus sõnaselgelt on sätestatud vastutusele

¹⁴ H. Fuchs. Österreichisches Strafrecht. Allgemeiner Teil I. 5.überarbeitete Auflage. Wien, 2002. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.claudiashome.at/pdf/studium/strafrecht_allgemeiner_teil_1.pdf, 31. oktoobril 2009, S 24.

¹⁵ E. Samson. Kriminaalõiguse üldosa. Tallinn, 2001, lk 263.

¹⁶ H. Kadari, E. Raal, I. Rebane. Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa. Tallinn, 1963, lk 170.

¹⁷ Samas, lk 170.

¹⁸ K. Kühl. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn, 2002, lk 3 p 11.

¹⁹ J. Pradel (*opus citatum*), p. 234.

²⁰ H. Kadari, E. Raal, I. Rebane (osutatud töö), lk 171.

²¹ K. Kühl (osutatud töö), lk 3 p 10,11.

võtmise võimuesindaja korralduste mittetäitmise eest, on ehtne tegevusetusdelikt. On huvitav märkida, et ebaehte tegevusetusdeliktide kontseptsioon on iseloomulik Saksa õigussüsteemile, kuivõrd Prantsuse õigussüsteem taolisi delikte võimalikuks ei pea ega luba.²²

Nagu varasemas märgitud, on väärtekoosseisud kehtestatud eelkõige eriseadustega. Eriseadustele on iseloomulik, et nad sätestavad paljudes koosseisudes karistuse mõne kohustuse täitmata jätmise eest, sh nõuetele vastava teo tegemata jätmise eest ehk ehtsa tegevusetusdeliktina. Samas ootab veel sagedasemalt karistus „*Nõuete rikkumise*“ eest, mis võib loogiliselt järeldades toimuda ka teoga ehk on sätestatud tegevusetusdeliktina ehk eeldavad tegija aktiivset käitumist. Sõna „*rikkumine*“ võib tähendada nii tegevust kui ka rikkumist tegevusetuse kaudu, mistõttu on lõplikult raske määratleda, millise deliktina see tegelikkuses realiseerub. Sisuliselt pole aga tihti peale olulist vahet, kas nõude rikkumine on leidnud aset selle mitte täitmise või ebakohase täitmise läbi, tulemus on sama ehk kokkuvõttes on toimunud nõuete mittejärgimine. Tegevusetusdeliktina on enamasti sätestatud seaduses eraldi väljatoodud iseseisva kohustuse täitmata jätmise. Siinkohal võib näiteks tuua erinevate kohustuste, mis seaduses eelpool on kehtestatud, täitmata jätmised:

Elektriturseadus § 103 lg 1: “*Turuosalist Konkurentsiametile või süsteemihaldurile kohustusliku teabe esitamata jätmise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 100 trahviühikut.*”

Raudteeseadus § 100 lg 1: “*Avalikku reisijateveoteenust osutavaks raudteeveo-ettevõtjaks määratud raudtee-ettevõtja poolt avaliku reisijateveoteenuse osutamata jätmise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.*”

Keskkonnastutuse seadus § 38 lg 1: “*Vältimismeetmete rakendamata jätmise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.*”

Riigikogu valimise seadus § 73¹ lg 1: “*Andmete või materjalide esitamata jätmise eest valimiste korraldamiseks, samuti valimiskomisjoni otsuse mittetäitmise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 20 trahviühikut.*”

Korruptsioonivastane seadus § 26⁴: “*Korruptiivsest teost teatamata jätmise eest karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.*”

²² J. Pradel (*opus citatum*), p. 236.

Kokkuvõttes kasutatakse vääртеokoosseisudes nii tegevus- kui tegevusetusdelikte, kuid kuna sageli on kasutusel „*Nõuete rikkumise*“ vormel, ei pruugi normitehniline stiil veel vääртеokoosseisu sisu kohta kuigi palju avaldada.

1.2.2. Teo-/tagajärjedeliktid

Teodelikt ammutab oma koosseisu tegija teost, ilma et peaks saabuma tagajärg kui ajalis-ruumiliselt eraldatav mõju välisilmas. Teodelikti võib täita juba ainuüksi sellega, et vaid tegu puudutab teobjekti, ilma, et kahjustus oleks teokoosseisu elemendiks.²³ Teodelikti koosseis kirjeldab niisiis ainult tegu, tagajärje saabumine ei ole koosseisus ette nähtud, karistatav ebaõigus avaldub juba teos endas.²⁴ Teodelikte nimetatakse seetõttu formaalseteks deliktideks. Formaalsetele deliktidele on oluline kahjulikuks tagajärjeks abstraktse võimaluse, s.t. abstraktse ohu loomine.²⁵

Vastutus tagajärje põhjustamise eest kui karistusõigusliku vastutuse vorm realiseerub tagajärje- ehk materiaalses deliktis.²⁶ Tagajärjedelikti koosseisuks on vaja teost ajalis-ruumiliselt eristatavat mõju välisilmas. Tegu ennast saab vaevalt pidada „tagajärjeks“, kuigi see on tegija tahteimplusi toimel saabunud tulemus, seega tuleb eristada tagajärje mõiste sisu laiemas ja kitsamas tähenduses. Vaid kitsamalt mõistetud tagajärje-mõistel on dogmaatiline tähendus ja seos põhjuslikkuse küsimusega.²⁷ Tagajärg ise võib esineda mitmetes vormides, näiteks varalise või füüsilise kahjana, aga ka mitteainelise, seega moraalse kahjana (maine alanemine vms).²⁸

Uuritud vääртеokoosseisud osutusid valdavalt teodeliktideks, vähem leidub tagajärjedelikte. Karistatavaks on mingi teo tegemine, olenemata sellest, kas on saabunud ka vastavale teole iseloomulik tagajärg või mitte. Kuna tüüpiliseks koosseisuks on „*Nõuete rikkumine*“, siis kuna vastavad nõuded on tavaliselt kehtestatud mingi korra loomiseks, ohutuse tagamiseks, mingi süsteemi töö toimimiseks ja selle tagamiseks, siis võib järeldada, et igasugune vastava süsteemi

²³ H.-H. Jescheck. Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 4. vollständig neubearbeitete und erweiterte Auflage. Berlin, 1988, S 237 p b).

²⁴ J. Sootak (viide 12), lk 12 p 2.2.

²⁵ H. Kadari, E. Raal, I. Rebane (osutatud töö), lk 171.

²⁶ J. Sootak. Vastutus kahju tekitamise eest. Materiaalne süüteo koosseis ja selle kohaldamine Riigikohtu praktikas. – Kohtute aastaraamat 2007, lk 95. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/751/kohtute_aastaraamat2007.pdf, 31. oktoobril 2009.

²⁷ H.-H. Jescheck (*opus citatum*), S 234.

²⁸ J. Sootak (viide 26), lk 95.

korralduse häirimine ja ettenähtud kulgemisele mittekaasaaitamine väärivad seadusandja meelest juba hukkamõistu ja karistust. Õigusaktides sätestatud korra püsimine on kahtluse alla seatud ja kujutab juba iseenesest ohtlikku käitumist, kus tagajärg on teo paratamatu kaaslane, kuid hukkamõistmist väärivaks on juba taoline tegutsemine ja tagajärg ei olegi seetõttu primaarne. Lisaks on teodelikt „*Nõuete rikkumine*“ seadusandjale ka sellest aspektist ilmselt praktiline, et võimaldab vältida kõikvõimalike saabuvate tagajärgede konstrueerimist, selekteerimist ja seaduses kirjeldamist, mis oleks väga mahukas töö, ja seeläbi on teodelikti kasutamine tagajärjedeliktide konstrueerimise asemel äärmiselt lihtne ja vähenõudev.

Millised on siiski kasutatavad tagajärjedeliktid? Valdavalt on tegu suvalise teokirjeldusega normidega ehk ehtsate tagajärjedeliktidega. Oluline ei ole see, mis tegevusega antud tagajärg saavutatakse, vaid määrav on vastava tagajärje saabumine, ilma konkreetset tegevusviisi kirjeldamata.²⁹ Enamasti on tagajärje saabumine ette nähtud kas mingi kohustuse või nõuete rikkumise tulemusel, võimalikke tegevusi selle raames võib olla palju. Selliste tagajärje põhjustavate tegevustena on nimetatud näiteks: lennundusseadus § 60¹⁴ lg 2 p 1 ja 2 – *lennureeglite rikkumine*; ühistranspordiseadus § 54¹⁰ – *vanema või lapse muu seadusliku esindaja hoolsuskohustuse rikkumine*; lifti ja köistee ohutuse seadus § 37¹ – *tõstetöid juhtiva isiku kohustuse täitmata jätmine*; krediitiasutuste seadus § 134¹² – *krediitiasutuse juhi poolt käesolevas seaduses sätestatud kohustuse rikkumine*; liiklusseadus § 74²⁴ lg 2 – *mootorsõidukijuhi poolt möödasõidunõuete rikkumine*; kohaliku omavalitsuse korralduse seadus § 66³ lg 2 – *koerte ja kasside pidamise eeskirja rikkumine*, jne. Leidub ka üksikuid mitteehtsaid tagajärjedelikte, mida iseloomustab spetsiifiline teokirjeldus³⁰: näiteks meresõiduohutuse seaduse § 94⁸ näeb ette karistuse *lootsimise käigus tekkinud tagajärje eest*; elektroonilise side seaduse § 180 lg 1 karistab *liinirajatise kaitsevööndis liinirajatise omaniku loata tegevuse eest*; rakkude, kudede ja elundite käitlemise ja siirdamise seaduse § 17 sätestab vastutuse *rakkude, kudede või elundite loovutamisesest ainelise kasu saamise eest*; liiklusseaduse § 74¹⁶ näeb ette karistuse *mootorsõiduki- või trammijuhi poolt reguleerimata ülekäigurajal jalakäijale tee mitteandmise eest*, samuti *reguleerimata ülekäiguraja ees naaberreal peatunud sõidukist möödumisel liiklusohu tekitamise eest*.

²⁹ J. Sootak (viide 12), lk 12 p 2.3.

³⁰ Samas.

Millised on tagajärjedeliktides karistatavad tagajärjed? Valdavalt peetakse tagajärje all silmas kas *varalist kahju* või *inimesele tervisekahjustuse tekkimist* (lennundusseadus § 60¹⁴ lg 2 p 1,2; liikluseadus § 74¹⁷ lg 1, kohaliku omavalitsuse korralduse seadus § 66³ lg 2). Väga sageli piisab aga ka *ohu* tekkimisest, seda siis kas *elule, tervisele, varale, keskkonnale, liiklusele, rajatisele, klientide huvide piisava kaitseta jätmisele, laevale, laevareisijatele, teisele laevale, avarii tekkimisele, tulekahju tekkimisele*. Lisaks on karistatav *ainelise kasu saamine rakkude, kudede või elundite loovutamise eest* (rakkude, kudede ja elundite käitlemise ja siirdamise seadus § 17), *korruptiivse teo eest korruptiivse või muu ebaseadusliku tulu või kasu saamine* (korruptsioonivastane seadus § 26⁵ lg 1), *laevaõnnetuse või tühiseisaku põhjustamine* (meresõiduohutuse seadus § 94⁸). Karistusseadustikule on iseloomulik, et kui koosseisus on nõutud ka tagajärje saabumist, siis on tegu juba kuriteoga. Seega muutub teodeliktist väärtegu tagajärjedeliktiliseks kuriteoks, kui põhjustatakse järgnevaid tagajärgi: *inimese surm, tervisekahjustus* või *muu raske tagajärg* (KarS § 151 lg 2 p 1); *oluline kahju teise isiku seadusega kaitstud õigustele või huvidele või avalikele huvidele* (KarS § 152 lg 2 p 2, KarS § 153 lg 2 p 2); *kahjustatud taimestikku oluliselt või taimahaigus või –kahjur või umbrohi on levinud väljapoole katastriüksust, tekitades seal taimestikule olulist kahju* (KarS § 353 lg 2); *põhjustati oht paljude isikute elule või tervisele* (KarS § 372 lg 2 p 2).

Lisaks on oluline märkida, et kuigi paljud koosseisud on oma tüübilt küll teodeliktid, siis teod, mille eest karistus on ette nähtud, kujutavad endast sageli tagajärgi paratamatult kaasatoovaid tegevusi. Näiteks on tihti väärteona kehtestatud mõne objekti kahjustamine kui tegevus, samas on ilmne, et selle tegevuse käigus jõuab juba ka tekkida tagajärg ehk kahjustumine. Samuti selleks, et kvalifitseerida nõuetele mittevastava toote turule laskmine, peab toode olema siiski juba turule lastud. Loogiline on ka järeldada, et infosüsteemi valeandmete sisestamine toob kaasa valeandmete infosüsteemi sattumise kui tagajärje ning eeldada seda, et menetlejal õnnestub rikkuja tabada sel samal hetkel, kui ta on andmeid infosüsteemi parasjagu „sisestamas“, on enamasti naiivne. Niisiis sõltub see, kas normi puhul on tegemist tüübilt teo- või tagajärjedeliktiga, tihtilugu üksnes normile valitud keelekasutusest (nt kas kahjustamine või kahju, ohustamine või oht jne), sest sisuliselt tuvastatakse tegu praktikas tihtilugu ikka selle teo tagajärjel saabunu kaudu, mis iseenesest kujutabki endast normi rikkumist.

Kokkuvõttes on väärteokoosseis pigem teo- kui tagajärjedelikt. Tagajärgede nõue seega väärteokoosseisudele kuigi tüüpiline ei ole.

1.2.3. Kahjustus-/ohudeliktid

Kahjudelikt on delikt, mille korral formaalseks koosseisupäraseks tagajärjeks on kaitstava õigushüve kahjustumine. Kui seevastu koosseisupärane tagajärg õigushüve kahjustamisega kokku ei lange, ei ole tegemist kahju-, vaid ohudeliktiga. Nende puhul eristatakse omakorda kahte liiki. Konkreetsest ohudeliktist räägitakse siis ja ainult siis, kui koosseis eeldab ohu tekkimist teo tagajärjel. Abstraktsed ohudeliktid on deliktid, mille korral ei eeldata üldse mingit ohtu. Koosseisu seotus ohuga on olemas vaid «seadusandja peas», kes lähtub sellest, et normis kirjeldatud käitumisviis on tavaliselt ohtlik ja selle keelamine ka juhtudel, mil ta ohtlik ei ole, aitab kaasa taolise käitumise tabuks muutumisele inimeste jaoks.³¹

Väärteokoosseisud on valdavas osas kehtestatud teatavate nõuete rikkumise eest. Väga paljud eriseadused on loodud ohutuse, tervise ja looduse kaitseks, mistõttu neis kirjeldatud nõuded käsitlevadki vajalikke tegevusi, ära hoidmaks negatiivseid tagajärgi ja ohtusid. Seega võib öelda, et peaaegu kõik väärteokoosseisud, mis on ette nähtud neis valdkondades sätestatud nõuete rikkumise eest, on vähemalt abstraktsed ohudeliktid ehk siis teo karistusväärsus põhineb teo *üldisel ohtlikkusel*, kusjuures ohu saabumine, ohtliku olukorra tekkimine ei ole konkreetsel juhul oluline ja seda ei ole vaja tõendada.³² Nii näiteks on keelatud *relva ja laskemoona kandmine alkoholihoobes või narkootilise või psühhotropse aine mõju all* (relvaseadus § 89¹⁰), olenemata sellest, kas tegelikkuses isik relvaga teisi või iseennast ohtu seab, sest seadusandja ei taha võtta riski, et sellises seisundis isikud üldse relvadega kokku puutuks ja iseseisvalt oma adekvaatsust hindama asuks. Samuti ei tohi näiteks juhtida õhusõidukit, mille heitmete saasteainesisaldus või tekitatav müra ületab lubatud piiri (lennundusseadus § 60²⁴), sest potentsiaalselt ohustaks taoline tegevus (loodus)keskkonda.

Kuna seadustes sätestatud nõuded võivad sisaldada erinevaid kohustusi ja reegleid, siis pelgalt väärteonormi vaadates ei saa tihtilugu hinnata, kas nõuete rikkumine võib kaasa tuua ka kahjustumise või mitte, lisaks oleks täpse määratluse andmiseks vaja omada selles valdkonnas nõutavaid eriteadmisi. Ilma erialase ettevalmistuseta ei ole sageli võimalik järeldada, kas teatava reegli rikkumine põhjustab alati kahjuliku tagajärje või on üksnes selle tekkimise oht. Siinkohal

³¹ E. Samson (osutatud töö), lk 37, 38.

³² J. Sootak (viide 12), lk 13 p 3.3.b.

- teerajatise või raudteeületuskoha kahjustamine või risustamine (teeseadus § 40⁶ lg 1)
- varaline kahju, inimesele tervisekahjustus (lennundusseadus § 60¹⁴ lg 2)
- raudtee ja raudteerajatise ning seadeldiste kahjustamine (raudteeseadus § 79)
- reisivaguni sisseseade, veduri või vaguni akende rikkumine (raudteeseadus § 86)
- kontrollplommi või –kleebise eemaldamine või rikkumine (raudteeseadus § 110¹ lg 1)
- metsa, puude või põõsaste ebaseaduslik raiumine, hävitamine või muul viisil kahjustamine (metsaseadus § 68 lg 1)
- looduslikult esinevate lindude pesade ja munade tahtlik hävitamine ja kahjustamine või pesade kõrvaldamine (looduskaitseadus § 74³ lg 1)
- krediidasutuse klientide huvide piisava kaitseta jätmine (krediidasutuste seaduse § 134¹²)
- mälestise tähise rikkumine või hävitamine (muinsuskaitseadus § 45 lg 1)
- avalikku kohta joobnud olekus ilmumine, kui sellega solvatakse inimväärikust ja ühiskondlikku moraalitunnet (alkoholiseadus § 70)
- riikliku teenetemärgi purustamine, rüvetamine, teotamine või muul viisil ebaväärikalt kasutamine (teenetemärkide seadus § 68 lg 1).

Sageli ei ole kahjustusdelikt iseseisva paragrahvina välja toodud, vaid on ühes sättes koos muude elementidega, näiteks ohudelikti või nõuete rikkumise teodeliktiga. Selgitavaks näiteks võib siinkohal tuua meresõiduohutuse seaduse § 83, mis kõlab järgnevalt: *“Siseveeteedel laevade ja väikelaevade ning muude veesõidukite sulengutes, reididel või sadamates liiklemise, seismise või mitme aluse või parve pukseerimise nõuete, laevade laadimise, lossimise või veoste ladustamise korra rikkumise, samuti sadama- või hüdrotehniliste rajatiste, seadeldiste või seadmete kahjustamise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.”* Nagu näha, on kahjustusdelikt integreeritud ühte sättesse koos erinevate nõuete ja kordade mittejärgimist sanktsioneeriva käitumisega. Harvad pole sugugi ka iseseisvad kahjustusdelikti sisaldavad paragrahvid. Karistusseadustikus leiab materiaalse kahjustusdelikti §-st 371, enamasti on aga materiaalne kahjustusdelikt liigitatud juba kuriteoks.

Kokkuvõttes on võimalik enamikke väärteokoosseise käsitleda nende ohutuse säilitamise ja süsteemi töö toimimise tagamise iseloomu tõttu kui abstraktseid ohu- või formaalseid kahjustusdelikte. Konkreetseid ohudelikte kuigi arvukalt ei leidu. Ohu- ja kahjustusdeliktid on sageli paigutatud alternatiivaktiliselt ühte sättesse.

1.2.4. Alternatiivaktiised deliktid

Seadusandja võib ühte normi paigutada erinevad osateod, kasutades normi pealkirjana samal ajal vaid ühte neist. Erinevad osateod säilitavad sellisel juhul sisemise iseseisvuse ja süüteo koosseisu realiseerib iga osategu eraldivõetult, sõltumata temaga külgnevatest teokirjeldustest. Üheks selliseks võimaluseks on süüteo koosseisu konstrueerimine nn alternatiivaktiiselt, kus koosseisutunnused esitatakse üksteise suhtes alternatiivsetena.³⁴

Võib väita, et väga suur osa väärteokoosseisudest on alternatiivaktiised. Karistusseadustikus sätestatud väärteokoosseisudest on alternatiivaktiised ligi pooled normidest. Iseloomulik on, et ühte koosseisu on koondatud erinevate nõuete rikkumised, ning kui käsitleda „*Nõuete rikkumist*“ eraldi kui oma olemuselt samuti alternatiivaktiisust sisaldavat koosseisu, siis saab kindlalt öelda, et väärteokoosseisud on valdavalt alternatiivaktiised. Antud skeem on leitav näiteks masina ohutuse seaduse § 41 lg 1: „*Masina, ohutusseadise, plahvatusohutsooni seadme, kaitsesüsteemi, komponendi, tarviku või välitingimustes kasutatava seadme turule laskmise nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.*“ Tüüpiliseks võtteks on pealkirjastada paragrahv „*Nõuete rikkumisena*“, ja sättes täpsustada, millised tegevused nõuete mittejärgmisel on karistatavad. Näiteks võib siinkohal tuua investeerimisfondide seaduse § 305 lg 1, mis kannab pealkirja „*Reklaami nõuete rikkumine*“, mis sätestab järgmist: „*Lepingulise fondi osakute avaliku pakkumise kohta eksitava või puuduliku reklaami või teabe avalikustamise või prospektides kajastamata teabe reklaamis või muul viisil esitamise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.*“

Kui enamasti on ühte paragrahvi koondatud alternatiivid omavahel lähedased või üldiselt on mõistetav, miks antud erinevad tegevused on ühte paragrahvi paigutatud, siis paraku ei saa seda siiski igakordselt väita ja leidub sätteid, kuhu on koondatud suur hulk alternatiive, mis ei ole omavahel üldse seotud või siis üksnes nõrgalt. Taoline stiil kahandab seaduse tõsiseltvõetavust ja arusaadavust, sest ülekoormatud paragrahv ei väljenda selgelt konkreetse teo karistamisväärust ja võib jääda ka tähelepanuta. On arusaamatu, miks on eelistatud taolisi liialdatult paljude alternatiividega koosseise selle asemel, et võimaldada erinevatele tegudele iseseisvaid sätteid. Järgnevalt mõned eriti ebaõnnestunud sõnastusega näited:

³⁴ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 20. novembri 2006. a otsus nr 3-1-1-90-06 p 16. – RT III 2006, 44, 370.

Meresõiduohutuse seadus § 83: „Siseveeteedel laevade ja väikelaevade ning muude veesõidukite sulengutes, reididel või sadamates liiklemise, seismise või mitme aluse või parve pukseerimise nõuete, laevade laadimise, lossimise või veoste ladustamise korra rikkumise, samuti sadama- või hüdrotehniliste rajatiste, seadeldiste või seadmete kahjustamise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.“

Kalapüügiseadus § 23¹ lg 1: „Kala-, jõesilmu- või vähipüügi või selle korraldamise eest keeluajal või -alal või keelatud vahenditega või loata või loa nõudeid rikkudes, samuti muude kala püügi, kalavaru kaitse või kasutamise nõuete rikkumise eest või kala ostu või müügi nõuete rikkumise eest või kala, mille päritolu ei ole tõendatav, käitlemise eest, või keelatud elektripüügivahendi kasutamise, valmistamise, omamise, ladustamise, võõrandamise või transportimise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.“

Majandusvööndi seadus § 16¹ lg 1: „Majandusvööndis kalavarude ebaseadusliku uurimise, püügi, kogumise või kasutamise või merekeskkonna reostamise, samuti majandusvööndisse tehissaarte, rajatiste või muu seadmetiku paigutamise või sellise seadmetiku või meresõidu ohutuse tagamise eeskirjade rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.“

Kokkuvõttes on alternatiivaktiivsus vääртеokoosseisudele iseloomulik. Tuleb ette norme, kus erinevate tegude paigutamisega ühte sättesse on samas üle pingutatud, sest normi selgus on seeläbi tunduvalt langenud.

1.2.5. Viitelised deliktid

Viitenorm kujutab endast legaalkonstruksiooni, mille kaudu normi realiseerijat juhitakse teadlikult teiste normide juurde õigustloovas aktis leiduvate tühikute täitmiseks.³⁵ Viidete kasutamine võimaldab lühendada ja lihtsustada õigusakti teksti ning nende normide tarbetut kordamist, mis on sätestatud teistes sama liiki õigusaktides või samas õigusaktis ning sobivad sätestatud kujul kohaldada.³⁶ Viitamise puhul viidatakse teise normi abstraktssele teokoosseisule või õiguslikule tagajärjele. Viited võib liigitada kaheks:

- siseviideteks – viidatakse näiteks sama seaduse teistele sätetele või nende osadele

³⁵ A.-T. Kliimann. Normitehnikast administratiivprotsessiõiguses. Kriitika- ja interpretatsiooniküsimusi maksvast õigusest. Tartu, 1930, lk 9.

³⁶ R. Sõlg jt (koost). Normitehnika käsiraamat. Tallinn, 2003, lk 48.

- välisviideteks – viitavad sama normilooja teistele õigusaktidele või nende osadele või teise normilooja poolt antud normidele.

Viiteid jaotatakse mõnikord ka otsesteks ja kaudseteks viideteks, sel puhul on jaotuse aluseks viite konkreetsuse aste – kaudse viite puhul ei nimetata konkreetset õigustloovat akti või selle sätet, vaid juhatatakse õigusinstituudi või -institutsiooni kaudu vastava normini.³⁷

Võib kindlalt väita, et enamik väärteokoosseisudest on viitelised. Tüüpiline väärteokoosseis on siseviiteline, viidates seaduses eelpool kehtestatud nõuetele. Siinkohal võib iseloomuliku näitena välja tuua maapõueseaduse § 72 lg 1: „*Mullakaitse nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.*“ Antud juhul viitab säte mullakaitse nõuetele ning maapõueseaduse § 65 kannabki pealkirja „*Mullakaitse nõuded*“ ning seeläbi on üheselt mõistetav, et väärteokoosseis viitab antud paragrahvis sätestatud nõuetele.

Küllalt arvukalt kasutatakse ka välisviiteid, nagu näiteks jäätmeseaduse § 120⁷ lg 1: „*Kohaliku omavalitsuse üksuse jäätmehoolduseeskirjas sätestatud jäätmehooldusnõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.*“ On selge, et väärteokoosseis suunab normi rakendajat kohaliku omavalitsuse määrusesse ning norm on viitest hoolimata piisavalt määratletud. Lisaks kohaliku omavalitsuse määrustele viitavad väärteokoosseisud veel:

- konkreetselt teistele seadustele (maksukorralduse seadus § 158 lg 1 – raskeveokimaksu seadusest tulenevatele nõuetele)
- mingis valdkonnas tegutsemise kohta kehtestatud õigusaktidele (mahepõllumajanduse seadus § 20 lg 1 – mahepõllumajanduse valdkonnas tegutsemise kohta õigusaktides sätestatud nõuetele)
- reglementidele (väärtpaberituru seadus § 237¹⁷)
- antud seaduse alusel kehtestatud usaldatavusnormatiividele, -nõuetele (väärtpaberituru seadus § 237²⁷)
- antud seaduse alusel antud õigusaktile (väärtpaberituru seadus § 237³⁹)
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrustele (kemikaaliseadus § 24⁴ lg 1 – REACH-määrusele)

³⁷ K. Merusk jt. *Õigusriigi printsiip ja normitehnika*. Tallinn, 1999, lk 77-79.

- sertifikaadi, kasutusloa tingimustele (lennundusseadus § 60¹¹ lg 1 – aeronavigatsiooniteenuse osutaja sertifikaadi käitamistingimustele)
- ministri või valitsuse määrustele (raudteeseadus § 103 lg 1 – raudtee tehnokasutuseeskirjale)
- õigusaktidele (krediidiasutuste seadus § 134⁹ lg 1 – õigusaktidega sätestatud krediidiasutuste maksete arveldamise korrale) jne.

Nagu nimekirjas väljatoodud näidetest selgub, ei ole aga igakordselt võimalik üheselt määratleda, kuhu viide täpselt normi kasutaja suunama peaks. Välisviidete puhul on hea, kui on nimetatud täpne õigusakt või eeskiri, mida silmas peetakse, kuid viited konkretiseerimata õigusaktidele ja nende alusel antud määrustele jätavad absoluutselt ebaselgeks, kuhu viide isikut suunata tahab. Viiteliste normide puhul on oht ka selles, et seadusandja pruugi järgida piisava *vacatio legis* jätmise nõuet, nt kui määrustes toimuvad muudatused, kuid neile viitavad vääртеokoosseisud jäävad tahaplaanile.

Kokkuvõtvalt on vääртеokoosseisude puhul tihti tegu viiteliste normidega, valdavalt kasutatakse siseviiteid, aga levinud on ka juhatamine teistesse erinevatesse (õigus)aktidesse. Viitamisel ei pruugi aga alati olla tagatud see, et oleks arusaadav, millele täpselt viidatakse.

1.3. Nn nõuete rikkumise deliktid

Kuna üsna valdav osa vääртеonormidest on viitenormid, sealjuures viidetega mitmesugustele nõuetele, siis ei ole võimalik teisiti, kui tuleb neid norme sügavamalt uurida, et vääртеonormide kohta annaks üldse järeldusi teha. Alljärgnevalt analüüsitaksegi esiteks, kust viidatud nõudeid leida ning seejärel, mida nõuded endast täpsemalt kujutavad ning missugused on peamised kitsaskohad.

1.3.1. Nõuete õiguslik määratletus. Allikad

Viiteid lähemalt uurides üritasin kindlaks teha, kus viidatud nõuded täpsemalt asuvad. Levinud võtteks on pealkirjastada seaduses mõni paragrahv „Nõueteks“ ning selles sättes üles seada mõned reeglid ning neis edasi viidata ministri või vabariigi valitsuse määrusele, kus kord on detailselt kirja pandud. Sobivaks näiteks võib tuua taimekaitseaduse § 100 lg 1: „Taimkaitseadme kohta esitatud nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 100

trahviühikut.“ Taimekaitseseadme kohta esitatavate nõuete kohta on seaduses § 84, mille esimene paragrahv annab ühe reegli, teises lõikes suunatakse taimekaitseseadme kasutamise, puhastamise, hooldamise ning hoidmise ohutuse osas edasi põllumajandusministri määrusele, kust kõik nõuded tegelikkuses seega tulenevad. Selline stiil on formaalselt korrektne ja võimaldab määratleda, kus väärteokoosseisus nimetatud nõuded asuvad. Lisaks viidatakse sageli veel teistele seadustele, Euroopa Liidu määrustele, direktiividele, rahvusvahelistele konventsioonidele jne, kuid nende puhul ei saa olla niivõrd kindel, et määratletus tagatud oleks.

Sage on ka seaduse mõne alajaotuse nimetamine vastava pealkirjaga ning selles alajaotuses nõuete esitamine koos viidetega ministri või vabariigi valitsuse määrustele. Nõnda on toimitud masina ohutuse seaduses, kus seaduse 2. peatükk on pealkirjastatud „*Turule laskmine*“ – selles on viis paragrahvi ja viited majandus- ja kommunikatsiooniministri määrustele; väärteokoosseis on leitav § 41 lg 1: „*Masina, ohutusseadise, plahvatusohutsooni seadme, kaitsesüsteemi, komponendi, tarviku või välitingimustes kasutatava seadme turule laskmise nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.*“ Antud juhul on selge, et vastavaid nõudeid tuleb otsida 2. peatükist, mis on samas küllalt lühike, et suuta piiritleda, kus on nõuded, mille eiramise korral ootab väärteo korras karistamine.

Probleeme võib tekkida siiski juhtudel, mil seaduse mõni alajaotus on pühendatud mõningate nõuete kehtestamisele, kuid alajaotused on tegelikkuses nõnda mahukad ja neisse on paigutatud rohkelt erinevaid paragrahve, et kipub kaduma arusaam, millised antud reeglitest moodustavad „*Nõuded*“ ja millised reeglid on abistava iseloomuga või tehnilised sätted, mis väärteokorras sanktsioneerimiseks ei ole siiski ette nähtud. Siinkohal saab välja tuua ravimiseaduse, mille § 104 lg 1 järgi määratakse rahatrahv ravimi käitlemisnõuete rikkumise eest. Seaduse 2. peatükk kannabki pealkirja „*Ravimite käitlemine*“, kuid koosneb 49st rohkete lõigetega paragrahvist, mitmetest viidetest sotsiaalministri ja vabariigi valitsuse määrustele ja sisuliselt puudutab suures osas hoopis Raviameti pädevust tegevusloaga seonduvate toimingute tegemiseks. On mõistetav, et seadusandja jaoks võis olla loogiline kõik mainitu paigutada pealkirja alla „*Ravimite käitlemine*“, kuid väärteokoosseisus niivõrd suurele normide massiivile viitamine, kui nende mittejärgmise korral potentsiaalsetele väärtegudele, ei kannu endas karistusõiguslikult piisava määratletuse taset.

Kokuvõttes esitatakse nõuded enamasti kas iseseisvas paragrahvis või seaduse alajaotuses, lisaks viidatakse edasi määrustele. Stiil võib formaalselt olla korrektne, kuid praktikas tihti valmistada raskusi määratlemisel, mis normid kuuluvad nõuete alla.

1.3.2. Nõuete määratletuse probleemid

Pärast seda, kui oleme suutnud piiritleda, kus on antud nõuded leitavad, tababki järgmine raskus nõuete sisuga tutvumisel. Nimelt on seadustes tavapäraseks stiiliks nõuete paragrahvides öelda, et nõuded on täidetud siis, kui täidetakse antud seaduses ja selle alusel antud õigusaktides sätestatud nõudeid. Ehk siis kogu eelnev pingutus nõuete piiritlemiseks osutub kasutuks, sest „Nõudeis“ endis viidatakse korrigeerivatele seadusele ning selle alusel kehtestatud õigusaktidele, mis kaotab igasuguse piiritlemise. Näiteks meditsiiniseadme seaduse § 39 lg 1 kohaselt karistatakse meditsiiniseadme turule laskmise või kasutuselevõtu nõuete rikkumise eest väärteo korras. Seaduse § 16 lg 1 p 1: „*Meditsiiniseadme võib turule lasta või kasutusele võtta üksnes siis, kui see vastab käesoleva seaduse ja selle alusel kehtestatud õigusaktide nõuetele;*“ ehk selleks, et määratleda, kas nõudeid on täidetud, tuleb paratamatult tervet seadust kui „Nõudeid“ arvestada, ning väärteokoosseis on muutunud lubamatult laiaks. Ka surveseadme ohutuse seaduse § 45 lg 1 kohaselt on väärtegu surveseadme turule laskmise nõuete rikkumine, kuid seaduse § 8 lg 1 p 1 järgi võib surveseadme turule lasta ainult siis, kui see vastab antud seaduse ja selle alusel kehtestatud õigusakti või asjakohase Euroopa Liidu õigusakti nõuetele, ehk kokkuvõttes jäävad turule laskmise nõuded määratlematult laiaks.

Kui eelnevalt sai välja toodud, et tüüpilisemaks väärteokoosseisuks on viitamine „Nõuetele“, mis eelduslikult peaksid samast seadusest leitavad olema, siis norme lähemalt uurima asudes ei pruugi see alati üldse nii olla. Väga sageli ei ole seaduses olemas paragrahvi või peatükki, mis kannaks pealkirja „Nõuded“, mistõttu tuleb tervet seadust süstemaatiliselt uurida ja tõlgendada asuda, et määratleda, millistes paragrahvides antud nõudeid siiski käsitletakse. Iseloomustamiseks tekkinud situatsiooni, võib esile tõsta meresõiduohutuse seaduse § 82 lg 1: „*Reisijate nimekirja koostamise korra või laevale lubatust suurema arvu reisijate võtmise, samuti reisijate laevalemineku, teeloleku ja mahatuleku ohutust tagavate nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.*“ Reisijate nimekirja koostamise korra kohta leiab § 31 lg 5 viite vabariigi valitsuse poolt kehtestatavale määrusele, millega antud kord luuakse. Samas reisijate laevalemineku, teeloleku ja mahatuleku ohtutust tagavaid nõudeid ei ole võimalik seadusest leida. Meresõiduohutuse seaduse § 32 räägib reisijateveo tunnistusest, mille saamiseks

Veeteede Amet peab olema laeva reisijatele ohutust kontrollinud, millest võib järeldada, et uuritakse ka ilmselt antud valdkondi puudutavat, samas, ei või olla kindel. Meresõiduohutuse seaduses üldiselt on palju viiteid rahvusvahelistele konventsioonidele, mis viib mõttele, et võib-olla tulenevad vastavad nõuded samuti neist dokumentidest. Kuid kõik taolised järeldused jäävad vaid oletuse tasemele, sest väärtetonorm ise viitab „Nõuetele“, mida meresõiduohutuse alal mitteprofessionaalne jurist võibki otsima jääda. Kokkuvõttes jääb sellise stiiliga norm määratletusnõude täitmisest väga kaugemale.

Krediitiasutuste seaduse § 134¹² on sätestatud väärtetoonormi rikkumise eest, millega kaasnes krediitiasutuse juhi poolt krediitiasutuste seaduses sätestatud kohustuste rikkumise eest, millega kaasnes krediitiasutuse klientide huvide piisava kaitseta jätmise või selle oht. Viidatud koosseis on esmapilgul puhtdogmaatiliselt üsna problemaatiline. Näiteks jääb ebaselgeks, millised on üleüldse kohustused, mille puhul § 134¹² kohaldub. Krediitiasutuse juhatuse liikme kohustuste pagasit konkreetselt kindlaks määrata on keeruline ja seega tekib küsimus, kuivõrd kohane on niivõrd ebamäärase koosseisu sätestamine. Lisaks on suhteliselt ebamäärane sellise väärtetoonormi sätestamisega kaitstav õigushüve.³⁸

Halb näide on ka välisõhu kaitse seaduse § 139 lg 1: „*Välisõhu kaitse nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 100 trahviühikut.*“, sest välisõhu kaitse tagamiseks ongi seadus vastu võetud ja nii laia määratluse alla nagu „välisõhu kaitse nõuded“ võib paigutada kogu seaduse. Niisamuti jääb mõistmatuks noorsootöö seaduse § 18¹ lg 1: „*Noortelaagri või projektlaagri korraldamise nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 100 trahviühikut.*“, sest seaduses on noorte- ja projektlaagri kohta kaheksa paragrahvi ühes eraldi noorte- ja projektlaagritele pühendatud peatükis, kus eraldi laagrite korraldamise nõudeid sätestatud pole. Seega võib üheselt järeldada, et kogu vastav peatükk, mis valdavas osas käsitleb hoopis tegevusloaga seotut, on paigutatav „korraldamise nõuete“ alla ja iga lõik vastavatest sätetest peaks kujutama endast täitmata jätmise korral väärtet, mis on samas kaheldav järeldus.

Suureks probleemiks on tihti ka olukord, kus terve seadusest ei ole võimalik leida ühtki sätet, mida võiks pidada „Nõueteks“. Seega on küll väärtetoonormi ees nähtud karistus teatavate nõuete eiramise eest, kuid vastavaid nõudeid seadusest tuvastada ei õnnestu. Maakatastriseaduse § 19² lg 1: „*Maakasutuse nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 100*

³⁸ M. Kairjak. Krediitiasutuste tegevusega seotud süüteod. – Juridica, 2008, nr 5, lk 301 p 2.1.

trahviühikut.“ Seaduse § 1 lg 1 deklareerib aga järgmist: „Maakatastriseadus sätestab maakatastri (edaspidi kataster) pidamise alused, katastri pidamise eesmärgi, katastriüksuste registreerimise korra, katastriandmete koosseisu ja nende töötlemise korra ning katastri finantseerimise korra.“ Nagu seaduse reguleerimisalast selgus, on seaduse eesmärgiks sätestada katastri pidamine, mitte maakasutuse nõudeid endid, ning terve seaduse läbiuurimise tulemusel ei ilmne ühtki paragrahvi, milles räägitaks maakasutuse nõuetest. Jääb arusaamatuks, milliste „Nõuete“ mittejärgmisele on antud väärteokoosseis sel juhul mõeldud. Selle väärteokoosseisu puhul tuleb arvesse võtta ka fakti, et antud väärteokoosseis on maakatastriseaduse ainuke, mis viib oletuseni, et võib-olla on maakasutuse all siiski peetud silmas maakatastri pidamist, kuigi juristile taoline sõnakasutus mingil moel iseenesestmõistetav või arusaadav ei ole, kuid seeläbi oleks väärteokoosseisu võimalik sisustada. Sel juhul ollakse määratletuse nõudest aga endiselt väga kaugel, sest ühe väärteokoosseisu abil terve seaduse ükskõik millise sätte eiramise eest karistamine ei ole kuidagi aktsepteeritav.

Ka elektroonilise side seadusest saab tuua näite viite kohta tundmatusse. Nimelt § 171¹ näeb ette karistuse rändlusteenuse nõuete rikkumise eest, kuid antud seaduses nimetatud nõuded puuduvad, niisamuti viited, kust neid võiks leida. Niisamuti on selgusetu, kus paikneb tõkkeparvede ja palgisadamate ülesseadmise ning paigaldamise kord, mille rikkumine kujutab meresõiduohutuse seaduse § 85 järgi väärtegu, sest meresõiduohutuse seadus korra kohta vaikib. Alkoholiseadus § 66 lg 1: „Alkoholise joogi kohaleveoteenuse osutamisel kehtivate nõuete rikkumise eest - karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.“ Paraku taolisi nõudeid alkoholiseadus ei kehtesta ning ei ole arusaadav, kust neid peaks ka otsima.

Omapäraselt ebamäärseks jääb ühistranspordiseaduse § 54¹⁰: „Vanema või lapse muu seadusliku esindaja poolt hoolsuskohustuse täitmata jätmise eest, kui see tõi kaasa alla 14-aastase lapse sõidu bussis, trollis, trammis või reisirongis sõiduõigust tõendava dokumendita ja pileti ostmise oli nõutav, - karistatakse rahatrahviga kuni 10 trahviühikut.“ Kuidas mõista, mida kujutab endast vanemate hoolsuskohustus ühistranspordiseaduse mõttes, kas lähtuda tuleks põhiseaduse³⁹ §-st 27, milles sätestatakse vanemate kohustus hoolitseda oma laste eest ja perekonnaseaduse⁴⁰ §-st 50 lg 1, mis samasuguse kohustuse vanematele paneb, kuid milles täpselt siinkohal väärtegu seisneb, on ikkagi lahtine. Taoliste näidete rida, kus „Nõuded“ jäävad tabamatuks, võiks

³⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus. 28. juuni 1992. – RT 1992, 26, 349; RT I 2007, 33, 210.

⁴⁰ Perekonnaseadus. 12. oktoober 1994. – RT I 1994, 75, 1326; 2006; RT I 2006, 14, 111.

pikemaltki jätkata, kuid on ehk niigi selgeks saanud, et tegu ei ole üksikute ebaõnnestunud eranditega, vaid siiski lubamatult tihti ette tulevate normidega.

Lisaks võib välja tuua aspekti, et väärtetonormide kohaldajaks on enamasti ametnik, kellel puudub juriidiline haridus. Seega on viiteliste normide pikkade ja ebamääraste ahelate kaudu õigetele tulemustele jõudmine ohustatud juba seeläbi, et normi kohaldajal puuduvad piisavad teadmised ja oskused, kuidas normiga õiguslikult korrektselt ümber käia.

Kokkuvõttes on probleemiks olukorrad, kui nõuetes viidatakse kogu seadusele kui „Nõuetele“, sest kaob igasugune piiritletus. Samuti tuleb ette, et seadusest ei ole võimalik leida ühtki sätet, mis kannaks pealkirja „Nõuded“, kuid väärtekoosseisus on nõuetele viidatud. Sel juhul võib jääda selgusetuks, mis need nõuded ikkagi on. Mõnikord ei olegi tervest seadusest võimalik ühtki nõudeid sätestavat paragrahvi tuvastada.

1.3.2.1 Viited ebamäärastele seadustele

Harvad pole juhused, kus seadusandja viitab teistest õigusaktidest tulenevatele kohustustele, aga ei ole pidanud vajalikuks neid nõudmisi konkretiseerida, ehk välisviite skeemiks on: „[...] *x*–seadusest või selle alusel antud õigusaktist tuleneva kohustuse täitmata jätmise eest – karistatakse rahatrahviga kuni *y* trahviühikut.“ See tähendab aga seda, et normi kasutajal tuleb võimalike kohustuste välja selgitamiseks peale vastava eriseaduse pöörduda ka selles viidatud teise seaduse juurde, ning mitte mõne täpse paragrahvi juurde sealt, vaid läbi tuleb uurida kogu seadus, võimaldamaks iseseisva järeldustöö tulemusena leida üles kohustused, mille mittetäitmise eest on ette nähtud väärtekorras karistamine. Ei saa aga olla kindel (nagu eelpool toodud normide analüüsis on selgunud), et teises seaduses on vastavad kohustused kergelt äratuntavad, mis jätab ruumi tõlgendamisele, kas midagi on karistatav või mitte. Taoline olukord aga ei vasta karistusõiguse põhimõtetele. Lisaks tuleb isikul tihti tutvuda ka kõigi teise seaduse alusel antud õigusaktidega, et veenduda, ega neiski mõnd kohustust ette pole nähtud. Kõik vastavad õigusaktid tuleb samuti iseseisvalt tuvastada. Selline viitamise jada: eriseadus – teine seadus – teise seaduse alusel antud õigusakt, ilma kordki täpsematele sätetele viitamata, jätab isiku kokkuvõttes suurde teadmatusse kõigi võimalike väärtekoosseisude osas, mis mõnest „nimetamata“ õigusaktist võib ühel hetkel tulla.

Iseloomustamaks eeltoodud puudust võib tuua maksukorralduse seaduse § 154¹: „Aktiisiseaduses või selle alusel antud õigusaktides sätestatud nõudeid rikkudes aktsiisikauba tootmise, lähetamise, vastuvõtmise, hoidmise, ladustamise, vöörandamise või muu ebaseadusliku toiminguga eest aktsiisikaubaga, kui puudub käesoleva seaduse §-s 152 või 154 sätestatud väärteo koosseis, – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.“ Samuti investeerimisfondide seaduse § 317: „Depositooriumi poolt lepingulise fondi likvideerimismenetluses toimunud rikkumisest või fondivalitseja tegevuse õigusaktidele, fondi tingimustele, põhikirjale või valitsemislepingule mittevastavusest teavitamata jätmise eest ning muu käesolevas seaduses, kogumispensionide seaduses või nende alusel antud õigusaktis depositooriumile pandud kohustuse rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 500 000 krooni.“

Erakordselt ebamäärane välisviide sisaldub krediidasutuste seaduse § 134⁹ lg 1: „Õigusaktidega sätestatud krediidasutuste maksete arveldamise korra rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.“ Sättes pole isegi viidet teis(t)e seadus(t)e nime(de)le, vaid pelgalt deklaratiivne „õigusaktidega sätestatud kord“, mis jätab väga lahtiseks, kust peaks vastavat korda kehtestavaid sätteid vaatama ning mis paragrahvid neist on eiramise korral potentsiaalseteks väärteokoosseisudeks. Sama kommentaar kehtib ka kohanimeseaduse § 28 puhul, § 28: „Registri volitatud töötajale õigusaktiga ettenähtud andmete tähtajaks esitamata jätmise või ebaõigete andmete esitamise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 100 trahviühikut.“

Ka maagaasiseaduse § 44 puhul ei ole selge, milliste õigusaktidega tuleb arvestada, § 44: „Võrguettevõtja tegevuspiirkonnas asuva käesoleva seaduse ja teiste õigusaktidega kehtestatud nõuetele vastava tarbijapaigaldise võrku ühendamise kohustuse rikkumise või põhjendamatu liitumistasu võtmise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 50 000 krooni.“

Kokkuvõttes tõuseb suur probleem pärvakorrale siis, kui väärteokoosseisus viidatakse teistele õigusaktidele või neist tulenevatele kohustustele, kuid ei ole täpsustatud, milliseid seadusi või kohustusi silmas peetakse.

1.3.2.2. Terve seaduse rikkumine

Kõige suuremaks eksimuseks määratletuse printsiibi vastu on väärteokoosseisud, kus puuduvad igasugused viited võimalikele tegevustele, käitumistele, tegematajätmistele, isegi ebamääraselt sõnastatud „Nõuetele“, ning sätestatakse üksnes vastutus seaduse rikkumise puhuks. Õnneks ei

ole tegu massilise nähtusega, kuid näiteid saab tuua siiski mitmeid. Ehk siis nt rahvatervise seaduse § 18¹ lg 1: „Rahvatervise seaduse ja selle alusel kehtestatud õigusaktide nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.“; ringhäälinguseaduse § 43⁵: „Juriidilise isiku poolt ringhäälinguseaduse nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 40 000 krooni.“; arhiiviseadus § 50¹ lg 1: „Arhiiviseaduse või arhiivieeskirja nõuete rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 100 trahviühikut.“ Seadusandja on olnud väärtekoosseise sätetades maksimumini mugav, laskumata ühegi konkreetse normi või nõude rikkumise ning nende võimalike tagajärgede üle mõtlema ning kaaluma, ning on ilma detailsemate koosseisudeta terve seaduse ükskõik millise paragrahvi eiramise eest näinud ette ühe väärtekoosseisu. Võib ka vaadata nii, et seadusandja ei ole neil kordadel üritanud varjuda fraasi „x nõuete rikkumise eest“ taha, kui seaduses endas antud nõudeid tuvastada oleks ülimalt keeruline, ning on ausalt sätestanud, mis ongi olnud ta mõtteks – iga rikkumine peab saama karistuse ning eraldi väärtekoosseisude väljatöötamine on sisuliselt vaid formaalsus. Paraku ei käi taoline mõtteviis aga kaasas karistusõiguse põhimõtetega ja pole seetõttu aktsepteeritav.

Kokkuvõttes tuleb ette eriseadusi, kus ühe väärtekoosseisuga sanktsioneeritakse kogu seaduse rikkumine, mis ei kanna endas karistusõigusele vajalikku määratletuse taset.

1.4. Korduvus väärtekoosseisudes

Korduvuse puhul saab vahet teha lihtsal korduvusel kui uue süüteo toimepanemisel ja eriretsidiivil kui sama süüteo toimepanemisel. Kriminaalõiguse teoorias mõistetakse kuriteo retsidiivi all tavaliselt uue kuriteo toimepanemist pärast karistuse täielikku ärakandmist, kuid enne karistatuse kustumist või kustutamist teise kuriteo eest. Kriminaalkoodeksi aegadel peeti kuriteo retsidiiviks uue kuriteo toimepanemist pärast süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist juhul, kui karistus varem toimepandud kuriteo eest pole kustunud või kustutatud.⁴¹ Antud töö mõistes käsitlen retsidiivina olukorda, kus väärtekoosseisus on välja toodud, et sama teo eest on isikut juba varasemalt karistatud.

Väga harvad on väärtekoosseisud, kuhu on viidud sisse korduvust puudutav element. Enamasti on teod väärtekoosseisudes kehtestatud ilma teist- või mitmekordsust eraldi käsitlemata. Näitena saab siiski esile tuua päästeseaduse § 39³ lg 3 p 1: „Tuleohutusnõuete või tuleohutuspaigaldiste projekteerimis-, paigaldamis-, kontrollimis- või hooldamisnõuete rikkumise eest, kui see on toime

⁴¹ H. Kadari, E. Raal, I. Rebane (osutatud töö), lk 321.

pandud vähemalt teist korda – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.“ Karistusseadustiku koosseisudele on iseloomulik, et kui sättesse on lülitatud retsidiiv, siis viib see väärteo ümberkvalifitseerimisele kuriteoks.

Kokkuvõttes pole korduvuse element väärteokoosseisudele omane.

1.5. Väärteo subjektiivse teokoosseisu erisusi

Väärteokoosseisudes kirjeldatakse subjektiivset külge harvadel kordadel. Kuna vastavalt KarS § 15 lg 3 on väärteona karistatav nii ettevaatamatu kui tahtlik tegu, siis juba eeldatakse alati vähemalt ettevaatamatust. Riigikohus on oma mitmetes lahendites kinnitanud seisukohta, et kuigi KarS § 15 lg 3 kohaselt on väärteona karistatav nii tahtlik kui ettevaatamatu tegu, ei tähenda see, et eelnev kehtiks vältimatult kõigi väärteokoosseisude puhul ja sellest ei tohiks teha eriosa normides erandeid.⁴²

Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse § 54 lg 1 leiabki viite subjektiivse külje kindlale astmele, § 54: „*Riigisaladuse saladuses hoidmiseks kohustatud isiku poolt riigisaladuse avalikustamise, ebaseadusliku edastamise või sellele ebaseadusliku juurdepääsu võimaldamise eest, kui tegu on toime pandud ettevaatamatusest, samuti salastatud teabekandja kaotamise eest, – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut või arestiga.*“ Antud juhul on subjektiivse külje eraldi väljatoomine oluline, sest KarS-is (§ 241) on ette nähtud kuriteokoosseis samadele tegudele, mis on toime pandud tahtlikult. Kokkuvõttes on niisiis väärteosättes eraldi mainimist leidnud ka subjektiivne element.

Mõnel korral on eraldi välja toodud, et tegu peab olema toime pandud tahtlikult, seega subjektiivsel küljel on kõrgendatud vajalikkude „osaluse“ määra ja ei piisa vaid ettevaatusest nagu on reeglilik. Nii on näiteks liikluseaduse § 74⁶⁰: „*Mootorsõidukile paigaldatud sõidumeeriku ettenähtud juhtudel kasutamata jätmise või sõidumeeriku või selle plommi tahtliku rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 100 trahviühikut.*“; meresõiduohutuse seaduse § 81¹ lg 1: „*Laeva- või väikelaevaliikluse tahtliku takistamise või segamise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.*“

⁴² Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 7. detsembri 2007. a otsus nr 3-1-1-79-07 p 13. – RT III 2007, 46, 367; Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 6. juuni 2005. a otsus nr 3-1-1-48-05 p 6. – RT III 2005, 22, 221.

Kohati kasutatakse väärteokoosseisudes ka tahtluse üht osaelementi, nimelt teadlikkust. Nõnda on sanktsioon ootamas vaid teadliku tegevuse eest ning ettevaatamatusest ei piisa neilgi kordadel. Siinkohal võib esile tuua muinsuskaitseaduse § 46 lg 1: „*Kultuuriväärtusega leiu leiukohast teadliku eemaldamise ja selle rikkumise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut.*“, millest saab järeldada, et kultuuriväärtusega leiu leiukohast ettevaatamatusest eemaldamise eest väärteokorras karistada ei ole võimalik, sest ettevaatamatus ei hõlma teadmist. Ka alkoholiseaduse § 54 lg 1 toob nõutavana välja teadlikkuse, § 54 lg 1: „*Käitlemiseks mittelubatud alkoholi teadvalt omandamise, hoidmise või edasitoimetamise eest - karistatakse rahatrahviga kuni 100 trahviühikut või arestiga.*“

Tuleb ette ka väärteokoosseise, kus tuuakse välja, mis eesmärgil peab antud tegu olema toime pandud. Eesmärk ei pruugi tähendada alati kavatsuse kui kõige raskema tahtluse liigi nõuet ja sellise süüteokoosseisu subjektiivne külg võib olla täidetud juba ka otsese või kaudse tahtluse korral.⁴³ Tubakaseadus § 38 lg 1: „*Närimistubakast erineva suitsuvaba tubakatoote või lubatust suurema tõrva-, nikotiini- või vingugaasisisaldusega sigarettide hoidmise, ladustamise või edasitoimetamise eest kaubanduslikul eesmärgil või kaubanduslikus koguses, samuti sellise tubakatoote tootmise või sellise tubakatootega kauplemise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut või arestiga.*“; kultuuriväärtuste väljaveo, ekspordi ja sisseveo seadus § 20 lg 1: „*Väljaveoloa taotlemise eesmärgil kultuuriväärtuse vanuse või väärtuse varjamiseks selle füüsilise moonutamise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.*“; väärismetalltoodete seadus § 48 lg 1: „*Väärismetalltoodete valmistaja või sissevedaja nimemärgise võltsimise ja kasutamise eest märgisele mittevastaval materjalil toodete tasu eest võõrandamise eesmärgil – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.*“

Kokkuvõttes ei tooda väärteokoosseisudes enamasti välja subjektiivset külge, seega piisab üldreeglina väärteo toimepanemiseks ettevaatamatusest.

1.6. Juriidiline isik ja väärtegu

Eesti karistusõigus käsitleb deliktivõimet omavana nii füüsilist kui ka eraõiguslikku juriidilist isikut. Väärteokoosseisu tunnused sätestatakse paragrahvi esimeses lõikes ja tavaliselt nähakse juriidilisele isikule ette vastutus sama paragrahvi teises lõikes, viidates esimesele lõikele järgmise skeemi alusel: „*Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik – karistatakse*

⁴³ P. Pikamäe. Süüteokoosseis: subjektiivne koosseis. Tallinn, 2003, lk 37.

rahatrahviga kuni x krooni.“ Kui väärteokoosseisu oma olemuse tõttu ei ole võimalik juriidilisel isikul toime panna, siis taoline teine lõige ka puudub. Näiteks välismaalaste seaduse § 16⁴ vaadates tuleb selgelt välja, et juriidilised isikud antud väärteokoosseisu ei saa täita, sest olemuslikult puudutab säte vaid inimesi, § 16⁴: *“Eestis töötamiseks seaduslikku alust mitteomava välismaalase poolt Eestis töötamise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut või arestiga.”*

Vastupidiselt esineb ka väärteokoosseise, mis on suunatud vaid juriidilistele isikutele, näiteks väärtpaberituru seadus § 237¹⁰: *„Investeeringusühingu, krediidiasutuse, fondivalitseja, kes osutab investeerimisteenuseid, või reguleeritud turu korraldaja poolt käesolevas seaduses sätestatud sise-eeskirjade kehtestamata või rakendamata jätmise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 500 000 krooni.”*

Vastavalt KarS § 14 lg 1 vastutab juriidiline isik seaduses sätestatud juhtudel teo eest, mis on toime pandud tema organi, selle liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja poolt juriidilise isiku huvides. Nõudes, et tegu oleks toime pandud juriidilise isiku huvides, väljendub juriidilise isiku ja teo vaheline seos. Riigikohus on tõdenud, et juriidilise isiku huvid võivad olla laiemad kui üksnes varalise kasu saamine ning puudutada ka valdkondi, mis jäävad tema põhitegevusest (äriregistrisse kantud tegevusaladest) väljapoole. Järelikult tuleb küsimus, kas tegu on toime pandud juriidilise isiku huvides, lahendada igal konkreetsel juhul lähtuvalt väärteoasjas tuvastatud faktilistest asjaoludest.⁴⁴

Antud töö kontekstis on oluline silmas pidada, et kui väärteokoosseisus on juriidiline isik sisse toodud, siis vastutusele võtmiseks on olulise tähtsusega välja selgitada, et tegu oleks toime pandud juriidilise isiku huvidest lähtudes. Seetõttu võib sõnastus „sama teo eest“ jätta esmapilgul petliku mulje, sest tegelikult tuleb juriidilise isiku puhul arvesse võtta üldosast tulenevaid lisakriteeriume, mis muudavad süüteokoosseisu täitmise keerulisemaks. Seega tuleb väärteomenetlejal juriidilise isiku vastutusele võtmiseks lisaks väärteonormis sätestatud koosseisule hoolikalt tuvastada ka eelnimetatud huvi esinemine.

⁴⁴ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 23. märtsi 2005. a otsus nr 3-1-1-9-05 p 9. – RT III 2005, 12, 118.

Kokkuvõttes saab märkida, et vastutus väärteo eest nähakse juriidilisele isikule tavaliselt ette väärteokoosseisu sisaldava paragrahvi teises lõikes. Vastavalt teo iseloomule on kehtestatud ka üksnes juriidilistele või üksnes füüsilistele isikutele suunatud koosseise.

1.7. Väärteo ja kuriteo seostest

Karistusõiguse reformi üheks taotletavaks eesmärgiks oli ühtse karistuspoliitika kujundamine ja eelduste loomine selle praktiliseks realiseerimiseks. Väärteod ja kuriteod ei kujuta endast ühtse karistuspoliitika aspektist mitte üksnes formaalselt seotud süütegude eriliike, vaid peavad omama ka õiguslikult olulisi sisulisi kokkupuutepunkte. Eelnev on oluline kasvõi seetõttu, et sisuliste tunnuste poolest väärtegude ja kuritegude vahele selge eraldusjoone tõmbamine on problemaatiline. Kehtivas õiguses on selliseid sisulisi seoseid kajastatud aga suhteliselt vähe, eelkõige avaldub see prejuditsiooni mehhanismi kaudu. Teiselt poolt on aga väärtegu ja kuritegu oma menetluskorralt ja õiguslikelt järelmitelt oluliselt erinevad, mis tingib vajaduse nimetatud koosseisude selgeks eristamiseks.

1.7.1. Prejuditsioon

Karistusseadustikus leidub koosseise, kus kuriteo koosseisu üheks elemendiks on, et isikule oleks varem sama teo eest kohaldatud väärteokaristust. Antud tüüpi koosseise võib nimetada väärteo prejuditsiooniga koosseisudeks. Kokku on KarS-is selliseid kuriteokoosseise 13: §-id 182¹, § 258 lg 1 p 4, 375, 376, 376¹, § 376², 391 lg 1, 393 lg 1, 395 lg 1, 396 lg 1, 399 lg 1, 401 lg 1, 402 lg 1.

Üldise iseloomustusena saab nende koosseisude kohta öelda, et enamasti kuuluvad normid kaubanduse- ja majandustegevuse valdkonna reeglite rikkumise alla – salakaubavedu, alkoholi müük ja ostmine alaealisele, alkoholi ja tubakatoodete käitlemise korra rikkumine, kvaliteedinõuetele mittevastava vedelkütuse ebaseaduslik käitlemine, turgu valitseva seisundi kuritarvitamine jne. Nende normide puhul on seadusandja seega otsustanud, et teistkordne teo toimepanek väärtegu kvalifitseerimist kuriteoks ja väärteokaristuse asemel on kohane kriminaalkaristus. On vaieldav, kas taoline isikuliste parameetrite alusel toimuv teo klassifitseerimine vastab teokaristusõiguse põhimõtetele, sest prejuditsiooni puhul seotakse teo isikuga ning arvestatakse edaspidi süüteo määratlemisel. Just see eelnev väärtegu võimaldab

sama süüteo uuestitoimumisel ja selle eest karistamisel seda juba kuriteo tasandile tõsta, tegu iseenesest on aga endine, mistõttu on eelnev tegu sisuliselt käsitatav kui raskendav asjaolu. Kehtivas õiguses on prejuditsiooniga koosseisud leitud praegu siiski vajalikud olevat.

Kokkuvõttes on KarS-is mõningaid väärteo prejuditsiooniga kuriteokoosseise, kuid üldiselt pole selline väärtegude ja kuritegude omavaheline seostamine kuigi valdav.

1.7.2. Kattuvad süütegude koosseisud

Ühe teo kohta peaks seaduses olema sätestatud üks süüteokoosseis, mille järgi tegu kvalifitseerida. On siiski võimalik, et kuriteokoosseisule vastavas teos sisalduvad ühtlasi väärteokoosseisu tunnused (KarS § 3 lg 5), kuid tuleb arvestada, et antud säte peab silmas kuritegu, mis vastab kõigile süüteomõiste tunnustele (on koosseisupärane, õigusvastane ja süüline).⁴⁵ Põhi- ja harukaristusõiguse tingimustes ei pruugi aga kuriteo ja väärteo koosseisud kohati sisuliselt erinedagi ja on keeruline vahet teha, mis koosseisu alla tegu subsumeerida. Harukaristusõiguse ja KarS-i koostamine ei ole toimunud kuigi suures koostöös, mistõttu võib ette tulla kattuvusi süüteokoosseisude kaitsealades.

Karistusseadustiku § 279 kohaselt on järelevalve teostamise takistamise eest ette nähtud karistuseks kuni 300 trahviühikut või arest. Kuna norm asub KarS-is, laieneb selle kaitseala kõigile võimalikele järelevalveasutusele, mis oma järelevalvetöö käigus kohtavad vastupanu. Siiski leidub näiteks elektroonilise side seaduses § 160, mille esimese lõike järgi on väärteoks raadioseadme ja raadiosageduste kasutamise õiguse vastavuse kontrollimise eesmärgil järelevalvet teostava Tehnilise Järelevalve Ameti ametniku kohese juurdepääsu takistamine raadioseadmele, trahviks taolise teo eest kuni 100 ühikut, juriidilisele isikule 30 000 krooni. Antud juhul on niisiis eriseadus näinud samuti ette sätte järelevalve takistamise eest, kuid trahvimäär on kolm korda väiksem. Samas võimaldab elektroonilise side seadus vastutusele võtta ka juriidilist isikut. Harvadel juhtudel ongi järelevalve teostamise takistamise eest juriidilise isiku vastutusele võtmiseks eriseadustesse sisse viidud oma paragrahv, mis käib vaid juriidiliste isikute kohta ja seeläbi ei dubleeri KarS-i. Näiteks võib tuua ravimiseaduse § 111, vereseaduse § 25, turvaseaduse § 60 jne.

⁴⁵ J. Sootak, P. Pikamäe (koost) (viide 1), lk 4 p 4.

Karistusseadustiku § 372 kohaselt on väärteoks majandustegevusega tegelemine ilma vastava eriloata või registreeringuta. Alkoholiseaduse § 65 järgi on alkohoolse joogi jaemüük ilma loata väärtegu. Autoveoseaduse § 31¹-s on sätestatud, et väärteoks on tasulise riigisisese või rahvusvahelise autoveo korraldamine tegevusloata. Kaubandustegevuse seaduse § 27 järgi järgneb väärteo korras karistamine kauba või teenuse müügi korraldamise eest ilma märketa registreeringus. Nagu näha, leiab KarS-i normile vastavaid koosseise eriseadustest.

Arhiiviseaduses sätestatakse ühe väärteokoosseisuga (§ 50¹) kogu arhiiviseaduse ja arhiivieeskirja rikkumine, KarS-i §-id 285-287 käsitlevad samuti arhivaalidega ümberkäimist, nähes ette karistused kuritegude eest. Kuigi sisu poolest pealtnäha tundub, et nii arhiiviseaduse kui KarS-i puhul on tegu üht ja sama tegu puudutavate normidega, üksnes arhiiviseaduses on ühe normiga kõik hõlmatud ja KarS-is eraldi koosseisud välja töötatud, siis kokkuvõttes on KarS-i § 286 ja 287 tagajärjedeliktid, nõudes lisaks rikkumistele ka tagajärge kasutamiskõlbmatuks muutumise või väärtuse vähenemise näol. Niisiis tuleb KarS-i puhul tõendada ka tagajärg, kuid arhiiviseaduse puhul piisab üksnes teo tõendamisest, kuid tagajärg ei ole enam määrava tähtsusega. Lisaks on KarS-is enamohalikud koosseisud. Kokkuvõttes ei korda arhiiviseaduse ja KarS-i normid üksteist.

Karistusseadustiku § 363 järgi karistatakse kuriteona looduskasutus- ja saasteloata tegutsemine ja samuti selle loa nõuete rikkumine, veeseaduses (§ 38⁴ lg 1) on kehtestatud väärteokoosseis vee erikasutusloa nõuete rikkumise eest. Jäätmeseaduse § 120¹ kohaselt on väärteoks jäätmete käitlemine ilma jäätmeloa või loa nõudeid rikkudes. Maapõueseaduse § 68¹ järgi saab väärteokorras karistada maapõue loata kasutamise või loa nõuete rikkumise eest. Saastuse kompleksse vältimise ja kontrollimise seaduse § 37 näeb ette väärteokaristuse kompleksloata tegutsemise või selle nõuete rikkumise eest. Karistusseadustiku § 362 kohaselt on väärtegu loodussaaduste veo, hoiustamise või töötlemise nõuete rikkumine. Maapõueseaduse § 68¹ sätestab väärteona mh erinevate maavarade (maavaravaru või loodusliku kivimi, setendi, vedeliku või gaasi) Keskkonnaameti loata transpordi ühelt isiku kinnistult teisele. Kokkuvõttes on näha, et keskkonna-alaste normide hulgas valitseb teatav segadus ja väärteonormide ja kuriteonormide omavaheline piir pole mõnedel juhtudel selge ja koosseisud võivad omavahel kattuda.

Karistusseadustiku § 219 sätestab kuriteokoosseisuna autori ja esitaja ühe isikliku õiguse rikkumise, samas on autoriõiguse seaduse § 81³ sisuks samuti autori ja esitaja isiklike õiguste rikkumise eest süüteo ettenägemine, seda küll väärteona.

Kokkuvõttes on KarS-is norme, millele leidub vaste eriseadustest ehk üht ja sama tegu käsitletakse mitmes kohas. Samas tuleb meelde tuletada, et kui koosseis võib nii KarS-is kui eriseaduses olla samasugune, siis kui KarS-is on ette nähtud karistamine kuriteo eest, siis rakendatakse erinevaid kriteeriume süüteo elementide kvalifitseerimisel (ehk subjektiivses küljes peab olema tahtlus ja ei piisa ettevaatamusest), seega ei ole tegu koosseisude kordamisega. Kui aga ka KarS-is on ette nähtud väärteo korras karistamine, siis ei valitse selgust, mis normi järgi tegu tuleks kvalifitseerida. Siiski tuleb nentida, et taolised eksimused pole õnneks kuigi sagedased ja enamasti taolist probleemi ei teki.

2. VÄÄRTEOKOOSSEISUD JA KARISTUSED

2.1. Sissejuhatus

Inimtegevuse või -teo lõplikus tulemuses sisaldub alati sanktsioon. Kui tegu on kooskõlas heaga, on auhinnaks tasu, kui aga mitte, on tagajärjeks karistus. Seega on mõiste « sanktsioon » iseenesest neutraalne – ta võtab kas positiivse või negatiivse värvi vastavalt sellele, millist omadussõna kasutatakse sellega koos esineva abinõu valikul: kas tasustav, parandav või karistuslik. Karistusõiguslik sanktsioon tähendab mõne isikliku õiguse või eelise äravõtmist, piiramist või ajutist katkestamist sellelt isikult, kes on vastutusele võetud süüteo koosseisu täitmise eest.⁴⁶

Karistusõiguse legitiimsuse probleemiga tegeleb nn *ius puniendi*. Selles kerkivad esile kaks aspekti: esiteks, millised teod millise kriteeriumi alusel kuulutab riik süütegudeks (küsimus süüteo materiaalsest määratlusest); teiseks, mis alusel süüdlast karistatakse (küsimus karistusteooriatest).⁴⁷ Seega on karistusõiguse aluseks kaks põhikategooriat – süütegu ja karistus. Väidetakse, et just karistus on karistusõiguse algmõiste ning et kriminaalkaristus kirjeldab rahva kultuuritaset ning ühiskonna tugevust ja püsivust kõige rohkem.⁴⁸

Karistusteooriad tegelevad küsimusega, mis alusel süüdlast karistatakse. Klassikalised karistusteooriad võib jagada kaheks – absoluutne teooria ja relatiivsed teooriad. Esimene käsitleb karistust eesmärgivabana, kus üksnes taastatakse rikutud õigus ning lunastatakse süü. Relatiivsed teooriad näevad karistuses riigi karistusvõimu eesmärgipärast kohaldamist, et saavutada kuritegude ärahoidmine tulevikus. Teooriate omavahelisi ja sisemisi vastuolusid üritavad ületada ühendteooriad. Kirjanduses tuuakse välja ka moodsamaid teooriaid.⁴⁹

⁴⁶ J.-P. Doucet. Dictionnaire de droit criminel. Sanction : Notion, n° 4. Arvutivõrgus. Kättesaadav : http://ledroitcriminel.free.fr/dictionnaire/lettre_s/lettre_s_sal.htm, 31. oktoobril 2009.

⁴⁷ J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Karistusõiguslikud sanktsioonid ja nende kohaldamine. Tallinn, 2007, lk 25 p 3.

⁴⁸ J. Sootak. Kuritegevusehirm, sotsiaalkontroll ja kommunitarism. – Akadeemia, 2000, nr 10, lk 2069.

⁴⁹ J. Sootak (viide 47), lk 31 p 28,29.

Karistust iseloomustavad karistusteooriatest tulenevad eesmärgid – õiguse ja õigluse taastamine, üldsuse mõjutamine, süüdlase parandamine jms.⁵⁰ Karistusõiguse eriosa süsteem on üles ehitatud õigushüvedele, mis on erinevalt väärtustatavad. Karistuse sidumine eriosa koosseisuga tähendab koosseisuga kaitstud õigushüve hindamist – mida karmim on õigushüve kahjustava teo eest ettenähtud karistus, seda kõrgemaks peab karistusõigus ja seeläbi kogu ühiskond vastava õigushüve väärtust.⁵¹

Väärteod kujutavad endast kuritegudest kergemat süüteo liiki. Riigikohus on öelnud, et isiku süüditunnistamine kuriteos kätkeb endas märkimisväärset ühiskondlikku hukkamõistu, mis ei ole võrreldav väärteokaristuse kohaldamisel tehtava süüetteheitega.⁵² Karistusseadustiku § 47 lg 1 järgi võib kohus või kohtuväline menetleja kohaldada väärteo eest rahatrahvi kolm kuni kolmsada trahviühikut. Üks trahviühik võrdub kuuekümne krooniga. Juriidilisele isikule võib kohaldada rahatrahvi 500 kuni 500 000 krooni. Antud peatüki eesmärgiks on uurida väärteokoosseisude sanktsioone ja tuvastada kõige iseloomulikumad jooned, samuti uurida, mis alusele on rajatud erinevad sanktsioonide määrad. Uurisin väärteokoosseisudes ette nähtud sanktsioone kahes osas: esiteks füüsilisele isikule määratavad karistused ning teiseks karistused juriidilisele isikule.

2.2. Teokoosseisud füüsilisele isikule ja kohaldatavad karistused

Väärteokoosseisudes antakse alati ette sanktsiooni ülemmäär, millest rohkem ei tohi trahvi määrata, kuid millest allapoole täpse summa üle otsustamine jääb menetleja kaalutlusruumi. Üheski väärteokoosseisus ei ole sanktsioon antud absoluutselt määratletuna. Riigihangete seaduses nähakse aga maksimumpiiri kõrval ette ka miinimum, ning sellesse vahemikku peab karistus jääma. Näiteks on § 111 lg 3 p 2 kohaselt konfidentsiaalsusnõuete rikkumisel hankija poolt ootamas teda rahatrahv 100 kuni 300 trahviühikut. Seega on menetleja diskretsioon tavaliselt väga suur, kuid olukorras, kus normi kohaldajaks on enamasti ametnik ja mitte õigusharidusega inimene, on oht, et lõplik karistuse suuruse otsus ei pruugi olla kuigivõrd põhjendatud ning võrreldavat karistuspoliitikat üle-eestilises kontekstis on samuti keeruline

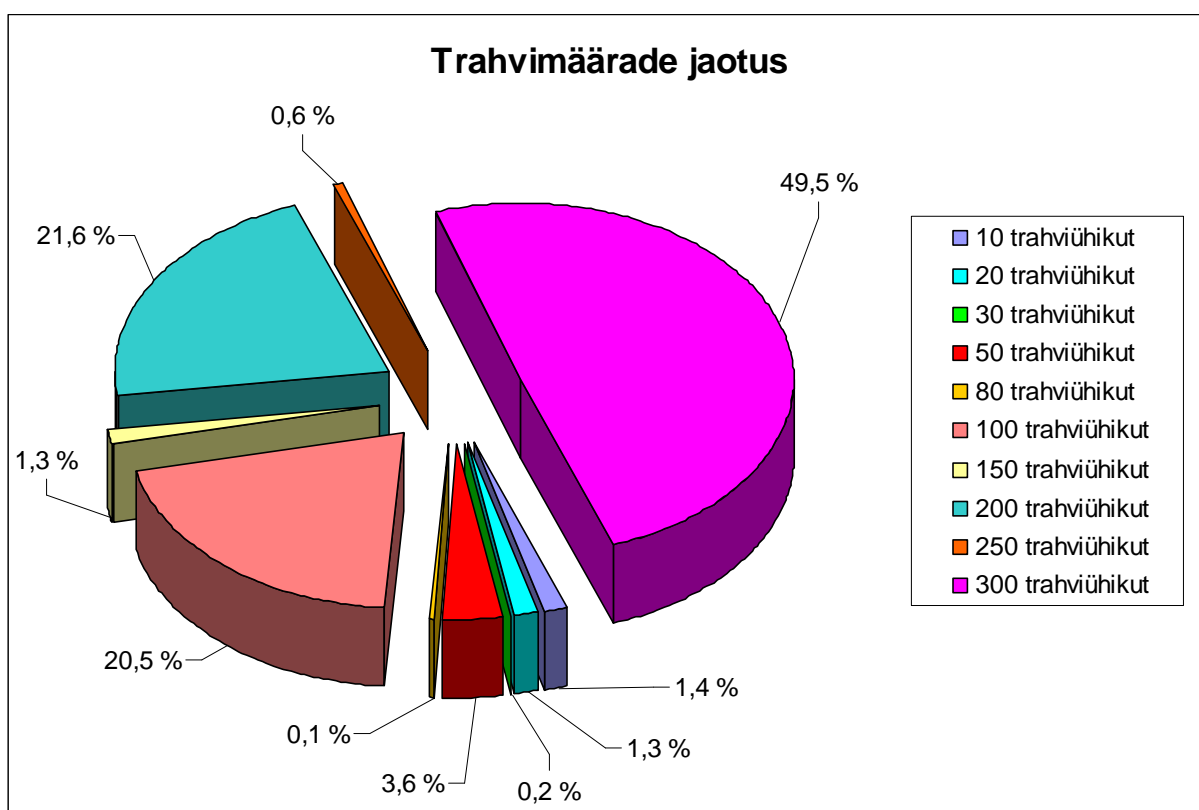
⁵⁰ J. Sootak (viide 47), lk 81 p 32.

⁵¹ J. Sootak (viide 47), lk 83 p 38.

⁵² Riigikohtu üldkogu 27. juuni 2005. a otsus nr 3-4-1-2-05 p 50. – RT III 2005, 24, 248.

saavutada. Eelnevaga seoses tuleb rõhutada, et kuigi sellekohased täpsed andmed puuduvad, osaleb väärteomenetluses kohtuvälise menetleja ametnikena kokku kuni 10 000 erineva ettevalmistusega inimest erinevatest täitevvõimu teostavatest asutustest.

Väärteokoosseisudega seonduvalt on seadustes sätestatud kümme erinevat karistuse maksimummäära. Kõige enam nähakse väärteokoosseisudes ette sanktsiooni absoluutne ülemmäär ehk 300 trahviühikut. Täpsema ülevaate kasutatavatest trahvimääradest annab järgnev graafik:

Joonis 1. Trahvimäärade jaotus väärteokoosseisude sanktsioonides füüsilistele isikutele. Autori kogutud andmetele toetudes 146 eriseaduse (vt Lisa 1) ja KarS-i väärteokoosseisude põhjal.

Nagu graafikust selgub, on vähimaks sanktsiooni määraks seadustes ettenähtu kohaselt 10 trahviühikut. Kuigi kehtiva õiguse raames on sanktsioonimäärade raskusest problemaatiline tuletada väärtegudele omistatud olulisust, omab selline käsitlus teatavat selgitavat rolli. Iseloomustamaks seda, mis kujutab ilmselt seadusandja järgi oma olemuselt kõige väiksemat väärtegu, toob autor välja vastavad koosseisud:

- Kehtestatud normi ületavate käsipakkide reisirongi kaasavõtmine või tasumata pagasi vedu – raudteeseaduse § 85.
- Liikuvale rongile pealeminek või sellelt mahatulek, vaguni astmelaua või katusel sõitmine, samuti reisivaguni sisseseade, veduri või vaguni akende rikkumine, rongi vaguniaknast või -uksest prahi või esemete väljaviskamine või suitsetamine rongis selleks mitteettenähtud kohas – raudteeseaduse § 86.
- Rongi omavoliline peatamine või kaubarongis omavoliline sõitmine – raudteeseaduse § 87.
- Sõiduõigust tõendava dokumendita sõit bussis, trammis, trollibussis või reisirongis – ühistranspordiseaduse § 54⁷ lg 1.
- Vanema või lapse muu seadusliku esindaja poolt hoolsuskohustuse täitmata jätmine, kui see tõi kaasa alla 14-aastase lapse sõidu bussis, trollis, trammis või reisirongis sõiduõigust tõendava dokumendita ja pileti ostmine oli nõutav – ühistranspordiseaduse § 54¹⁰.
- Nõutavalt kauguselt mitteloetava riikliku registreerimismärgiga mootorsõiduki juhtimine – liikluseaduse § 74⁶.
- Jalakäija, jalgratturi, loomveokijuhi, sõitja või mopeedijuhi poolt liiklusnõuete rikkumine – liikluseaduse § 74³⁶ lg 1.
- Sõiduki parkimine selleks keelatud kohas või liikluskorraldusvahendiga ettenähtud parkimiskorda või -viisi rikkudes – liikluseaduse § 74³⁷ lg 1.
- Alaealise poolt suitsetamine või suitsuvaba tubakatoote tarvitamine – tubakaseaduse § 47.
- Alaealise poolt tubakatoote omandamine või omamine – tubakaseaduse § 48.
- Alaealise poolt alkohoolse joogi tarbimine – alkoholiseaduse § 71.
- Alla 21-aastase isiku poolt õnnemängu või kaughasartmänguna korraldatava osavusmängu mängimine või õnnemängu mängukohas viibimine – hasartmänguseaduse § 98.

Kõiki eelnimetatud koosseise iseloomustab, et neid saab täita üksikisik oma igapäevase elu käigus. N-ö kõige väiksemate väärtegade nivoo jääb allapoole sellest, et erialaseid teadmisi omav isik oma kitsale erialasele tööle kehtestatud nõuete eiramise eest vastutusele võetaks.

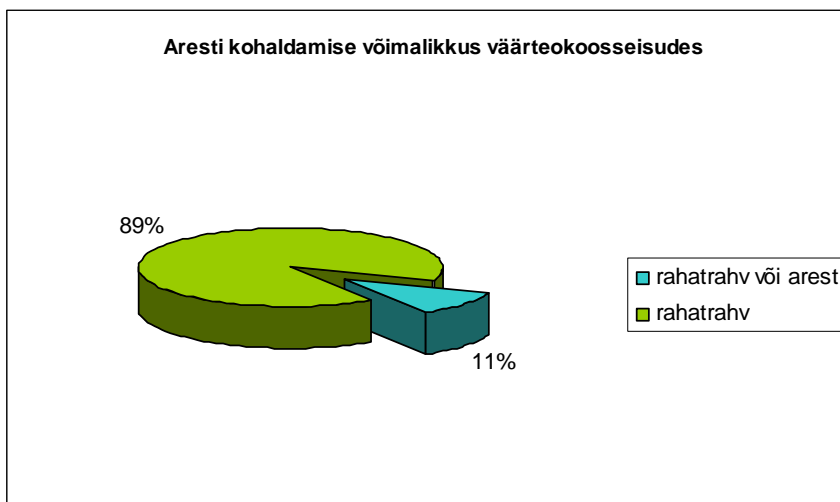
Kuni 10 trahviühikut sanktsioonina pole siiski kõige vähem levinud trahvimäär, ligilähedaselt samavõrra on väärteokoosseisudes levinud karistuseks ka kuni 20 ja kuni 150 trahviühikut. Veel harvem on seadusandja ette näinud kuni 30 trahviühikulist karistust, ka kuni 80 ning kuni 250 trahviühikut pole kuigivõrd kasutuses.

Kõige sagedamini on seadusandja pidanud vajalikuks väärtegude sanktsiooniks kehtestada kuni 300 trahviühikut. See on absoluutselt kõrgeim trahvimäär, mida väärtegude eest füüsilisele isikule määrata annab, ning seeläbi jätab seadus menetlejale enamasti täieliku valikuvabaduse, millises ulatuses väärteo toimepannud isikut karistada.

Kasutussageduselt on teisel kohal sanktsioonina kuni 200 trahviühikut ning kolmandal kohal on kuni 100 trahviühikut. Antud trahvimäärade osakaalust saab järeldada, et seadusandja eelistab sanktsiooni kehtestades ette näha trahvimäära saja kaupa, ehk siis paigutab väärteokoosseisud valdavalt kas kuni 100, kuni 200 või kuni 300 trahviühikulisse tasandisse. Ülejäänud konkretiseeritud trahvimäärad nende vahepeal on kasutuses vähematel juhtudel.

Graafikust tuleb selgelt iseloomulikuna välja ka tendents trahvimäärade ülempiire tihemini täpsustada pigem väiksemate sanktsioonide ulatuses. Kuni 100 trahviühikuni on seadusandja otsustanud eristada viit trahvimäära (koos 100-ga kuus), 100 ja 200 vahel on vaid üks konkretiseeritud trahvimäär, niisamuti esineb 200 ja 300 vahel trahvimääradest vaid kuni 250. Siit annab järeldada, et see, milline on trahvimäära maksimum, on seadusandja meelest oluline pigem väiksemate karistuste puhul, ehk siis isku jaoks on märgatavalt tuntavam vahe, kas teo eest on võimalik saada trahvi kuni 10 ühikut või kuni 60 ühikut võrreldes olukorraga, kus sanktsiooniks on kas kuni 200 või kuni 260 trahviühikut.

Karistusseadustiku § 48 järgi võib kohus väärteo eest mõista aresti ja seda kuni kolmekümneks päevaks. Arest pole väga laialt kasutatav karistus, kuid moodustab siiski märgatava osa koguhulgast ehk ligikaudu 11 %.

Joonis 2. Aresti kohaldamise võimalikkus väärteokoosseisudes. Autori kogutud andmetele toetudes 146 eriseaduse (vt Lisa 1) ja KarS-i väärteokoosseisude põhjal.

Aresti kohaldamine on enamasti võimaldatud juhtudel, mis on seotud liiklusega: raudtee-, lennu-, auto-, trammi jne liiklusnõuete rikkumisel, alkoholi või keelatud ainete ja kaubaga seotud asjades, tihti ka relvade või loodusega seotud väärtegudes. Põhikaristusena aresti kehtestamine on iseloomulik eriti KarS-is sisalduvatele kõige erinevamatele koosseisudele. Aresti ettenägemine toimub enamasti alternatiivina kuni 300 trahviühikulisele karistusele, kuid sage on ka kuni 200 trahviühikut, leidub ka ühes paragrahvis koos (alternatiivina) kuni 100 trahviühikuga esinevaid areste. Nendest kolmest trahvimäärast teistsuguseid summasid koos arestiga seadustes ei esinegi.

Karistusseadustiku § 48¹ järgi võib kohus või kohtuväline menetleja mootor-, õhu- või veesõiduki, samuti trammi või raudteeveeremi ohutu liiklemise või käituseeskirjade rikkumisega seotud väärteo eest kohaldada põhikaristusena juhtimisõiguse äravõtmist kuni kaheks aastaks. Juhtimisõiguse äravõtmist ei või kohaldada üheaegselt põhi- ja lisakaristusena. Eriseadustes on põhikaristusena juhtimise õiguse äravõtmist reguleeritud liiklusseaduses, kus on 11 paragrahvis sätestatud, et põhikaristusena võib kasutada juhtimisõiguse äravõtmist. Kunagi ei ole õiguse äravõtmine ainsaks valikuks, enamasti on see alternatiiviks rahatrahvile või arestile. Karistusseadustiku § 50 lg 1 p 2 kohaselt võib juhtimisõiguse äravõtmine olla ka lisakaristuseks ning liiklusseaduses on põhikaristusena õiguse äravõtmise kõrval alati ka lõige sellest, et juhtimisõigust saab ka lisakaristuseks määrata. Lisakaristusena väärtegude eest on KarS-is ette nähtud ka riigisaladusele ja salastatud välisteabele juurdepääsu õiguse või riigisaladuse ja salastatud välisteabe töötlemise õiguse äravõtmine (§ 52¹) ning looma pidamise õiguse

Esmalt tuleb graafikust kõige silmatorkavamalt välja, et enamikus väärteokoosseisudest nähakse juriidilisele isikule ette karistus kuni 50 000 krooni. Võrreldes ülejäänud variantidega esineb taoline trahvisumma ülempiir kordi ja kordi sagedamini. Kasutuselt järgmistena saab juriidilist isikut karistada kuni 30 000 ja kuni 500 000 kroonise trahviga ning kolmandalt kohalt leiab kuni 20 000 kroonise trahvisumma, mida esineb aga juba tunduvalt harvem. Kuni 500 000 kroonine trahv on absoluutseks ülempiiriks juriidilisele isikule võimalikest väärteo eest kohaldatavatest trahvidest, ning selle suhteliselt märkimisväärne esinemissagedus viitab siingi seadusandja lembusele maksimaalsete trahvide vastu. Ülejäänud 13 erinevat konkretiseeritud trahvisumma ülempiiri esineb väga harvadel juhtudel, teistest mõnevõrra sagedamini on kasutusel kuni 40 000 krooni, kuni 10 000 krooni ja kuni 200 000 krooni. Kõige minimaalsem ülempiir on kuni 6000 krooni, edasi kuni 7000 krooni, ning neid mõlemaid nähakse ette vaid ühes seaduses. Võrreldes füüsilisele isikule kohaldatavate trahvimääradega on juriidilise isiku puhul märgatavalt arvukamalt sätestatud erinevaid summasid.

Juriidilisele isikule trahvi määratlemisel liigitab seadusandja vastavalt graafikust selgunud tulemusele väärteo kas kuni 30 000 krooni, 50 000 krooni või maksimaalse, kuni 500 000-kroonisesse nivoosse. Kuni 30 000 kroonini pakutakse välja seitse erinevat ülempiiri, 30 000 ja 40 000 vahemikus eriti lisavariante ei eelistata, ning 50 000 kuni 500 000 vahel leidub jällegi rohkem alternatiivseid maksimumpiire. Samas moodustavad võimaldatavad alternatiivsed trahvipiirid ühtekokku siiski väga väikse osa, mistõttu saab öelda, et enamasti tehakse valik siiski kolme enimkasutatava (50 000, 30 000 või 500 000) vahel ja neist millegi teise kasuks otsustamine on pigem erandlik nähtus.

Kõige enamkasutatavaks trahvi ülempiiriks on väärteokoosseisudes kuni 50 000 krooni. See moodustab ühe kümnendiku maksimaalsest võimalikust ning sajakordse miinimumist. Seega on seadusandja valdavalt juriidilistele isikutele trahve sätestades küllaltki leebe, sest kui keskmiseks sanktsioonipiiriks võimalikust on 250 000 krooni, ja tavaline trahvipiir on sellest viis korda madalam, siis on tegu väga rahuliku suhtumisega juriidiliste isikute väärtegedesse. Teisalt võib ka järeldada, et juriidilistele isikutele KarS-ist tulenev väärtegede eest kohaldatav trahvisummade vahemik on väga lai, kui enamikku sellest ei peeta vajalikuks kasutada. Maksimum on kehtestatud sel juhul vaid väga üksikuid väärtegeid silmas pidades, mis teistest väärtegedest oma raskuselt kardinaalselt peaksid erinema. Lisaks võib arvata, et seadusandja pole soovinud

väärtegude eest ülisuuri trahve nõuda näiteks ka seetõttu, et juriidiliste isikute tööd ülejõukäivate summade tasumisega mitte halvata.

Kuni 500 000-kroonise trahvi ettenägemisele on iseloomulikuks, et kui selles summas karistust võimaldatakse, siis tehakse seda ühe seaduse kõigis võimalikes väärteokoosseisudes ehk mõne seaduse rikkumise korral võib juriidilist isikut oodata alati maksimaalne võimalik trahv. Näitena saab tuua väärtpaberituru seaduse (45st väärteokoosseisust näeb 45 koosseisu ette trahvi kuni 500 000 krooni), investeerimisfondide seaduse (18st 18), riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse (2st 2), ravimiseaduse (8st 7), rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse (6st 6), isikuandmete kaitse seaduse (2st 2). Seega järeldeb siinkohal, et riigil on vastavates valdkondades olemas kindel kriminaalpoliitiline valik antud alasad rangemate meetmetega kontrolli all hoida.

Kokkuvõttes on väärteokoosseisudes kõige sagedasemalt kasutatavaks karistuseks juriidilistele isikutele kuni 50 000 krooni. Selgus, et enamasti jääb karistus kas kuni 30 000, kuni 50 000 või kuni 500 000-kroonilisse nivoosse. Kui nähakse ette maksimaalne trahvisumma, siis ühes seaduses tehakse seda tihti läbivald kõigi koosseisude lõikes.

2.4. Füüsilisele ja juriidilisele isikule kohaldatavate karistuste võrdlus

Kõige suurem erinevus füüsilisele ja juriidilisele isikule ette nähtud sanktsioonide vahel seisneb tulemuses, et füüsilistele isikutele nähakse väärteokoosseisudes ette suhteliselt rangemad karistused kui juriidilistele isikutele. Ehk kui eraisikute puhul on kõige valdavamaks sanktsiooniks ette näha kuni 300 trahviühikut, mis on ka maksimaalne, siis juriidilistele isikutele ei nähta enamasti võimalikuna ette isegi mitte poolt absoluutsest maksimumsummast, tavaliselt piirdatakse vaid kuni ühe kümnendikuga üleüldisest maksimumist.

Kui võrrelda omavahel ühe väärteo eest võimaldatavaid sanktsioone füüsilistele ja juriidilistele isikutele, siis enamasti ei ole need raskuse poolest omavahel kooskõlas. Sageli on füüsilise isikule ette nähtud trahv maksimummääras, lisaks veel võimalus kohaldada aresti, siis juriidilisele isikule sätestatakse ülempiiriks üksnes 50 000 krooni. Ei ole võimalik välja tuua omavahelisi seoseid trahvimäärade ja trahvisummade vahel. Ühe seaduse piires on tasakaal enamasti olemas, ehk siis näiteks 100 trahviühikut füüsilisele isikule vastab läbivald 30 000 kroonile juriidilisele isikule

sama teo eest, kuid kokkuvõttes kõiki seadusi omavahel võrreldes ei tule välja ühtset süsteemi. Kui ühes seaduses peetakse ühe teo eest füüsilisele isikule kohaseks trahvi kuni 50 trahviühikut ja juriidilisele isikule kuni 50 000 (teeseadus § 40⁸), siis teises seaduses on suhe 50 trahviühikut ja 10 000 krooni (relvaseadus § 89⁵), kolmandas 50 trahviühikut ja 30 000 krooni (raudteeseadus § 80), neljandas sootuks 50 trahviühikut ja 6000 krooni (liiklusseadus § 74⁶⁵). Antud näide oli enamikust juhtudest drastilisem, kuid siiski saab kindlalt öelda, et füüsilistele ja juriidilistele isikutele ette nähtud sanktsioonid ei ole eriseadustes kokkuvõttes omavahel vastavuses.

Kui füüsilistele isikutele ettenähtud trahvimäärade kaudu võiks püüda väärted paigutada raskusastmete järgi klassidesse, siis kui sinna lisada juurde karistused juriidilistele isikutele, ei ole süsteemi asetamine samade väärtekoosseisude järgi võimalik, sest juriidiliste isikute sanktsioonides kehtib omaette jaotus, mis samal kujul ei ühti füüsiliste isikute omaga. Põhimõtteliselt oleks antud tegevus siiski võimalik, kui juriidiliste isikute sanktsioonid omavahel rohkem ühtlustada ning mitte arvestada seda, et proportsioonid sanktsioonivahemikus endas oleksid füüsilistele ja juriidilistele isikutele samaväärsed.

Kokkuvõttes on põhiline erinevus füüsilistele ja juriidilistele isikutele ette nähtavates karistustes selles, et füüsilisi isikuid on võimalik sama teo eest märksa rangemalt karistada, ehk karistused ei ole omavahel kuigivõrd kooskõlas.

2.5. Karistuste määra alused

Sisuliselt väärtekoosseise uurides on tihti keeruline järeldada, mille alusel sanktsiooni määr on valitud. Sageli esinevaks väärtekoosseisuks on valeandmete või ebaõige teabe esitamine. Antud teo eest on sanktsiooni määrana erinevates seadustes ette nähtud nii kuni 50 kui kuni 300 trahviühikut. Kui kuni 300 trahviühiku suurust trahvi nähakse ette ühes sättes koos järelevalve takistamisega või mõne teise teoga, mis oma olemuselt kujutab rasket eksimust (nt terrorismi rahastamise kahtlusest mitteteatamine) või on ette nähtud tagajärjedelikti eest, on aimatav, miks kehtib maksimummäär. Siiski ei tohiks alternatiivsete aktide omavaheliste „kaaluraskuste“ tõttu olla teo eest lubatud suurem trahvisumma vaid selle tõttu, et on paigutatud mõne teise teoga ühte normi. Samas on sageli keeruline aru saada, mis vahe on olemuslikult tegudel, mille sanktsiooniks on kuni 100 või kuni 200 trahviühikut. Vaadake järgmisi näiteid:

Vedelkütusevaru seadus § 21 lg 1: „Vedelkütusevaru kohta või kütusega varustamise olukorra analüüsiks vajalike andmete tähtajaks esitamata jätmise või valeandmete esitamise eest – karistatakse rahatrahviga kuni **200** trahviühikut.“

Kohanimeseadus § 28: „Registri volitatud töötajale õigusaktiga ettenähtud andmete tähtajaks esitamata jätmise või ebaõigete andmete esitamise eest – karistatakse rahatrahviga kuni **100** trahviühikut.“

Mõlemas normis nähakse sanktsioon ette sama teo eest, kuid vedelkütusevaru seaduse järgi on ootamas poole suurem trahv. Kui vaadata kitsamalt, mille kohta valeandmeid esitatakse, siis vedelkütusevaru seadus on täpsemalt määratlenud, milliseid andmeid silmas peetakse ja miks nad olulised on (analüüsi tarbeks), kohanimeseadus jääb selles osas ebamääraseks, millest ei või samas järeldada, et andmed kui sellised oleks neid registreerivale ametile vähem tähtsad (võivad ju näiteks olla samuti analüüsi jaoks vajalikud). Seadusi laiemalt omavahel võrreldes võib samas asuda näiteks seisukohale, et vedelkütuse varu kohta käiv regulatsioon on märksa kaalukam kui kohanime temaatikat puudutav ning seetõttu on ka sanktsioonid rangemad. Kokkuvõttes kõiki eriseadusi nõnda omavahel kaalukuse osas võrrelda ei ole võimalik, sest olenevalt valdkonnast võib seadus olla erineva tähtsusega, eelkõige on erinev avalik huvi, kuid kokkuvõttes on kõik seadused seadusandlikult samal tasandil ning täitmiseks kohustuslikud. Seetõttu ei ole võimalik sellega ikkagi seletada, mis eristab vedelkütusevaru kohta valeandmete esitamist kohanime seaduse alusel registri töötajale valeandmete esitamisest.

Erineva sisuga, kuid samasuguse sanktsioonimääraga koosseise pole aga võimalik üldse võrrelda, sest kuidas oleks reaalne kõrvutada näiteks keelatud vahendiga jahipidamist prospekti avalikustamise nõuete rikkumisega. Kriminaalpoliitiliste eesmärkide täitmiseks võetud suunda sanktsioonide määratlemisel võib mõnede valdkondade puhul küll tuvastada (nt võitlus narkootiliste ning psühhotroopsete ainetega seotud kuritegevuse, inimkaubandusega seotud kuritegevuse ning rahapesuga seotud kuritegevuse vastu)⁵³, kuid enamiku väärtegusid sisaldavate eriseaduste kohta taolisi kriminaalpoliitilisi otsuseid ei leidu. Kriminaalpoliitika arengusuunaks on võetud samas karistuse kohaldamise faasis senisest rohkem arvestada, kuivõrd karistus

⁵³ Laulasmaa deklaratsioon. Siseministeriumi, justiitsministeriumi, politsei ja prokuratuuri prioriteetid kuritegevuse vastases võitluses. 21.07.2009. a täiendatud tekst. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=44638/21.07.09+t%E4iendatud+deklaratsiooni+tekst.pdf>, 31. oktoobril 2009.

tegelikult mõjutab süüdlast süütegude toimepanemisest hoiduma,⁵⁴ kuid sanktsiooni valiku aluste kohta ametlikke seisukohti välja antud pole. Karistused on pigem tulenenud iga seaduse puhul selle väljatöötamisel kujundatud kriteeriumitest, ilma põhjapanevale ühtsele poliitikale või põhimõtetele toetumata.

Väärteosanktsioone omavahel võrreldes ei tohiks unustada ka väärtegude ja kuritegude suhet. Teoorias peaksid kuriteod ja väärteod liikuma ühel skaalal, kus kuritegude eest on ette nähtud raskemad karistused ning väärtegude eest kergemad. Küsimus on selles, kas ka tegelikult väärteokaristused ja kuriteokaristused taolist liini pidi jooksevad. Pelgalt koosseise uurides ei ole antud võrdlust võimalik aga läbi viia, sest kui väärtegude eest on ette nähtud rahatrahvi/summa ülempiir, siis kuritegude eest rahalise karistuse mõistmisel on kohtul vabadus teha seda vastavalt KarS § 44-le ja anda suurus päevamäärades, kuid iga süüdlase päevamäär sõltub tema sissetulekust. On küll olemas päevamäärade vahemik, kuid seda üldosaliselt, seega järeltõlge karistuste tegelikust suuruselt ja edasi ka suhtest väärteokaristustesse saaks teha üksnes praktika põhjal, mis väljub aga antud töö raamidest, sest eesmärgiks on analüüsida norme.

Kokkuvõttes on väärteokaristuste määra valiku kohta raske teha üldistavaid järeldusi, sest vastavaid kriminaalpoliitilisi otsustusi ei ole tehtud ning iga seaduse puhul on lähtutud iseseisvatest kaalutlustest.

⁵⁴ Kriminaalpoliitika arengusuundade aastani 2010 heakskiitmine. Riigikogu 21. oktoobri 2003. a otsus, p 22. – RT I 2003, 67, 457.

3. VÄÄRTEOKOOSSEISUDE SÜSTEMATISEERIMISE VÕIMALUSED JA VIISID

3.1. Sissejuhatus

Karistusõiguslikud normid on kehtiva õiguse kohaselt jaotatud KarS-i ja eriseaduste vahel. Selle sammuga on Eestist kadunud haldusüleastumised. Karistusseadustiku eelnõu koostajad lähtusid tõdemusest, et sisulist piiri kuriteo ja haldusüleastumiste vahel ei ole võimalik määratleda, samas valitsevat põhimõtteline erinevus õigushüve kahjustava kuriteo ja haldusüleastumise kui tavalise korrarikkumise vahel. Nõnda nimetasid eelnõu koostajad haldusõiguserikkumised väärtegudeks. Siinkohal tuleb välja vastuolu – kui karistusõiguslikud sanktsioonid kaitsevad õigushüvesid, siis väärtegudeks nimetamisega ja karistusõigusesse lülitamisega ei saa ka väärteod olla enam pelgalt „tavalised korrarikkumised“, sest nad alluvad ju samuti KarS-i üldosale.⁵⁵

Karistusseadustiku loomisel olid eeskujuks eelkõige Prantsuse ja Saksa karistusõiguslikud lahendused.⁵⁶ Saksamaal eksisteerivad kuritegude kõrval samuti väärteod (*Ordnungswidrigkeiten*), kuid neid ei paigutata karistusõiguse alla, vaid moodustavad eraldi õiguse valdkonna.⁵⁷ Saksamaal on samuti väljakujunenud teooria ja rohkelt kirjandust sellest, mida väärtegu endast kujutab.⁵⁸ Prantsusmaal, mille *Code pénal* samuti suuresti eeskujuks oli, on nn väärteod (*les contraventions*) karistusõiguslike tagajärgedega ja jaotatud viide erinevasse klassi.⁵⁹

Eestis valitseb aga väärtegude vallas põhimõtteline segadus, millega väärtegude puhul siiski tegu on, sest nad kuuluvad nn harukaristusõigusesse, kuid sisuliselt on tahetud säilitada nende haldusõiguserikkumiste iseloom, mis ei sobitu aga karistusõiguse omaga. Senikaua, kuni puuduvad väärteoõiguse kohta Eestis selgitavamad teooriad, tuleb lähtuda sellest, et ka väärteod

⁵⁵ Vt M. Ernits jt (osutatud töö), lk 15 p 2.

⁵⁶ J. Sootak (viide 8), lk 449 p 3.

⁵⁷ H.-J. Hirsch. Õigusriikliku karistusõiguse aktuaalsed probleemid. – *Juridica*, 2004, nr 3, lk 162 p 2.1.

⁵⁸ Vt nt H.-H. Jescheck (*opus citatum*), S 50 Ff.

⁵⁹ P. Canin (*opus citatum*), p. 118.

peavad vastama karistusõiguse põhimõtetele, kuna süüteod jagunevad kuritegudeks ja väärtegudeks ning alluvad KarS-i üldosale.

On öeldud, et seadused, eriti karistusseadused, peavad olema täiuslikud, sealjuures võimalikult lühikesed, laitmatult sõnastatud, kõigile arusaadavad ja ühtemoodi mõistetavad.⁶⁰ Kõrge kvaliteedi saavutamise eelduseks on läbimõeldud süsteem, mis peab kaasa aitama sellele, et karistusõiguslikud normid oleksid sisult ja vormilt isikutele, kelle õigusi riigivõim võib piirama asuda, ning ka normi rakendajatele mõistetavad ning samuti kättesaadavad. Antud peatüki eesmärgiks on analüüsida ja välja pakkuda, kuidas praeguse süsteemiga edasi minna ning milliseid samme peab ette võtma selleks, et saavutada parem tase.

3.2. Praeguse olukorra puudused

Eelmistest peatükkidest on tulnud välja, millised on praeguste väärteonormide puudused. Peamised neist võiks kokku võtta järgmiselt:

1. alternatiivaktiivsetesse normidesse võib olla koondatud liiga suur hulk erinevaid variante
2. viited võivad olla ebapiisavalt määratletud
3. nõuded, mille rikkumise eest on ette nähtud karistus, võivad olla selgelt piiritlemata, sisu võib olla liiga lai ja nende ülesleidmine seadustest võib olla võimatu
4. mõnel juhul on ühe väärteokoosseisuga ette nähtud vastutus terve seaduse rikkumise eest
5. võib ette tulla KarS-i ja eriseaduse väärteonormi kattuvusi, samas on sisuline seos kuriteokoosseisude ja väärteokoosseisude vahel nõrk
6. sanktsioonide valiku taga pole näha kriminaalpoliitilisi otsuseid
7. karistused füüsilistele ja juriidilistele isikutele ei ole omavahel kooskõlas.

Kõige suurema puudusena, mis omakorda põhjustab mitmeid ülalmainitud kitsaskohti, võib aga välja tuua asjaolu, et Eestis puudub senini väärteoõigusel oma teooria, täpsem kriminaalpoliitiline alus, millest lähtudes väärteokoosseise üldse luua. KarS-i vastuvõtmisel viidi endisesse haldusõiguserikkumiste seadustikku kuulunud normid enamasti üle eriseadustesse, kuid selle sammuga ei toimunud mitte üksnes formaalne normide ümberpaigutamine ühest seadusest

⁶⁰ K. Kimmel, P.-U. Rahi. Mõtteid karistusseadustiku eelnõust. – *Juridica*, 1997, nr 9, lk 448.

teistesse, vaid paigutati normid ümber teise õigusharusse, kriminaalõigusesse. Kriminaalõiguses kehtivad aga omad põhimõtted ja kindlad teooriad, millele rajati ka KarS. Kuritegude puhul on selge, et nende koosseisude loomisel ja rakendamisel tuleb järgida kriminaalõiguse printsiipe, ka väärtegude puhul on KarS-i kirja pandud, et väärteod on üks süütegude liik, mistõttu alluvad nad samadele põhimõtetele kui kuriteodki. Samas pole näha, et väärteonormide loomisel karistusõiguse kriteeriumitest tõsiselt oleks lähtutud, vastasel juhul ei leiduks karistusõiguse põhimõtteid eiravaid norme seniajani nõnda arvukalt.

Ainsaks väärteo formaalseks määratluseks on KarS § 3 lg 4 toodu, väärtegu on käesolevas seadustikus või muus seaduses sätestatud süütegu, mille eest on põhikaristusena ette nähtud rahatrahv või arest. Olemuslikult pole aga väärteo kui sellise teoreetilisi aluseid kuskil välja töötatud. Väärtegude ideoloogia kohta võib läbivalt leida seisukohta, et KarS-is on süütegude liigid antud karistuse raskuse alusel, mis omakorda väljendab nende sisulist raskust.⁶¹ Karistusseadustiku eestvedajad lähtusid tõdemusest, et sisulist piiri kuriteo ja haldusüleastumise vahel ei ole võimalik määratleda.⁶² Väärteonormide analüüsi tulemusel on näha, et seadusandjal puudub ühtne arusaam, kuidas toimida edasi pärast seda, kui väärteonormi kasuks on otsustatud – millistele parameetritele peaks väärteonorm iseenesest vastama ja kuidas kõik väärteonormid kokku omavahel suhestuvad.

3.3. Süstematiseerimise eesmärgid

Seega on selge, et väärteonormide praeguse kvaliteediga ei saa rahul olla. Olukorda tuleb parandada, lähtudes järgmistest eesmärkidest:

- väärteonormid tuleb sisuliselt viia kooskõlla karistusõiguse põhimõtetega, eelkõige määratletuse nõudega
- väärteokoosseisule tuleks välja töötada teoreetiline alus – mis ikkagi on väärtegu?
- sanktsioonide valikul peab lähtuma kriminaalpoliitilistest kaalutlustest – trahvimäärade valik olgu põhjendatud

⁶¹ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 30 (viide 13) 4. päevakorrapunkti p 1.2.2. P. Pikamäe vastus J.-H. Kuksile.

⁶² M. Ernits jt (osutatud töö), lk 15 p 2.

- väärteokoosseisud tuleb üle vaadata pilguga, kas kõik koosseisud vajavad üldse karistuslikku sanktsiooni – praegu on väga palju üksnes sümboolseid norme
- tagada tuleb väärteonormide süsteemsus – läbivalt oleksid väärteonormid omavahel võrreldavad
- kaotada kattuvused eriseaduste ja KarS-i väärteonormide vahel – täpselt määratleda iga väärteonormi kaitseala
- edasise arengu ühtlaseks kulgemiseks koondada väärteonormid ühte ametlikku või mitteametlikku seadustikku (koodeksisse) – praegu on väärteokoosseisudest raske täielikku ülevaadet saada.

3.4. Süstematiseerimise viisid

Millised võiksid olla viisid antud eesmärkide saavutamiseks? Kindlasti sõltub valiku tegemine sellest, kui paljusid ja milliseid eesmärke soovitakse saavutada ja kui palju on võimalik kasutada ressursse, et arengusse panustada. Kas soovitakse parandada olemasoleva kõige ilmsemad vead või on tahe luua uus kvaliteet? Sellest kriteeriumist lähtudes saab välja pakkuda kaks erinevat varianti:

1. olemasoleva korrastamine ja parandamine, kehtivat süsteemi säilitades
2. uue süsteemi loomine, et saavutada uus tase

Lihtsam ja kiiremaid tulemusi andev on minna esimest teed, seeläbi saab kõrvaldada suure osa välja toodud puudustest ning jääb ära uue süsteemi väljatöötamise vaev, ei pea ka ette võtma kuigi palju põhimõttelisi muudatusi. Teise valiku eeliseks on ühtne ja läbimõeldud, karistusõiguse põhimõtetele vastav süsteem, mis viib väärteoõiguse uuele tasemele. Esimese valiku puhul taoline kõrge eesmärk puuduks ning süsteemist endast tulenevad probleemid jääksid püsima. Teine alternatiiv tooks endaga kaasa arvukalt muudatusi kogu seadusloomes, mille ettevalmistamine nõuaks suurt tööd ja ei saaks seetõttu toimuda üleöö.

3.4.1. Korrastamine

Otsustades antud valiku kasuks, jääb normide sisu ja süsteem samaks. Eesmärgiks on korrastada ja parandada kehtivaid norme, et nende rakendamine oleks selgem. Siinkohal on peamiseks

tegevusteks:

- sõnastuse korrigeerimine – tuleb üle vaadata, kas väärteonormide sõnakasutus on selge, kas on kasutatud samu mõisteid kui eriseaduse sisu sätestavates normides
- alternatiivaktiliste koosseisude üle vaatamine – tuleb kontrollida, et norm ei oleks liigselt ülepausutatud alternatiivide loeteluga ning vajadusel paigutada mõni koosseis iseseisvasse lõiku või paragrahvi
- viidete kontroll – iga viite puhul tuleb kontrollida, et viide juhataks normi kasutaja konkreetselt määratletud kohta – kas konkreetsesse sättesse samas seaduses, üheselt kindlakstehtavasse peatükki või nimeliselt väljatoodud õigusakti
- nõuete sisu täpne paikapanemine – kui väärteokoosseisus on sanktsioneeritud „*Nõuete rikkumine*“, tuleb vastavad nõuded eriseaduses või viidatud õigusaktis täpselt sõnastada ja muust seaduse sisust selgelt piiritleda
- asendada terve seaduse rikkumise eest karistust ettenägevad normid antud seaduses ettenähtud nõuetele viitavate koosseisudega
- võrdlus KarS-i paragrahvidega – valida eriseaduse ja KarS-i kattuvate koosseisudega väärteonormide asukohaks üksnes üks seadus.

Pärast antud paranduste sisseviimist peaks olema tulemuseks, et eriseaduste vastutuse peatükid on sisuliselt kooskõlas eriseaduses endas sätestatuga, väärteokoosseisudes on täpsed viited ning seeläbi on tõusnud väärteonormide kvaliteet. Antud töö tähendab praktikas seda, et üle tuleb vaadata kõik seadused, mis sisaldavad väärtegusid sätestavaid norme.

Kuna analüüsi käigus selgus, et koosseise, mis kannatavad erinevate puuduste all, on rohkesti, sealjuures on eriti teravaks probleemiks just ebamäärased viited nõuetele, mis eriseaduses endas on samuti sageli halvasti eristatavad, ei ole ilmselt võimalik piirduda üksnes väärteokoosseisude korrigeerimisega. Selleks, et väärteokoosseisud saaksid selgelt kirjeldada eriseaduses ettenähtud korra eiramist, tuleb vastavaid nõudeid sisaldavad normid sellest aspektist läbi töötada, et oleks üheselt arusaadav, mida on ikkagi nõutud. Seega tuleb ette võtta siiski küllalt mahukas töö, kuhu tuleb kaasata vastavate valdkondade spetsialistid, et oleks tagatud nõuete mõistetavus. Samas ei ole eraldi iga üksiku seaduse korrigeerimise tulemusel võimalik tagada eriseaduste ühtsust, kuna põhimõttelisi muudatusi ette ei võeta ning saavutamata jääb väärteokoosseisude sisuline

süsteemsus, samaks jäävad ka sanktsioonide määrad, mis ei pruugi olla omavahel võrreldavad. Seega on vaja teha suur hulk tööd antud situatsiooni parandamise nimel, kuid lõpptulemusena jäävad mitmed põhimõttelised puudused siiski kõrvaldamata.

3.4.2. Seadustiku loomine

3.4.2.1. Arutelu enne karistusseadustiku vastuvõtmist

Karistusseadustiku loomisel on eelnõu autorid põhjendanud varemkehtinud absoluutse kodifitseerituse põhimõttest loobumist sellega, et see tõi praktikas kaasa karistusseaduste pea igapäevase muutmise ja täiendamise, mis tekitas suuri raskusi õiguskindluse põhimõtte järgmisel, lisaks ei kasutavat absoluutse kodifitseerimise printsiipi enamik teisi Euroopa riike.⁶³ Üks KarS-i eelnõu autoritest, Priit Pikamäe, on tol ajal valitsevat situatsiooni ilmekalt kirjeldanud järgmiselt: „Kuna praegune seadusloome on väga tormiline, seadusi võetakse vastu väga palju ja nendega kaasneb väga tihti haldusõigusrikkumiste seadustiku täiendamine. Praktiliselt tähendab see seda, et keegi ei jõua haldusõigusrikkumiste seadustikku välja anda nii tihti kui seda muudetakse, praegune seis on selline, et üks osa muudatusi on välja töötamisel, üks osa muudatusi on parlamendis, üks osa muudatusi on kuskil avaldamisel.“⁶⁴ Lisaks peeti silmas seda, et haldusõigusrikkumiste normid on blanketsed, mispärast on otstarbekas panna kokku seadus ja rikkumist sätestav norm seaduse nõuete rikkumise eest. Kolmanda olulise aspektina arvestati, et seaduse läbisurumiseks parlamendis lahutatati sanktsioonilised normid ja uue seaduse eelnõu muu tekst, mille tulemusel tekkis praktikas tihti õiguslik vaakum, kus on juba uus seadus aga kehtivad veel vanad normid.⁶⁵

Kaks aastat pärast KarS-i kehtima hakkamist oli teine eelnõu autor, Jaan Sootak, tehtud valikuga rahul: „[...] vajaliku seaduse leidmine ei ole arvatiajastul probleem ning kogu regulatsiooni sisaldumine ühes seaduses hõlbustab selle rakendamist. Igatahes ei ole küll mingit alust kadunud haldusõigusrikkumiste seadustikku taga igatseda; [...]“.

⁶³ M. Ernits jt (osutatud töö), lk 16 p 6.

⁶⁴ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 30 (viide 13) 4. päevakorrapunkti p 1.2.2. P. Pikamäe esimene sõnavõtt.

⁶⁵ Samas.

Enne KarS-i vastuvõtmist toimusid siiski ägedad arutelud uue süsteemi poolt ja vastu. Absoluutse kodifitseerituse väidet on Karl Kimmel omaltpoolt kommenteerinud, et haldusõigusrikkumised ei olnud täies ulatuses haldusõigusrikkumiste seadustikku kodifitseeritud, sest näiteks tollieeskirjade rikkumised olid karistatavad tolliseaduse, mootrosõidukite parkimise eeskirjade rikkumised aga parkimisseaduse järgi jne; seega ei vabasta KarS õigusloomet absoluutse kodifitseerimise köidikutest, kuna ka varem ei kehtinud absoluutse kodifitseerituse printsiip.⁶⁶

Põhiline lahkavamus [KarS-i] eelnõu kirjutanud töögrupi ja ekspertide grupi vahel seisnes selles, et eksperdid praktikutena pooldasid täielikult kodifitseeritud karistusõigust, mis sisaldaks ühes aktis kõiki karistatavaid tegusid, s.o. nii kuritegusid kui ka väärtegusid.⁶⁷ Eelnõu loojad ise viitasid võimalusele, et igal pool mujal maailmas koostatakse juriidilistes kirjastustes koodekseid, mis ei oma küll õiguslikku tähendust, aga neisse koondatakse kõik ühe valdkonna normid.⁶⁸ Ka tolleaegne justiitsminister Märt Rask tunnistas, et kodaniku ja seaduse rakendaja seisukohalt on igati põhjendatud see, kui karistusliku iseloomuga normid on koondatud konkreetsetesse koodeksitesse. Samas tuli tal tõdeda, et sel hetkel ilmselt ei jätkunud jõudu ja tahtmist, et endise kahe koodeksi süsteemiga edasi minna, kuid siiski ta rõhutas, et uus süsteem [KarS ja eriseadused] ei ole kindlasti lõpp-tulemus, millega saaks rahulduda. Ta leidis, et kaugemas perspektiivis peaks eesmärgiks olema seaduste sabadest kõikide sanktsiooninormide kokkukorjamine, olgu see siis õiguslikus mõttes kodifitseeritud raamatuna või eraldi õigusaktina.⁶⁹

3.4.2.1. Karistusseadustiku-eelsete argumentide kontroll

Käesoleval ajal ehk 10 aastat hiljem pärast antud arutelu Riigikogu õiguskomisjonis tuleb kaaluda, kas tolleaegsed põhjendused kehtivad veel ka praegu, või on aeg sealmaal, et karistusõiguse arenguga edasi minna. Eelnevates peatükkides on analüüsi käigus välja tulnud, et praegusel süsteemil on märkimisväärseid puudujääke, mille kõrvaldamine saaks toimuda üksnes põhimõtteliste muudatuste läbiviimise tulemusel.

⁶⁶ K. Kimmel. Edukas võitlus kuritegevusega eeldab ajakohast ja sihipärast riiklikku kriminaalpoliitikat. – *Juridica*, 2000, nr 4, lk 260 p 1.1.1.

⁶⁷ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 30 (viide 13) 4. päevakorrapunkti p 1.2.2. J. Ilvesti esimene sõnavõtt.

⁶⁸ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 30 (viide 13) 4. päevakorrapunkti p 1.2.2. P. Pikamäe esimene sõnavõtt.

⁶⁹ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 30 (viide 13) 4. päevakorrapunkti p 1.2.2. M. Raski esimene sõnavõtt.

Üks suurimatest teguritest väärtegade eriseadustesse paigutamiseks oli tolleaegne väga kiire tempo seadusloomes, mille tulemusel oli pidevalt tarvis halduseõigusrikkumiste seadustikku muudatusi teha. Kui vaadata Riigikogu statistikat, siis ei saa väita, et antud ajaks oleks taoline tormilisuus seaduste vastuvõtmisel vaibunud, pigem vastupidi – Riigikogu X koosseis võttis vastu 776 seadust⁷⁰, IX Riigikogu 771 seadust⁷¹, VIII Riigikogu 643 seadust⁷². See statistika ei pruugi aga midagi tähendada vääртеокооссеіսде kontekstis. Kui uurida ka vääртеокооссеіսде stabiilsust läbi aja, siis tuleb välja, et ega vääртеоnormidki ole pääsenud puutumatu. Nimelt on valdavas osas seadustest toimunud koos teiste muudatustega uuendused ka vääртеокооссеіսdes, mistõttu ei saa väita, nagu oleks tänasel päeval väärtegade eriseadustesse paigutamise saavutatud suurem õiguskindlus seeläbi, et seadust oleks seeõttu tulnud vähem muuta ja isik võiks seeläbi olla kindlam, milline norm kehtib. Praegu ei ole vaja muuta üht „halduseõiguserikkumiste“ seadustikku, vaid sadu eriseadusi ühekaupa. Paratamatult hõlmavad vääртеоnormid tohtu suurt õigusruumi, mis ei saa olla muutumatu ja valmis, kuid eriseadustesse laiali pillutatult on pilt eelnevast samas märksa vähem ülevaatlikum ja ebaselgem.

Tänaseks pole samas nii terav probleem seaduste pidev väljaandmine ning selles järje hoidmine, kuna Elektroonilise Riigi Teataja abil on enamikel huvi omavatel isikutel võimalik olla kursis hetkel kehtiva seaduse redaktsiooniga. Seetõttu on suuresti langenud ära mure paberväljaannete tõlevastavusest. Jaan Sootak tõi KarS-i käekäiku hinnates välja, et tänu kättesaadavusele internetist on sealse otsinguga võimalik kergelt huvipakkuv õigusakt leida. Samas tuleb tähele panna asjaolu, et eraldi otsimine ei ole siiski parim lahendus vääртеоnormide leidmiseks, vaid veelgi parem oleks terviklahendusena kõigi vääртеоnormide paiknemine ühes allikas. Sageli reguleerib üht tegevusvaldkonda mitu erinevat seadust ning seetõttu tuleks kõigi nendega arvestamiseks siiski läbi teha ulatuslik otsing, et kõik vastavad normid kindlaks teha, lisaks oleks üht õigusakti leida siiski märksa mugavam. Nüüdsel ajal ei tekiks ka probleemi redaktsiooni kehtivuse usaldusväärsusest. Kokkuvõttes oleks tagatud suurem õiguskindlus.

Otstarbekusest paigutada vääртеоnormid oma blanketsuse tõttu ühte seadusesse koos aluseadusega saab öelda niipalju, et ei saa eitada, et vääртеоnormid on tugevalt seotud (ja peavadki

⁷⁰ Riigikogu X koosseisu vastuvõetud õigusaktide jaotumine komisjonides. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Dokumendiosakond/XRiigikogu_statistika.pdf, 31. oktoobril 2009.

⁷¹ Riigikogu IX koosseis – statistika. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Dokumendid/9RKstatistika.pdf>, 31. oktoobril 2009.

⁷² Riigikogu VIII koosseis – statistika. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Dokumendid/8RKstatistika.pdf>, 31. oktoobril 2009.

olema) konkreetse seaduse sisu endaga ning seetõttu on neid nii või naa vaja vaadata üheskoos. Siiski tuli väärtekoosseisude analüüsist välja, et sellest hoolimata, et normid asuvad ühes seaduses, ei valitse tihti seaduse sisu ja sanktsiooninormide vahel kooskõla, mistõttu pole sellest kuigivõrd abi, et nad ka füüsiliselt ühes õigusaktis sees on. Ka ei aita sanktsiooninormide paiknemine eriseaduste lõpuosas kaasa karistusõiguse põhimõtteid järgivate väärteonormide loomisele ning üldisele väärteonormide omavahelisele süsteemsusele ja ühtlusele.

Kolmanda kriteeriumi – õigusliku vaakumi vältimine sanktsiooninormide ja muu seaduse üheaegse vastuvõtmise abil – kohta tuleb nentida, et antud tegevusviis ei ole niivõrd põhjustatud süsteemi enda sisemistest puudustest kuivõrd pigem seadusandja ebakohasest käitumisest, mida ei saa välistada ka praegu. Ka praegu saab seaduses sisuliste muudatuste tegemisel sanktsiooninormid jätta muutmata, kui seadusandja nii otsustab toimida, kuid tuleb siiski tõdeda, et õigusriiklikest põhimõtetest lähtuvalt on sanktsiooninorme seoses seaduse muutmisega ka uuendatud. Siiski on põhjust arvata, et väärtekoosseisude paiknemisega alus-seadusest lahus on õigusliku vaakumi oht mõnevõrra suurem, kuid see ei ole piisavalt tõsiseltvõetav kaalutlus, et samas takistada süsteemi edasisi arenguid.

Justiitsministeeriumi arengukavas kuni aastani 2005 oli ministeeriumi üheks ülesandeks ette valmistada koordineeritud kodifitseerimiskavad. Arengukava sisaldas tähelepanekuid kodifitseerimise mõtte, vajalikkuse ja meetodite kohta ning soovitusi. Rõhutati, et kodifitseerimise mõtte on eeskätt õiguskindluse ja selguse loomine, muutes vajamineva regulatsiooni leidmise õiguse rakendajale lihtsamaks ja andes samal ajal ülevaatliku pildi sellest, milline on kehtiv õigus. Kodifitseerimise eesmärgiks pidas arengukava õiguslike regulatsioonide ühtlustamist, mis viib õiguse arengu tervikuna ühtlustumisele. Seadusandlust korrastava toiminguga vajaduses poliitilisele üksmeelele aga ei jõutud, sest toimus valitsuse vahetus ning järgmises arengukavas kuni aastani 2007 kodifitseerimist ja õigusloome korrastamist enam sõnaselgelt ei väljendatud.⁷³ Justiitsministeeriumi arengukavas aastani 2012⁷⁴ kodifitseerimisest samuti enam juttu ei ole. Sealjuures tõdetakse, et õiguspoliitika üldjuhtimise, õigusloome meetodika, õigusaktide mõjuanalüüsi ja normitehnilise ning keelelise kvaliteedi tagamise vallas on

⁷³ A. Mark. Õigus ja selle legitiimsus õiguspoliitika teostamise eeldusena. – Vaateid õiguspoliitikale. Artiklite kogumik, 2008, lk 72.

⁷⁴ Justiitsministeeriumi arengukava aastani 2012. Kinnitatud ministri 2008. a käskkirjaga nr 8. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.just.ee/33313>, 31. oktoobril 2009.

justiitsministeerium suutnud oma ülesandeid seni täita suhteliselt kesiselt. Eesmärgiks seatakse aga näiteks väärtekaristuste hulga vähendamine ja alternatiivsete haldusmeetmete laiendamine. Arengukavas tuuakse välja, et õiguspoliitika allikaks peaks olema ka õigusdogmaatika. Eelkõige peetakse silmas nii õigusemõistmise kui ka õigusteaduse kaudu elluviidavat õiguse edasiarendamist ja süstematiseerimist, tekkinud väärtuste vastuolude ja vigade ületamist või parandamist.

Kokkuvõttes on selge, et kunagised põhjused praeguse väärtetonormide süsteemi valikuks ei ole enam piisavad tänapäeval, kuna 10 aasta jooksul on toimunud olulisi muudatusi ning välja on tulnud ka antud süsteemi puudused, mida oleks tarvis edasise arengu käigus kõrvaldada. Samuti on juba varem tunnistatud, et valitu ei ole lõpp-eesmärgiks, millega tuleb rahulduda, vaid eesmärgiks oleks siiski karistusõiguslike normide koondamine ühtekokku, kuid täpsemad variandid jäeti lahtiseks. Ka praegune justiitsministeeriumi arengukava möönab vajadust muutuste järgi väärtekaristuste osas, kuigi süsteemi tervenisti muutmist arengukavas pole adutud, kuid tunnistatakse isegi senist kesist tulemust õiguspoliitika juhtimisel, õigusloome metoodikas jms. Seega on aeg paremuse suunas liikumiseks küps.

3.5. Ettepanekud uue seadustiku loomiseks

Lähtudes probleemidest, mis esinevad kehtivas korras ning eesmärkidest, millele peaks vastama edasi arendatud süsteem, pakub autor välja järgmised lahendused.

3.5.1. Kodifitseerimisidee

Kandvaks ideeks on koondada väärtetonormid eriseadustest kokku ühte seadusesse. Kui KarS-i loomise eelselt nägid praktikud parima lahendusena karistusõiguslike normide paiknemist ühes õigusaktis, sest üldosa nii väärtetegudele kui kuritegudele pidi tulema sama, siis pidades silmas ja soovides säilitada positsiooni, mille KarS on tänaseks päevaks Eesti õiguses saavutanud, ei oleks mõistlik laiaulatuslikku reformi KarS-i enda kallal ette võtma hakata. Seega oleks parimaks mooduseks luua väärtetegudele eraldiseisev seadustik, kuhu on kogutud kõik õiguskorras esinevad väärtetonormid, samas jäädes alluma KarS-i üldosas väljatöötatud reeglitele. Idee põhiline eesmärk seisneb selles, et seeläbi on võimalik kujundada välja ühtne väärteteõigus, luues

karistusõiguslikest põhimõtetest lähtuvad väärtekoosseisud. Inimestele oleksid kõik karistusõigusliku iseloomuga reeglid kergelt leitavad ühest allikast, mis aitab kaasa õiguskindluse saavutamisele ning laiemalt õiguste paremale tagamisele ühiskonnas.

Idee põhineb kodifitseerimisel. Marju Luts-Sootak on koodeksi mõistet selgitanud järgmiselt. *Codex* tähendab ladina keeles vahaga kaetud puutahvlikest (*codicili*), mis kokkukõidetuna moodustab raamatu. Samuti tähendab *codex* ka puutüve, koodeksi ladina algupära teine osis on *facio (facere)* – tegema, ehitama, looma, koos tegutsema, samuti koguma või korjama jm. Kõige tipuks on koodeksil veel neljas tähendusvarjund – jalapak, ka see kuulub koodeksi olemusse. M. Luts-Sootak on välja toonud ka selle, et juba Babüloni kuningas Hammurabi koodeks kui reformseadus oli kantud eesmärgist muuta õigus paremaks.⁷⁵

Selleks, et kodifitseerimine oleks tõesti õiguse uuele kvaliteeditasandile viimine, ei saa piirduda üksnes inkorporeerimisega ehk olemasolevate normide mehaanilise kokku kogumisega ühte õigusakti. See tegevus oleks küll mõningal määral abiks väärtekoosseisudest ülevaate saamisel, kuid sisuliselt ei aitaks üksnes inkorporeerimisega piirdumine väärtedõigust edasi arendada. Uue seadustiku loomisel tuleb samas siiski alustada kõigi praeguste väärtedonormide ühtekokku korjamisest, sisuliselt inkorporeerimisest, sest vaid nõnda on võimalik teha järeldused, kuhu täpselt peaks uus õigusakt tüürima. Autor on selle etapi läbi teinud ning tuginebki oma ettepanekutes saadud tulemustele.

3.5.2. Väärtedonormide teoreetiline aluse kujundamine

Koodeksi loomisel peab olema kindel arusaam, mis on väärtedonorm. Antud hetkel on KarS-is öeldud, et väärtedonorm on tegu, mille eest on karistusena ette nähtud rahatrahv või arest (§ 3 lg 4). Üksnes formaalse määratlusega saab rahule jääda siis, kui seda toetaks teoreetilised käsitlused, mis aitaksid mõista, mis eristab väärtedonorme reeglite rikkumisest laiemalt või kas neil on seadusandja silmis üldse vahet. Õigusriigi üks põhiprintsiipi avaldub proportsionaalsusprintsipiina – tegu, selle õiguslik astmestatus ja sanktsioon peavad üksteise suhtes olema kohases vahekorras.⁷⁶ Proportsionaalsuspõhimõtte omakorda kannab endas *ultima ratio* ehk subsidiaarsusprintsipi, mis

⁷⁵ Sootak, J., Miil, M., Kont, E. Eesti kriminaalõigusreform: välismaine kogemus ja edasised arenguteed. – *Juridica*, 1995, nr 9, lk 406 p 6.

⁷⁶ H.-J. Hirsch (osutatud töö), lk 162 p 2.1.

tähendab seda, et karistusõiguslikku normi poole tuleb pöörduda alles siis, kui ammendunud on võimalused reguleerida konkreetset käitumist teistes, vähem repressiivsetes õigusvaldkondades.⁷⁷ Hans Joachim Hirsch on Saksa õiguse pinnalt resümeeerinud, et tihti jääb see põhimõte tähelepanuta, paljud uued karistusõigusnormid ei suuda konkreetset pahet tõkestada või rakendatakse neid norme õiguskaitseorganite poolt äärmiselt vähe, ehk tegu on sümboolse seadusandlusega.⁷⁸ Priit Pikamäe on tõdenud, et ka Eesti poliitilistele organitele on karistusseadusandlus kõige kiirem ja odavam viis tõestada, et midagi rahva kaitseks ka tehakse.⁷⁹ Niisiis on vaja välja töötada lähtekontseptsioon, et oleks selge nägemus, mida Eestis väärteona üldse karistada ja mis teod karistusõiguslikku regulatsiooni vajavad, millised mitte. Antud hetkel valdab selge ülereguleerimine, haldusõiguserikkumiste ajast on meile üle kandunud, et iga üksik eeskirja rikkumine kujutab endast väärtegu, mille eest sageli võib ette näha maksimumaäras trahvi, mistõttu valitsev olukord ei ole vastavuses subsidiaarsusprintsipiiga.

3.5.3. Väärtegude astmetesse jagamine

Taoline käsitlus on väga vajalik eriti sanktsioonimäärade valimisel, sest käesoleval ajal on raske mõista, mis alusel on eri tegude eest ette nähtud karistused paika pandud. Andreas Kangur on välja pakkunud idee, et süüteod võiks jaotada kolme rühma: süüteod, mille eest saab karistada vangistusega, süüteod, mille eest ette nähtud raskeim karistusliik on arest või trahv 10 päevamäära või üle selle, ning süüteod, mille eest maksimaalselt karistuseks ette nähtud trahv kuni 10 päevamäära.⁸⁰ Ettepaneku tegemise ajast on nüüdseks möödunud seitse aastat ning mõned mõisted muutunud, kuid antud mõtet edasi arendades pakub autor välja, et väärteod võiks jagada kaheks, nii nagu kuriteodki on jagatud kahte astmesse. I astme väärtegude puhul on tegu kergemate, II astme puhul raskemate väärtegudega, ning astmed defineerivad ka trahvimäärade raamid – füüsilisele isikule vastavalt kuni 150 ühikut ja 150 kuni 300 ühikut või arest. Juriidiliste isikute puhul tuli analüüsi käigus välja, et valdavalt on sanktsiooniks kuni 50 000 krooni, seega juriidiliste isikute puhul võiks karistusraamid olla vastavalt kuni 50 000 krooni ja 50 000 krooni kuni 500 000 krooni. Astmetesse jaotamine toimuks vastavalt väljatöötatud väärteonormi kontseptsioonile. Astmed on vajalikud selleks, et seadusandja mõtleks sisuliselt läbi iga

⁷⁷ H.-J. Hirsch (osutatud töö), lk 162, 163 p 2.1.

⁷⁸ Samas.

⁷⁹ Pikamäe, P. Karistusseadustiku eriosa probleeme: õiguspoliitilised lahendused ja edasine areng. – *Juridica*, 2005, nr 2, lk 87 p 3.

⁸⁰ A. Kangur. Väikeste süütegude menetlus: aus menetlus versus kokkuhoid. – *Juridica*, 2001, nr 7, lk 497.

väärteokoosseisu olemuse, kaaluks teo tegelikku tõsidust. See aitaks kaasa blanketsete koosseisude vähemale kasutamisele, sest eeskirjade rikkumine võib tähendada nii mõne olulise kui ka vähemolulise reegli eiramist, kuid kui sanktsioon on üks, siis tuleb välja selgitada, millist tähtsust need eeskirjad tegelikult omavad. Kui praegu on füüsilistele isikutele enamasti sanktsioonina ette nähtud kuni maksimummäär, siis astmete korral oleks menetlejal märksa vähem diskretsiooni karistuse valikul ning sellel oleks kindlam alus. Juriidiliste isikute puhul võtaks astendamine kokku praeguse tegeliku olukorra trahvimäärade jaotuses. Samuti aitaks väärtegude astendamine kaasa menetlusõiguse arendamisele, selle efektiivsuse tõstmise ja lihtsuse suurendamise suunas.

3.5.4. Väärtegude grupeerimine

Väärteokoosseisud tuleb õigusaktis kindlasti mingil moel grupeerida. Kõige loomulikum on eriseaduste süsteemi silmas pidades jagada väärteokoosseisud peatükkideks valdkondade kaupa. Nõnda on võimalik ühest alajaotusest leida ühe eriseaduse alusel loodud väärteokoosseisud ning üht valdkonda reguleerivad sätted on samuti üheskoos samas peatükis. Sel moel on isikul kerge kokku viia eriseadust ja väärteokoosseisu, kuna süsteemid ühilduvad omavahel ilma lisatõlgendusteta. Siinkohal annab eeskuju võtta vanast haldusõiguserikkumiste seadustikust, kus koosseisud olid samuti valdkondade järgi grupeeritud.

KarS-is on koosseisude peatükkideks jaotamise aluseks õigushüved. Väärteokoosseisude puhul võivad aga ühe valdkonna eri normid kaitsta erinevaid õigushüvesid, mistõttu väärteokoosseisude õigushüvede kaupa paigutamisel pillutatakse ühe valdkonna sätted mööda seadust laiali ning kaoks ära võimalus omada selget ülevaadet ja arusaama, mis sanktsioonid on ette nähtud kindlas valdkonnas nõuetevastaselt tegutsedes. Samuti tuleks grupeerimisel silmas pidada, milline on üldse arusaam väärteo sisust, sest kui pidada väärteogusid üksnes korrarikkumiseks, siis ei küündi nende mõju üldse õigushüvede kahjustamiseni ning seega ei saaks väärteogusid samuti õigushüvede järgi jaotada. Kui aga jaatada seda, et ka väärteod on suunatud õigushüvede vastu, siis põhimõtteliselt oleks mõeldav grupeerimine ka õigushüvede kaupa, kuid tulemus ei oleks kuigi praktiline. Samas on variant luua ka segasüsteem, kus põhijaotus oleks õigushüvede järgi, kuid alajaotustes kasutatakse ka valdkondade kaupa jaotamist, vastavalt vajadusele. Konkreetse süsteemi valikul on niisiis mitmeid variante ning seadustiku väljatöötamisel tuleb võimalikke lahendusi kaaluda vastavalt arusaamale väärteost, süsteemsusest ning praktilisusest.

Tihti on mitmetes erinevates seadustes läbivalt sanktsioneeritud põhimõtteliselt sama tegu, näiteks andmete esitamata jätmist vastavale ametile. Sellised koosseisud, kus väärtekoosseisu moodustavad sisuliselt samad teod, annaks koondada aga omaette peatükki, kuhu kuuluvad siis normid, mis ei ole omased vaid ühele kindlale valdkonnale, vaid mida võib toime panna sõltumata kindlast spetsiifikast. Seeläbi on võimalik vältida pidevat kordamist iga valdkonna puhul uuesti ning tänu sellele vähendada seadustiku tekstilist mahtu.

Autor pakub välja, et väärtekoosseisud võiks jaotada järgmiste valdkondade kaupa:

- loodus ja keskkonnakaitse
- energeetika, ehitus ja tööstusohutus
- põllumajandus ja veterinaaria
- intellektuaalne omand
- liiklus, transport ja teemajandus
- majandustegevus
- tööõigus
- tervishoid
- side
- riik ja riigikaitse
- üldohtlikud väärted – lõhkematerjal, relvad, päästetööd
- muu.

On alust arvata, et majandustegevuse ja looduse, samuti transpordi peatükid kujunevad väga mahukaks, mistõttu tuleb peatükisiseselt kindlasti lisa-alajaotusi luua. Ka võib mõnede väärtekoosseisude paigutamisel ühe või teise valdkonna alla tekkida valikumoment, sest loomupoolest võib näiteks kalapüügi alaseid väärteonorme mõista kalandust kui majandustegevust reguleerivate normidena, samas on ka tegu looduskaitse valdkonnaga. Ühe eriseaduse alusel loodud väärteonormid tuleb selguse ning lihtsuse saavutamise nimel koondada siiski ühte peatükki, mistõttu peab piiripealsete juhtumite korral langetama valiku, kuhu jaotusesse kõik normid ühiselt pannakse.

Kui väärteonormide jaoks luuakse iseseisev seadustik, siis tähendab see ka seda, et väärteokoosseisud, mis on seni asunud KarS-is, tuleks samuti üle viia väärtegude seadustikku, kuna nende sätete KarS-i jätmise ei oleks kooskõlas kodifitseerituse põhimõttega. Isegi normid, mis on tugevalt seotud kuriteokoosseisudega seeläbi, et teo raskusastme suurenedes muutub väärtegu kuriteoks, oleks süsteemsuse tagamiseks mõttekas üksteisest lahutada ning väärteod sätestada väärtegude seadustikus ning kuriteod jätta KarS-i. Muidugi väheneb sel juhul võimalus tajuda seost, mis võib väärteo ja kuriteo vahel esineda – mõista, et teatava teo toimepanekul võib väärteo asemel oodata kriminaalkaristus, kuid kokkuvõttes peaks asjaolu, et valitseb selge süsteem ning määratletus, aitama antud riski vähendada.

3.5.5. Sisulise selguse tagamine

Iga väärteonormi väljatöötamisel tuleb lähtuda samadest nõuetest nagu eelpool väljatoodud korrastamise variandi puhul, sest mäletatavasti on korrastamise tee üksnes miinimum. Kokkuvõtlikult peavad koosseisud olema piisavalt määratletud, täpsete viidetega, selge sõnastusega, vastuoludeta. Kui täpsete, määratletud väärteokoosseisude jaoks on tarvis korrigeerida ka seaduste, määruste enda sisus olevaid nõudeid, tuleb ette võtta ka see töö, sest määratletuse nõude täitmiseks peab olema koosseis selgelt piiritletav.

Kokkuvõttes peaks olema tulemuseks koodeks, mis sisaldab süsteemselt ühendatud, täpsete viidete ja määratletud koosseisudega norme, mis põhinevad väljakujunenud arusaamal väärteost kui sellisest; selle seadustiku sanktsioonid on proportsionaalsed ning põhjendatavad kriminaalpoliitiliste argumentidega, normid on sõnastatud selgelt ning seeläbi on väärteonormide rakendamine kooskõlas õigusriiklike printsiipidega.

KOKKUVÕTE

Magistritöö autor seadis oma töö eesmärgiks väärteokoosseisude uurimise, et välja selgitada neid iseloomustavad tunnusjooned ning ühtlasi tuvastada probleemid, millest väärteokoosseisud antud ajal on kantud, analüüsida neid ning pakkuda välja omapoolseid lahendusi olukorra parandamiseks. Töö käigus said kõik püstitatud eesmärgid täidetud. Kuna seni puudub väärteokoosseisude kohta üldse põhjalikum käsitlus, on magistritöö üheks esimeseks sammuks väärtegude-alase probleemistiku analüüsimisel ning mõtestamisel.

Autor selgitas välja, et väärteokoosseise sätestatakse 146 eriseaduses ja lisaks KarS-is. Ilmnes, et kõige levinumaks on sätestada väärteokoosseise valeandmete esitamise, andmete esitamata jätmise, järelevalve teostamise takistamise, teatamiskohustuse täitmata jätmise, tegevusloa tingimuste rikkumise, tegevusloata tegutsemise, kohustuse rikkumise või nõuete rikkumise eest. Neid vorme kasutatatakse läbivalt enamikus seadustest ning konkreetne sisu tuleneb vastavast eriseadusest.

Magistritöö autor võttis lähema vaatluse alla erinevad deliktitüübid. Normitehniliselt kasutatakse nii tegevus- kui tegevusetusdelikte. Tegevusetusdeliktina on enamasti sätestatud seaduses eraldi väljatoodud iseseisva kohustuse täitmata jätmise ehk siis nähakse ette karistus mõne eelnevalt seaduses sätestatud kohustusliku tegevuse tegemata jätmise eest. Näiteks on karistatav kindla teabe, andmete esitamata jätmise ametiasutusele, reisijateveoteenuse osutamata jätmise, vältimismeetmete rakendamata jätmise jne. Tavapäraseks viisiks on sätestada koosseis erinevate nõuete rikkumise eest. Nõuete rikkumise koosseisu puhul on sageli aga raske otsustada, kas norm kujutab tegevus- või tegevusetusdelikti, sest sõna „rikkumine“ võib tähendada nii tegevust kui rikkumist ka tegevusetuste kaudu, seega antud deliktitüüp ei avalda väärteokoosseisu tegeliku sisu kohta kuigivõrd palju.

Edasi käsitles autor teo- ja tagajärjedelikte. Selgus, et võrreldes tagajärjedeliktidega on väärteokoosseisudes eelistatud enamasti teodelikte. Õigusaktides on karistamisväärseks peetud niisiis juba teo tegemist sõltumata sellest, kas saabub ka tagajärg, tüüpiliseks näiteks siinkohal

jällegi nõuete rikkumise eest sätestatud koosseisud. Tagajärjedeliktidest on enamkasutatavad ehtsad tagajärjedeliktid. Valdavalt on tagajärje saabumine ette nähtud kas mõne kohustuse või nõuete rikkumise tulemusena, konkreetne tegevus, mille tõttu tagajärg saabub, pole oluline.

Autor liikus järgmisena ohu- ja kahjustusdeliktide juurde. Väärteokoosseisude iseloomu kohta saab öelda, et enamasti võib neid liigitada vähemalt abstraktseteks ohudeliktideks, sest väga paljud eriseadused on suunatud sellele, et luua süsteem ohutuse, tervise ja looduse kaitseks. Neis sätestatud reeglite rikkumisega seatakse antud kord ohtu ja nimetatud väärtused võivad saada ohustatud, ehk abstraktne oht valitseb pea alati. Konkreetseid ohudelikte esineb tunduvalt harvem, näiteks on väärteokoosseis sätestatud siis, kui tekib oht liiklusele, keskkonnale, laevale jne. Kahjustusdelikte on väärteokoosseisude hulgas võimalik arvukalt tuvastada. Enamasti on nad paigutatud ühte sättesse koos ohudelikti või nõuete rikkumise koosseisuga. Välja võib tuua, et karistatav on muuhulgas inimesele tervisekahjustuse tekitamine, tee kaitsevööndi kahjustamine, reisivaguni sisseseade rikkumine jne.

Väärteokoosseisudele omase joonena leidis autor, et väga sageli on nad alternatiivaktiilsed. Erinevate tegude ühte sättesse paigutamisel tuleb kahjuks kohati välja tendents kokku panna omavahel väga väikest seost omavaid koosseise või ühte sättesse kokku kuhjata liigselt suur kogus alternatiive. See kahandab normi arusaadavust ning mõju karistusähvardusena iga üksiku teo kordasaatmise eest, mistõttu alternatiivaktiiliste koosseisude loomisel tuleks jälgida ka seda aspekti.

Magistritöö autor saab iseloomuliku joonena esile tõsta väärteokoosseisude viitelisust. Tüüpiline väärteokoosseis on siseviiteline, viidates seaduses eelpool kehtestatud nõuetele, samas leidub ka arvukalt välisviiteid: küll teistele õigusaktidele, reglementidele, kasutusloa tingimustele, Euroopa Liidu aktidele jne. Just viitamisel „Nõuetele“ tekib normi tõlgendamiseaga aga kohati suuri probleeme. Nimelt on tihti mõni viidatav alajaotus „Nõuded“ niivõrd mahukas ja kõikehõlmav, et pole võimalik aru saada, millised neist normidest moodustavad need nõuded, mille rikkumise eest on ette nähtud sanktsioon ja millised normid on abistava iseloomuga või tehnilised sätted, mille eest väärteokaristust pole ilmselt siiski ette nähtud. Kaob väärteokoosseisu määratletus. Probleemiks on ka olukord, kus ei ole selgelt mõistetav, missugused normid seaduses on üldse need „Nõuded“, seega on normi rakendaja asetatud täielikku määratlematuse situatsiooni ning iga paragrahvi puhul tuleb kaaluda, kas antud norm võib olla aluseks karistusõigusliku sanktsiooni

rakendamisele või mitte. Määratletusnõude vastu eksitakse mõnikord ka sel moel, et kogu seadusest ei ole võimalik leida ühtki sätet, mida nõueteks võiks pidada. Välisviidete puhul tuleb ette seadusi, kus viite sõnastusest pole võimalik aru saada, millisesse konkreetsesse/konkreetsetesse õigusaktidesse peab edasi vaatama, sest viide on antud niivõrd ebamääraselt. Näiteks „õigusaktidega sätestatud korra rikkumine“, samas ei mainita, mis õigusakte silmas peetakse. Karistusõiguse põhimõtetega ei ole kuidagi kooskõlas ka selline olukord, kus eriseadustes nähakse ette vastutus kogu seaduse rikkumise eest vaid ühe vääriteokoosseisuga, mis peaks siis endasse hõlmama absoluutselt kõik võimalikud eksimused, samas ühtki neist formuleerimata. See tähendab, et vääriteokoosseis on sisuliselt üldse määratlemata. Seega on viitenormides rohkelt puudujääke, mis vajavad tähelepanu.

Magistritöö käigus ilmnes, et subjektiivse koosseisu kohta on vääriteokoosseisudes harva midagi eraldi välja toodud. Seega kehtib enamasti KarS § 15 lg 3 sätestatu, mille kohaselt piisab vääriteo eest vastutusele võtmiseks juba ettevaatamatuses. Harvadel kordadel nõutakse siiski ka tahtlust, näiteks seades teo toimepanemise sõltuvusse sellest, kas esineb kindel eesmärk või tegutsetakse teadlikult.

Autor pühendus edasiselt juriidilise isiku ja vääriteokoosseisu seoste käsitlemisele. Tavaliselt nähakse vääriteokoosseisudes ette vastutus ka juriidilisele isikule. Sõltuvalt teo olemusest tuleb ette koosseise, mis on mõeldud üksnes füüsilistele või üksnes juriidilistele isikutele. Üldosas nähakse juriidiliste isikute vastutusele võtmiseks ette kindlad kriteeriumid, millest peab vääritegude puhul lähtuma, mistõttu ei pruugi üksnes vääriteokoosseisule vastava teo kordasaatmisest piisata, oluline on tuvastada ka huvi esinemine.

Magistritöö autor võttis vaatluse alla ka KarS-is sisalduvad vääriteokoosseisud. Nimelt ei ole kõik vääriteokoosseisud sätestatud eriseadustes, vaid 30 koosseisu sisalduvad ka KarS-is. Nad paiknevad seal põhjusel, et puuduvad sobivad eriseadused, millesse neid lülitada. Karistusseadustiku ja eriseadustes sisalduvate normide puhul on kokkupuutekohaks tihti normid, milles on vääriteoprejuditsioon. Nimelt nähakse KarS-is sel juhul ette, et kui varasemalt on isikule teo eest kohaldatud vääriteokaristust, siis sama teo eest uuesti vastutusele võtmisel on tegu juba kuriteoga. Autor leidis, et ette tuleb probleeme vääriteo ja kuriteo kaitsealade kattuvusega – väga keeruline on mõnede paragrahvide puhul otsustada, kas üks tegu tuleb liigitada vääriteoks või kuriteoks, sest sama asja eest on ette nähtud mõlemad süüteo koosseisud.

Karistustest füüsilisele isikule teeb autor järgmised kokkuvõtted. Väärteo eest on võimalik määrata 3 kuni 300 trahviühikut trahvi, variant on ka arest ning teatava õiguse äravõtmine nii põhi- kui lisakaristusena. Magistritöö aluseks olevate väärteokoosseisude analüüsi järel ilmnes, et väärteokoosseisudes kasutatakse kümmet erinevat trahvimäära, ülekaalukalt enim on levinud absoluutne ülemmäär ehk 300 trahviühikut trahvi. Kõige väiksema ülempiirina on sätestatud 10 trahviühikut. Uurimise tulemusel selgus, et õigusaktides eelistatakse trahvimäärasid kehtestada üldiselt saja kaupa, st väärteokoosseisud on paigutatud kas kuni 100, kuni 200 või kuni 300 trahviühikulisse vahemikku. Aresti kohaldamise võimalus on ligikaudu 11% koosseisudest, õiguse äravõtmist kuigi tihti eraldi ette ei nähta.

Autor käsitles ka väärteokaristusi juriidilisele isikule. Juriidilise isiku väärteosanktsiooniks võib olla 500 kuni 500 000 krooni trahvi. Tuli välja, et silmapaistvalt enim on kasutusel trahv kuni 50 000 krooni, väikseima ülempiirina on ette nähtud kuni 6000 krooni trahvi. Vastavalt selgunud tulemustele on näha, et seadusandja liigitab juriidilisele isikule trahvi määratlemisel karistuse kas kuni 30 000 krooni, 50 000 krooni või kuni 500 000-kroonisesse nivooesse.

Autor pidas oluliseks selgitada füüsilisele ja juriidilisele isikule kohaldatavate väärteosanktsioonide suhet. Kõige suurem erinevus füüsilisele ja juriidilisele isikule ette nähtud karistuste vahel seisnes tõdemuses, et füüsilisele isikule nähakse väärteokoosseisudes ette suhteliselt rangemad karistused kui juriidilisele isikule. Ehk kui eraisikute puhul on kõige valdavamaks sanktsiooniks ette näha kuni 300 trahviühikut, mis on ka maksimaalne, siis juriidilistele isikutele ei nähta enamasti võimalikuna ette isegi mitte poolt absoluutsest maksimumsummast, tavaliselt piirduakse vaid kuni ühe kümnendikuga üleüldisest maksimumist.

Magistritöö autor tõi praeguse olukorra puudusena välja selle, et sanktsioonide kohta ei ole võimalik kindlaks teha ühtset kriminaalpoliitikat või aluseid, mis trahvide suurust suunaks ja nii on sanktsioonid paika saanud lähtudes eriseaduse koostamisel valitsenud arusaamadest, mis laiemas plaanis ei pruugi lähtuda ühtsetest kriminaalpoliitilistest kaalutlustest.

Autor pidi tõdema, et seni pole Eestis väärteo kohta ilmunud teoreetilisi arutlusi, kus oleks püütud põhjalikumalt lahti mõtestada väärteo olemust. Seetõttu pole lõplikult selge, mis

kriteeriumitele vääртеokoosseisud peaksid siiski vastama. Teoreetilisele alusele toetudes oleks võimalik vääртеgude süstematiseerimine, et tagada selgus ning määratletus normide tasandil.

Magistritöö autor pakkus oma töös saadud tulemustest ja esile kerkinud probleemidest lähtudes välja kaks viisi, kuidas olukorda vääртеokoosseisude valdkonnas parandada. Esimeseks viisiks on korrastamine. Sel juhul jääks normide sisu ja süsteem endiseks, kuid läbi tuleks töötada kõik vääртеonormid sellest aspektist, et nende sõnastus oleks täpne, sisu määratletud, viited kontrollitavad ja kasutatavad, lisaks ka nõuetele viitavate struktuuriüksuste sisu piiritletav. Antud valiku puhul tuleks ette võtta mahukas ja aeganõudev töö, mille tulemusel oleksid vääртеokoosseisud arusaadavad ning määratletud, kuid kuna ei võeta ette muudatusi vääртеokoosseisude sisuga, jääb tulemus paratamatult poolikuks, sest üksnes välispidise korrastamise ja kohendamise abil ei ole võimalik kõrvaldada süsteemis sügavamal asuvaid puudujääke.

Selle jaoks pakkus magistritöö autor välja teise viisi, nimelt uue, vääртеokoosseise sisaldava seadustiku loomise. Seadustik võimaldaks koondada kõik vääртеokoosseisud ühte õigusakti ning kujundada välja vääртеgude oma süsteem ja saavutada ühtsus ja võrreldavus nii koosseisude kui sanktsioonide lõikes. Tegu oleks sisuliselt karistuseadustiku teise eriosaga, ehk kehtima jääksid KarS-i üldosast vääртеgudele tulenevad reeglid. Kõik karistusõigusliku iseloomuga vääртеokoosseisud oleksid kättesaadavad ja leitavad ühest allikast, et tagada õiguskindlus. Antud variandi kasuks otsustamine tähendaks väga mahukat tööd, kuid lõpliku eesmärgina saavutataks kvaliteetsed vääртеokoosseisud ja terviklik süsteem.

Ühe võimalusena pakkus magistritöö autor välja vääртеgude klassifitseerimise ehk vääртеgude astmetesse jagamise, et kujuneks välja süsteem erinevate tegude ja sanktsioonide seostest ning esitamaks selgelt, millist kaalu mingi vääртеgu tegelikult omab. See abistaks ka menetlejat, kuna ahendaks diskretsiooni, kuna praegu on füüsilisele isikule karistuse määramisel jäetud enamasti absoluutne vabadus ükskõik millist trahvi määrata, sest ülempiirina ongi antud maksimummäär.

Seadustiku raames tuleks vääртеokoosseisud jaotada sisu poolest gruppidesse, selleks on magistritöö autori arvates võimalik lähtuda nii õigushüvedest kui valdkondadest. Valik sõltub suuresti sellest, milline on väljatöötatud teooria vääртеost kui süüteost laiemalt.

Magistritöö autor rõhutas ka seda, et ka süstematiseerimisel seadustikku tuleb tagada kõikide normide arusaadavus, täpsus, määratletus ja viitamise puhul üle vaadata ja korrigeerida ka regulatsioonid, millele viidatakse, et väärtekoosseisude jaoks oleksid kõik nõuded ja kohustused selgelt piiritletavad.

Autor on seisukohal, et võttes arvesse väljapakutud ettepanekuid, on võimalik praegust olukorda märgatavalt parandada ja edasi arendada, et tekiks nii üksikisikutele kui menetlejatele paremini hoomatav ja selgem süsteem, saavutades ka väärtegade osas uue taseme Eesti karistusõigusmaastikul.

MISDEMEANOUR NORMS IN THE PENAL LAW OF ESTONIA

Summary

On 1 of September 2002 the new Penal Code entered into force. This legal act carried through a significant reform as the creators of the act intended to accept Estonia to the West European concepts of penal law which would enable the country to abandon the frames of the outdated Soviet criminal law for good.

One of the main innovations of the reform lies in the fact that the Penal Code provides a common basis for punishing all culpable acts – both those that were previously specified in the Criminal Code as well as the ones that were formerly laid down in the Code of Administrative Offences. On the example of the Criminal Code dating from 1929 the Penal Code started applying the term „offence“ (*süüitegu* in Estonian) as the general term. The offences previously stipulated in the Criminal Code preserved their title as „crimes“ (*kuritegu* in Estonian), but the former term „administrative offence“ (*haldusõiguserikkumine* in Estonian) was renamed as „misdemeanours“ (*väärtegu* in Estonian).

As stated above, the reform renamed the term of administrative offences. However, such renaming in itself entails a much wider and principal shift than just the act of adopting a new term, since with this step the norms regarding administrative offences were transported from the realm of the administrative law to that governed by the penal law. It is inevitable for the difference between the two branches of law to express itself in the norms of these branches as well, which is why it is doubtful whether the mere act of renaming can ensure the meeting of the corresponding norms to the principles of the penal law.

The topicality of the subject matter discussed in this master's thesis titled „Misdemeanour Norms in the Penal Law of Estonia“ lies in the notion that the topic has hitherto not been scientifically researched in Estonia neither has there been any discussion about the concept and characteristics of misdemeanours. At the same time, the rate at which misdemeanours are committed is

relatively high in Estonia, therefore the research and analysis of the norms of misdemeanours is vital for handling the matter in the most efficient and proper way.

The aim of this master's thesis was to examine the norms of misdemeanours – to identify how many and which laws contained the norms of misdemeanours, which were the most common types of delicts, which other traits were characteristic to the norms but also to point out and analyse the main problems. The second goal was to deal with the sanctions of misdemeanours – to specify the most common rates and sums of fines and the acts sanctioned, to find out whether there were any differences between the sanctions imposed on natural persons as opposed to legal persons etc. The final aim of the thesis was to propose solutions to the problems and shortcomings emerging in the thesis to enhance the quality of the norms of misdemeanours and bring about a positive progress in the existing system.

On the basis of the goals set, the thesis was divided into three chapters. The thesis relied mainly on the Penal Code and all the other legal acts stipulating the norms of misdemeanours. Other sources used included materials published in articles, books, protocols etc. Therefore, this master's thesis is, in essence, empirical, with theoretical aspects are studied in order to give thorough answers to the topics raised.

The author detected that there were 146 different laws plus the Penal Code in which misdemeanours were stipulated. The most common misdemeanours the following: the submission of false declarations, the failure to submit declarations, the impediment of official supervision, the unfulfilment of the notification obligation, the violation of the conditions of authorisation, acting without authorisation, the violation of obligation or the non-compliance with requirements.

From the norm technical viewpoint, both action and inaction delicts are employed, the inaction delicts are usually utilized when there has been a violation of an obligation which had been separately expressed by the law. Compared to result delicts, significantly more act delicts are used, which gives reason to conclude that the law has regarded the sole act itself sufficient to punish its perpetrator regardless of the fact whether any consequences have followed. The appearance of damage delicts among misdemeanours is relatively common as well. The most common way is to stipulate these together in the same norm with danger delicts or with the

misdemeanours of non-compliance with requirements. It is typical for the misdemeanour norms to contain alternative acts in the same norm.

A characteristic norm is an internal reference norm but there are plenty of external references as well. The way of referencing poses major problems to the interpretation of norms because the references might not lead to a specific source and the content of the misdemeanour proves to be indefinable in numerous cases. One of the main reasons for this problem is the substantial use of the misdemeanour titled „the non-compliance with requirements“ without further specifications. For example, the reference leads to a part of a legal act which does not clearly define the requirements itself, making it nearly impossible to define the content of the misdemeanour. Another way is to formulate the reference in a vague manner so that it is left unclear where the reference is intended to lead. The penal law gives high importance to the principle of defined norms so that each person and applier of the norm would have the opportunity to know and understand the limits of freedom and the content of unlawful deeds in order to enable them to avoid conflicts with the law. Therefore the norms of misdemeanours often lack this compulsory quality.

Not all the norms of misdemeanours are set out in the so-called „branch penal law“, there are 30 misdemeanours stipulated in the Penal Code as well. This is due to the fact that there are no special domain based laws under the jurisdiction of which these norms could be assigned. The connection between the Penal Code and misdemeanours is that there is a misdemeanour prejudice in several crime norms in the Penal Code. Sometimes the crime and the misdemeanour norms overlap, i.e. it is difficult to decide whether an act is to be classified as a crime or a misdemeanour as both norms regulate the same thing.

Now, some information regarding the sanctions imposed on natural persons. According to the Penal Code, it is possible to apply 3 to 300 units of fine, order detention or deprive a person from a certain right in case they have committed a misdemeanour. In the misdemeanour norms, ten different rates of fines are used, the predominantly most common one being the imposing of the absolute top rate i.e. up to 300 units of fine. Analysing the norms revealed that legal acts tend to provide the sanctions in three levels – sanctions up to 100 units, up to 200 units or up to 300 units of fine. Most of the sanctions are usually defined according to these so-called levels. The

sanction of detention is used in about 11% of the cases, the deprivation of a right is very rarely imposed.

The sanction imposed on a legal person may compose of a fine ranging between 500 and 500 000 Estonian kroons. The most widely used option is to impose a fine reaching up to 50 000 Estonian kroons, the lowest possible maximum limit is up to 6000 Estonian kroons. Pursuant to the research, the „levels“ of the monetary sanctions imposed on the legal persons fall in the following categories: up to 30 000 Estonian kroons, secondly up to 50 000 Estonian kroons or up to 500 000 kroons.

The biggest difference between the sanctions to be imposed on natural persons compared to those imposed on legal persons lies in the fact that the fines imposed on natural persons are relatively higher than those imposed on legal persons for identical misdemeanours.

Until now, no theoretical discussions about the overall concept of misdemeanours and no thorough analysis on the topic have been published. Therefore, on the basis of the present stage of materials and obtained results the author of the master's thesis would like to suggest two options for improving the norms and the system of misdemeanours.

The first option would be arranging.. In this case, the content and system of the norms would stay the same but the norms should be reviewed and amended in order to correct the phrasing, check the references and determine the content of the requirements.

The second option, which aims at overcoming the deficiencies that still remain unaltered even after all the stages of arranging have been completed, is systemization through the adopting of a new code, the code of misdemeanours. This collection of norms would enable to collect all the norms of misdemeanours into one legal act, to create a clear system and achieve coherence and comparability among the norms and sanctions of misdemeanours. As not to confine oneself only to a sole incorporation of laws, a concept of the essence and characteristics of misdemeanour should be developed on the basis of which an understanding of the norms should be formed. Another possibility for creating a better system and lessening the presently extremely wide discretion is to divide the misdemeanours into categories according to the severity of their nature. In addition, it is vital to group the norms into chapters throughout the code pursuant to the

content of the norms as well. This could be done in compliance with the legal rights or the domains of different misdemeanours. While systemizing the misdemeanour norms, it is important to keep in mind that this process, in itself, includes also the amelioration of the norms themselves in order to ensure their understandability, clear determination, and the functionality of the references. Therefore it is necessary to examine and improve all the requirements to which the references lead as well. Hence, the systemization would amend the current situation and develop the norms and concept of misdemeanours significantly, helping to take the penal law implemented in Estonia to a completely new level.

VIIDATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Canin, P. Droit pénal général. 4e édition. Paris, 2007.
2. Ernits, M. jt. Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Eelnõu lähtealused ja põhjendus. Tallinn, 1999.
3. Fuchs, H. Österreichisches Strafrecht. Allgemeiner Teil I. 5.überarbeitete Auflage. Wien, 2002. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.claudiashome.at/pdf/studium/strafrecht_allgemeiner_teil_1.pdf, 31. oktoobril 2009.
4. Hirsch, H.-J. Õigusriikliku karistusõiguse aktuaalsed probleemid. – Juridica, 2004, nr 3, lk 161 jj.
5. Jescheck, H.-H. Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 4. vollständig neubearbeitete und erweiterte Auflage. Berlin, 1988.
6. Kadari, H., Raal, E., Rebane, I. Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa. Tallinn, 1963.
7. Kairjak, M. Krediidasutuste tegevusega seotud süüteod. – Juridica, 2008, nr 5, lk 299 jj.
8. Kangur, A. Väikeste süütegude menetlus: aus menetlus versus kokkuhoid. – Juridica, 2001, nr 7, lk 495 jj.
9. Kimmel, K., Rahi, P.-U. Mõtteid karistusseadustiku eelnõust. – Juridica, 1997, nr 9, lk 447 jj.
10. Kimmel, K. Edukas võitlus kuritegevusega eeldab ajakohast ja sihipärast riiklikku kriminaalpoliitikat. – Juridica, 2000, nr 4, lk 258 jj.
11. Kliimann, A.-T. Normitehnikast administratiivprotsessiõiguses. Kriitika- ja interpretatsiooniküsimusi maksvast õigusest. Tartu, 1930.
12. Kühl, K. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn, 2002.
13. Mark, A. Õigus ja selle legitiimsus õiguspoliitika teostamise eeldusena. – Vaateid õiguspoliitikale. Artiklite kogumik, 2008, lk 45 jj.
14. Merusk, K., Koolmeister, I. Haldusõigus. Õpik Tartu Ülikooli õigusteaduskonna üliõpilastele. Tallinn, 1995.

15. Merusk, K. jt. Õigusriigi printsiip ja normitehnika. Tallinn, 1999.
16. Pikamäe, P. Karistusseadustiku eriosa probleeme: õiguspoliitilised lahendused ja edasine areng. – Juridica, 2005, nr 2, lk 84 jj
17. Pikamäe, P. Süüteo koosseis: subjektiivne koosseis. Tallinn, 2003.
18. Pradel, J. Droit pénal comparé. Paris, 1995.
19. Samson, E. Kriminaalõiguse üldosa. Tallinn, 2001.
20. Sootak, J., Miil, M., Kont, E. Eesti kriminaalõigusreform: välismaine kogemus ja edasised arenguteed. – Juridica, 1995, nr 9, lk 402 jj.
21. Sootak, J. Kuritegevusehirm, sotsiaalkontroll ja kommunitarism. – Akadeemia, 2000, nr 10, lk 2069 jj.
22. Sootak, J. Karistusseadustiku süüteomõiste ja deliktstruktuur. – Juridica, 2001, nr 7, lk 447 jj.
23. Sootak, J. Süüteo koosseis: mõiste ja objektiivne koosseis. Tallinn, 2003.
24. Sootak, J. Õpetus karistusseadusest. Tallinn, 2003.
25. Sootak, J. Norm ja käitumine. – Akadeemia, 2005, nr 5, lk 1005 jj.
26. Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Karistusõiguslikud sanktsioonid ja nende kohaldamine. Tallinn, 2007.
27. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 3. täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn, 2009.
28. Sootak, J. Vastutus kahju tekitamise eest. Materiaalne süüteo koosseis ja selle kohaldamine Riigikohtu praktikas. – Kohtute aastaraamat 2007, lk 95 jj. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/751/kohtute_aastaraamat2007.pdf, 31. oktoobril 2009.
29. Sõlg, R. jt (koost). Normitehnika käsiraamat. Tallinn, 2003.

Normatiivaktid *

30. Eesti Vabariigi põhiseadus. 28. juuni 1992. – RT 1992, 26, 349; RT I 2007, 33, 210.
31. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. Rooma, 4. november 1950. – RT II1996, 11/12, 34.
32. Karistusseadustik. 6.juuni 2001. – RT I 2001, 61, 364; RT I 2009, 39, 261.

33. Kriminaalpoliitika arengusuundade aastani 2010 heakskiitmine. Riigikogu 21. oktoobri 2003. a otsus. – RT I, 31.10.2003, 67, 457. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=637829>, 31. oktoobril 2009.

34. Perekonnaseadus. 12. oktoober 1994. – RT I 1994, 75, 1326; 2006; RT I 2006, 14, 111.

* *Väärtegusid sisaldavate kasutatud eriseaduste täielik nimekiri on esitatud Lisas 1, vältimaks töö koormamist topeltnimekirjadega eriseaduste kohta.*

Kohtupraktika

35. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 23. märtsi 2005. a kohtuotsus nr 3-1-1-9-05 AS-i Eesti Raudtee väärteoasjas kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 66² lg 2 järgi. – RT III 2005, 12, 118.

36. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 6. juuni 2005. a kohtuotsus nr 3-1-1-48-05 Kalle Lehemetsa väärteoasjas liiklusseaduse § 74³⁰ lg 1 järgi. – RT III 2005, 22, 221.

37. Riigikohtu üldkogu 27. juuni 2005. a kohtuotsus nr 3-4-1-2-05 liiklusseaduse § 41³ lõigete 1, 4 ja 8 põhiseaduspärasuse kontrollis. – RT III 2005, 24, 248.

38. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 7. detsembri 2007. a kohtuotsus nr 3-1-1-79-07 Kaur Kaasik-Aaslav'i karistamises riigihangete seaduse (30. aprillini 2007 kehtinud redaktsioonis) § 73¹ lg 1 järgi. – RT III 2007, 46, 367

39. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 20. novembri 2006. a kohtuotsus nr 3-1-1-90-06 Margus Hansoni süüdistuses KarS § 242 järgi. – RT III 2006, 44, 370.

Muud allikad

40. Doucet, J.-P. Dictionnaire de droit criminel. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://ledroitcriminel.free.fr/dictionnaire/lettre_s/lettre_s_sal.htm, 31. oktoobril 2009.

41. Eesti Politsei 2007. aasta töötulemused. Eesti Politsei koduleht. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.politsei.ee/files/dokumendid/Politseitoo/siseturvalisus_2101.pdf, 31. oktoobril 2009.

42. Justiitsministeeriumi arengukava aastani 2012. Kinnitatud ministri 2008. a käskkirjaga nr 8. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.just.ee/33313>, 31. oktoobril 2009.

43. Laulasmaa deklaratsioon. Siseministeeriumi, justiitsministeeriumi, politsei ja prokuratuuri prioriteetidid kuritegevuse vastases võitluses. 21.07.2009. a täiendatud tekst. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=44638/21.07.09+t%E4iendatud+deklaratsiooni+tekst.pdf>, 31. oktoobril 2009.

44. Riigikogu VIII koosseis – statistika. Arvutivõrgus. Kättesaadav:
<http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Dokumendid/8RKstatistika.pdf>, 31. oktoobril 2009.
45. Riigikogu IX koosseis – statistika. Arvutivõrgus. Kättesaadav:
<http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Dokumendid/9RKstatistika.pdf>, 31. oktoobril 2009.
46. Riigikogu X koosseisu vastuvõetud õigusaktide jaotumine komisjonides. Arvutivõrgus.
Kättesaadav:
http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/Dokumendiosakond/XRiigikogu_statistika.pdf, 31. oktoobril 2009.
47. Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 30. 19. oktoober 1999. Arvutivõrgus.
Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=992930013&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>,
31. oktoobril 2009.

LÜHENDITE LOETELU

a – aasta

Ff – järgnevad (saksa keeles)

jj – ja järgnevad

jt – ja teised

koost – koostaja

lk – lehekülg

n^o – number (prantsuse keeles)

nr – number

p – punkt

p. – lehekülg (inglise ja prantsuse keeles)

S – lehekülg (saksa keeles)

vt - vaata

LISA 1. Loetelu väärtete koosseise sisaldavatest eriseadustest

1. **Alkoholiseadus.** 19. detsember 2001. – RT I 2002, 3, 7; RT I 2008, 49, 272.
2. **Ametiühingute seadus.** 14. juuni 2000. – RT I 2000, 57, 372; RT I 2009, 13, 78.
3. **Arhiiviseadus.** 25. märts 1998. – RT I 1998, 36/37, 552; RT I 2007, 24, 127.
4. **Autoriõiguse seadus.** 11. november 1992. – RT 1992, 49, 615; RT I 2008, 59, 330.
5. **Autoveoseadus.** 7. juuni 2000. – RT I 2000, 54, 346; RT I 2008, 47, 262.
6. **Avaliku koosoleku seadus.** 26. märts 1997. – RT I 1997, 30, 472; RT I 2009, 39, 262.
7. **Avaliku teabe seadus.** 15. november 2000. – RT I 2000, 92, 597; RT I 2009, 39, 262.
8. **Biotsiidiseadus.** 14. mail 2009. – RTI, 09.06.2009, 29, 174.
9. **E-raha asutuste seadus.** 19. oktoober 2005. – RT I 2005, 61, 473; RT I 2007, 65, 405.
10. **Eesti väärtepaberite keskregistri seadus.** 14. juuni 2000. – RT I 2000, 57, 373; RT I 2009, 37, 250.
11. **Ehitusseadus.** 15. mai 2002. – RT I 2002, 47, 297; RT I 2009, 37, 251.
12. **Elektriohutuseseadus.** 24. jaanuar 2007. – RT I 2007, 12, 64; RT I 2009, 3, 13.
13. **Elektriturseadus.** 11.02.2003. – RT I 2003, 25, 153; RT I 2009, 39, 262.
14. **Elektroonilise side seadus.** 8. detsember 2004. – RT I 2004, 87, 593; RT I 2009, 39, 262.
15. **Erakonnaseadus.** 11. mai 1994. – RT I 1994, 40, 654; RT I 2007, 24, 126.
16. **Erakorralise seisukorra seadus.** 10.01.1996. – RT I 1996, 8, 165; RT I 2009, 39, 260.
17. **Euroopa Liidu kodaniku seadus.** 17. mai 2006. – RT I 2006, 26, 191.
18. **Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika rakendamise seadus.** 24. märts 2004. – RT I 2004, 24, 163; RT I 2009, 3, 15.
19. **Euroopa Parlamendi valimise seadus.** 18. detsember 2002. – RT I 2003, 4, 22; RT I 2009, 29, 175.
20. **Finantsinspektsiooni seadus.** 9. mai 2001. – RT I 2001, 48, 267; RT I 2009, 5, 35.
21. **Geneetiliselt muundatud mikroorganismide suletud keskkonnas kasutamise seadus.** 21. november 2001. – RT I 2001, 97, 603; RT I 2008, 48, 266.
22. **Geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise seadus.** 14. aprill 2004. – RT I 2004, 30, 209; RT I 2009, 3, 15.
23. **Hasartmänguseadus.** 15. oktoober 2008. – RT I 2008, 47, 261.

24. **Hädaolukorra seadus.** 15. juuni 2009. – RT I 2009, 39, 262.
25. **Infoühiskonna teenuse seadus.** 14. aprill 2004. – RT I 2004, 29, 191; RT I 2007, 66, 408.
26. **Investeeringufondide seadus.** 14. aprill 2004. – RT I 2004, 36, 251; RT I 2009, 37, 250.
27. **Isikuandmete kaitse seadus.** 15. veebruar 2007. – RT I 2007, 24, 127; RT I 2007, 68, 421.
28. **Isikut tõendavate dokumentide seadus.** 15. veebruar 1999. – RT I 1999, 25, 365; RT I 2009, 27, 166.
29. **Jahiseadus.** 24. aprill 2002. – RT I 2002, 41, 252; RT I 2009, 30, 179.
30. **Jäätmeseadus.** 28. jaanuar 2004. – RT I 2004, 9, 52; RT I 2009, 39, 262.
31. **Kaevandamisseadus.** 29. jaanuar 2003. – RT I 2003, 20, 118; RT I 2008, 30, 191.
32. **Kaitseväeteenistuse seadus.** 14. märts 2000. – RT I 2000, 28, 167; RT I 2009, 36, 234.
33. **Kalandusturu korraldamise seadus.** 17. detsember 2003. – RT I 2003, 88, 593; RT I 2008, 59, 330.
34. **Kalapüügiseadus.** 27. september 1995. – RT I 1995, 80, 1384; RT I 2009, 26, 160.
35. **Kasuliku mudeli seadus.** 16. märts 1994. – RT I 1994, 25, 407; RT I 2008, 59, 330.
36. **Kaubandustegevuse seadus.** 11. veebruar 2004. – RT I 2004, 12, 78; RT I 2008, 8, 58.
37. **Kaugkütteseadus.** 11. veebruar 2003. – RT I 2003, 25, 154; RT I 2009, 39, 262.
38. **Keeleseadus.** 21. veebruar 1995. – RT I 1995, 23, 334; RT I 2009, 4, 26.
39. **Kemikaaliseadus.** 6. mai 1998. – RT I 1998, 47, 697; RT I 2009, 39, 262.
40. **Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadus.** 22. veebruar 2005. – RT I 2005, 15, 87; RT I 2009, 3, 15.
41. **Keskkonnaseire seadus.** 20. jaanuar 1999. – RT I 1999, 10, 154; RT I 2009, 3, 15.
42. **Keskkonnavastutuse seadus.** 14. november 2007. – RT I 2007, 62, 396; RT I 2009, 3, 15.
43. **Kiirgusseadus.** 24. märts 2004. – RT I 2004, 26, 173; RT I 2009, 48, 322.
44. **Kindlustustegevuse seadus.** 8. detsember 2004. – RT I 2004, 90, 616; RT I 2009, 37, 250.
45. **Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus.** 2. juuni 1993. – RT I 1993, 37, 558; RT I 2009, 28, 170.
46. **Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus.** 27. märts 2002. – RT I 2002, 36, 220; RT I 2009, 23, 144.
47. **Kohanimeseadus.** 5. november 2003. – RT I 2003, 73, 485; RT I 2007, 12, 66.
48. **Kollektiivse töötüli lahendamise seadus.** 5. mai 1993. – RT I 1993, 26, 442; RT I 2009, 5, 35.
49. **Konkurentsiseadus.** 5. juuni 2001. – RT I 2001, 56, 332; RT I 2007, 66, 408.
50. **Korruptsioonivastane seadus.** 27. jaanuar 1999. – RT I 1999, 16, 276; RT I 2009, 5, 35.

51. **Krediidiasutuste seadus.** 9. veebruar 1999. – RT I 1999, 23, 349; RT I 2009, 39, 262.
52. **Kultuuriväärtuste väljaveo, ekspordi ja sisseveo seadus.** 20. detsember 2007. – RT I, 18.01.2008, 3, 24.
53. **Küttegaasi ohutuse seadus.** 22. mai 2002. – RT I 2002, 49, 311; RT I 2009, 3, 13.
54. **Laeva lipuõiguse ja laevaregistrite seadus.** 11. veebruar 1998. – RT I 1998, 23, 321; RT I 2009, 29, 175.
55. **Lennundusseadus.** 17. veebruar 1999. – RT I 1999, 26, 376; RT I 2009, 39, 262.
56. **Lifti ja köistee ohutuse seadus.** 22. mai 2002. – RT I 2002, 50, 312; RT I 2009, 3, 13.
57. **Liikluskindlustuse seadus.** 10. aprill 2001. – RT I 2001, 43, 238; RT I 2008, 49, 270.
58. **Liiklusseadus.** 14. detseber 2000. – RT I 2001, 3, 6; RT I 2009, 33, 213.
59. **Looduskaitse seadus.** 21. aprill 2004. – RT I 2004, 38, 258; RT I 2009, 35, 232.
60. **Loomade ja loomsete saadustega kauplemise ning nende impordi ja ekspordi veterinaarjärelevalve seadus.** 22. aprill 2004. – RT I 2004, 34, 236; RT I 2007, 17, 81.
61. **Loomakaitse seadus.** 13. detsember 2000. – RT I 2001, 3, 4; RT I 2009, 29, 174.
62. **Loomatauditõrje seadus.** 16. juuni 1999. – RT I 1999, 57, 598; RT I 2009, 39, 262.
63. **Lõhkematerjaliseadus.** 24. märts 2004. – RT I 2004, 25, 170; RT I 2009, 3, 15.
64. **Maaelu ja põllumajandusturu korraldamise seadus.** 19. juuni 2008. – RT I 2008, 33, 202; RT I 2009, 34, 224.
65. **Maagaasiseadus.** 29. jaanuar 2003. – RT I 2003, 21, 128; RT I 2009, 39, 262.
66. **Maakatastriseadus.** 12. oktoober 1994. – RT I 1994, 74, 1324; RT I 2009, 37, 251.
67. **Maaparandusseadus.** 22. jaanuar 2003. – RT I 2003, 15, 84; RT I 2009, 34, 224.
68. **Maapõueseadus.** 23. november 2004. – RT I 2004, 84, 572; RT I 2009, 28, 170.
69. **Mahepõllumajanduse seadus.** 20. september 2006. – RT I 2006, 43, 327; RT I 2009, 12, 72.
70. **Majandustegevuse registri seadus.** 11. veebruar 2004. – RT I 2004, 12, 79; RT I 2008, 8, 58.
71. **Majandusvööndi seadus.** 28. jaanuar 1993. – RT 1993, 7, 105; RT I 2002, 63, 387.
72. **Maksukorralduse seadus.** 20. veebruar 2002. – RT I 2002, 26, 150; RT I 2009, 24, 146.
73. **Masina ohutuse seadus.** 13. november 2002. – RT I 2002, 99, 580; RT I 2008, 30, 191.
74. **Meditiiniseadme seadus.** 13. oktoober 2004. – RT I 2004, 75, 520; RT I 2007, 12, 66.
75. **Meresõiduohutuse seadus.** 12. detsember 2001. – RT I 2002, 1, 1; RT III 2009, 46, 342.
76. **Metsaseadus.** 7. juuni 2006. – RT I 2006, 30, 232; RT I 2009, 3, 15.

77. **Mikrolülituse topoloogia kaitse seadus.** 25. november 1998. – RT I 1998, 108/109, 1783; RT I 2008, 59, 330.
78. **Muinsuskaitse seadus.** 27. veebruar 2002. – RT I 2002, 27, 153; RT I 2008, 51, 287.
79. **Mõõteseadus.** 10. märts 2004. – RT I 2004, 18, 132; RT I 2009, 3, 13.
80. **Nakkushaiguste ennetamise ja tõrje seadus.** 12. veebruar 2003. – RT I 2003, 26, 160; RT I 2009, 39, 262.
81. **Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus.** 11. juuni 1997. – RT I 1997, 52, 834; RT I 2008, 15, 108.
82. **Noorsootöö seadus.** 17. veebruar 1999. – RT I 1999, 27, 392; RT I 2009, 15, 93.
83. **Pakendiseadus.** 21. aprill 2004. – RT I 2004, 41, 278; RT I 2008, 20, 138.
84. **Patendiseadus.** 16. märts 1994. – RT I 1994, 25, 406; RT I 2009, 4, 24.
85. **Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus.** 16. detsember 1997. – RT I 1998, 2, 42; RT I 2008, 15, 108.
86. **Postiseadus.** 6. aprill 2006. – RT I 2006, 18, 142; RT I 2009, 39, 262.
87. **Punase risti nimetuse ja embleemi seadus.** 5. aprill 2006. – RT I 2006, 18, 141; RT I 2008, 54, 305.
88. **Päästeseadus.** 23. märts 1994. – RT I 1994, 28, 424; RT I 2009, 39, 262.
89. **Põllumajandusloomade aretuse seadus.** 6. november 2002. – RT I 2002, 96, 566; RT I 2008, 51, 284.
90. **Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus.** 19. detsember 2007. – RT I 2008, 3, 21; RT I 2009, 27, 164.
91. **Rahua ja riigikaitse seadus.** 12. juuni 2002. – RT I 2002, 57, 354; RT I 2009, 39, 262.
92. **Rahvahääletuse seadus.** 13. märts 2002. – RT I 2002, 30, 176; RT I 2009, 29, 175.
93. **Rahvatervise seadus.** 14. juuni 1995. – RT I 1995, 57, 978; RT I 2008, 58, 329.
94. **Rakkude, kudede ja elundite käitlemise ja siirdamise seadus.** 30. jaanuar 2002. – RT I 2002, 21, 118; RT I 2008, 25, 163.
95. **Raudteeseadus.** 19. november 2003. – RT I 2003, 79, 530; RT I 2009, 39, 262.
96. **Ravimiseadus.** 16. detsember 2004. – RT I 2005, 2, 4; – RT I 2009, 49, 331.
97. **Reklaamiseadus.** 12. märts 2008. – RT I 2008, 15, 108; RT I 2009, 38, 255.
98. **Relvaseadus.** 13. juuni 2001. – RT I 2001, 65, 377; RT III 2009, 15, 109.
99. **Riigihangete seadus.** 24. jaanuar 2007. – RT I 2007, 15, 76; RT III 2009, 30, 218.
100. **Riigikaitseliste sundkoormiste seadus.** 22. veebruar 1995. – RT I 1995, 25, 352; RT I 2009, 5, 35.

101. **Riigikogu kodu- ja töökorra seadus.** 11. veebruar 2003. – RT I 2003, 24, 148; RT I 2009, 19, 117.
102. **Riigikogu valimise seadus.** 12. juuni 2002. – RT I 2002, 57, 355; RT I 2009, 29, 175.
103. **Riigipiiri seadus.** 30. juuni 1994. – RT I 1994, 54, 902; RT I 2008, 19, 132.
104. **Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus.** 25. jaanuar 2007. – RT I 2007, 16, 77; RT I 2009, 39, 262.
105. **Riigivapi seadus.** 13. juuni 2001. – RT I 2001, 65, 376; RT I 2009, 29, 175.
106. **Riikliku statistika seadus.** 11. juuni 1997. – RT I 1997, 51, 822; RT I 2007, 54, 361.
107. **Ringhäälinguseadus.** 19. mai 1994. – RT I 1994, 42, 680; RT I 2008, 28, 184.
108. **Saastuse kompleksse vältimise ja kontrollimise seadus.** 10. oktoober 2001. – RT I 2001, 85, 512; RT I 2009, 39, 262.
109. **Sadamaseadus.** 15. juuni 2009. – RT I, 2009, 37, 251.
110. **Seadmete energiatõhususe seadus.** 19. november 2003. – RT I 2003, 78, 525; RT I 2008, 8, 59.
111. **Spordiseadus.** 6. aprill 2005. – RT I 2005, 22, 148; RT I 2009, 15, 93.
112. **Strateegilise kauba seadus.** 17. detsember 2003. – RT I 2004, 2, 7; RT I 2007, 16, 77.
113. **Sundeksemplari seadus.** 12. veebruar 1997. – RT I 1997, 16, 259; RT I 2005, 65, 495.
114. **Surveseadme ohutuse seadus.** 22. mai 2002. – RT I 2002, 49, 309; RT I 2009, 3, 13.
115. **Söödaseadus.** 11. jaanuar 2007. – RT I 2007, 6, 32; RT I 2009, 48, 321.
116. **Taimede paljundamise ja sordikaitse seadus.** 8. detsember 2005. – RT I 2005, 70, 540; RT I 2009, 48, 321.
117. **Taimekaitse seadus.** 21. aprill 2004. – RT I 2004, 32, 226; RT I 2009, 48, 321.
118. **Tarbijakaitse seadus.** 11. veebruar 2004. – RT I 2004, 13, 86; RT I 2008, 59, 330.
119. **Teenetemärkide seadus.** 19. detsember 2007. – RT I 2008, 1, 7; RT I 2008, 35, 213.
120. **Teeseadus.** 17. veebruar 1999. – RT I 1999, 26, 377; RT I 2009, 39, 262.
121. **Toiduseadus.** 25. veebruar 1999. – RT I 1999, 30, 415; RT I 2008, 16, 115.
122. **Tolliseadus.** 13. aprill 2004. – RT I 2004, 28, 188; RT I 2009, 36, 234.
123. **Toote ja teenuse ohutuse seadus.** 24. märts 2004. – RT I 2004, 25, 167; RT I 2007, 66, 408.
124. **Tubakaseadus.** 4. mai 2005. – RT I 2005, 29, 210; RT I 2008, 49, 272.
125. **Turismiseadus.** 15. november 2000. – RT I 2000, 95, 607; RT I 2008, 8, 58.
126. **Turvaseadus.** 8. oktoober 2003. – RT I 2003, 68, 461; RT I 2009, 39, 262.
127. **Töölepingu seadus.** 17. detsember 2008. – RT I 2009, 5, 35; RT I 2009, 36, 234.

128. **Tööstusdisaini kaitse seadus.** 18. november 1997. – RT I 1997, 87, 1466; RT I 2008, 59, 330.
129. **Töötajate usaldusisiku seadus.** 13. detsember 2006. – RT I 2007, 2, 6; RT I 2009, 5, 35.
130. **Töötajate üleühenduselise kaasamise seadus.** 12. jaanuar 2005. – RT I 2005, 6, 21; RT I 2009, 5, 35.
131. **Töötervishoiu ja tööohutuse seadus.** 16. juuni 1999. – RT I 1999, 60, 616; RT I 2009, 35, 232.
132. **Vedelkütuse erimärgistamise seadus.** 23. september 1997. – RT I 1997, 73, 1201; RT I 2006, 21, 162.
133. **Vedelkütuse seadus.** 29. jaanuar 2003. – RT I 2003, 21, 127; RT I 2009, 39, 262.
134. **Vedelkütusevaru seadus.** 17. veebruar 2005. – RT I 2005, 13, 66; RT I 2009, 39, 262.
135. **Veeseadus.** 11. mai 1994. – RT I 1994, 40, 655; RT I 2009, 37, 251.
136. **Vereseadus.** 9. veebruar 2005. – RT I 2005, 13, 63; RT I 2009, 5, 35.
137. **Veterinaarkorralduse seadus.** 16. juuni 1999. – RT I 1999, 58, 608; RT I 2009, 34, 224.
138. **Väetiseseadus.** 11. juuni 2003. – RT I 2003, 51, 352; RT I 2008, 49, 271.
139. **Välismaalaste seadus.** 8. juuli 1993. – RT I 1993, 44, 637; RT I 2009, 29, 175.
140. **Välisõhu kaitse seadus.** 5. mai 2004. – RT I 2004, 43, 298; RT I 2009, 39, 262.
141. **Väärismetalltoodete seadus.** 22. jaanuar 2003. – RT I 2003, 15, 85; RT I 2008, 3, 23.
142. **Väärtpaberituru seadus.** 17. oktoober 2001. – RT I 2001, 89, 532; RT I 2009, 37, 250.
143. **Äriseadustik.** 15. veebruar 1995. – RT I 1995, 26-28, 355; RT I 2009, 30, 178.
144. **Ühistranspordiseadus.** 26. jaanuar 2000. – RT I 2000, 10, 58; RT I 2009, 39, 262.
145. **Ühisveevärgi ja –kanalisatsiooni seadus.** 10. veebruar 1999. – RT I 1999, 25, 363; RT I 2009, 39, 262.
146. **Üleliigse laovaru tasu seadus.** 7. aprill 2004. – RT I 2004, 30, 203; RT I 2007, 22, 114.

